

Український католицький університет
Інститут екуменічних студій

**АНТОЛОГІЯ
ДОКУМЕНТІВ УГКЦ
НА ЕКУМЕНІЧНУ
ТЕМАТИКУ**

Видавництво
Українського католицького університету

Львів 2022

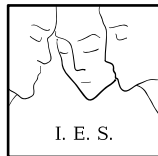
УДК 271.4(477)-675“19/20“(093.2)(082.21)
А 724

Антологія документів УГКЦ на екуменічну тематику / Інститут екуменічних студій УКУ. Львів: Видавництво УКУ, 2022, 148 с.

ISBN 978-617-7608-52-2

У збірнику подано документи УГКЦ, в яких показано її ставлення до різних аспектів екуменізму, до єдності християн в українському контексті, насамперед між Церквами, закоріненими в історичній Київській Церкві.

Запропонована антологія текстів, які є джерельною базою для вивчення екуменічної позиції УГКЦ, стане корисною для студентів богословських закладів різних конфесій та всіх зацікавлених читачів, даючи змогу краще зрозуміти специфіку позиції УГКЦ в цьому питанні.

ІНСТИТУТ
ЕКУМЕНІЧНИХ
СТУДІЙ

*Видається за сприяння
Міжнародного добродійного фонду «Kirche in Not»*

KIRCHE IN NOT
WELTWEITES HILFSWERK PAPSTLICHEN RECHTS

ISBN 978-617-7608-52-2

© Інститут екуменічних студій УКУ,
2022

© Видавництво Українського
католицького університету,
макет, 2022

ЗМІСТ

Від упорядника	5
Слово Патріярха Мирослава Івана на Європейському Синоді єпископів	7
Проповідь Блаженнішого Мирослава-Івана Любачівського на Володимирській гірці у Києві	12
Лист блаженнішого Мирослава Івана кардинала Любачівського до кардинала Едварда Ідріса Кассіді	16
Пастирське звернення блаженнішого Мирослава Івана кардинала Любачівського про єдність Святих Церков ...	24
Привітання Блаженнішого Любомира кардинала Гузара, Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви, до Папи перед Божественною Літургією. Львів	59
Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії до духовенства, монашества і вірних Української Греко-Католицької Церкви з приводу візиту до Москви кардинала Вальтера Каспера	62
«Один Божий народ у краї на Київських горах» Слово Блаженнішого Любомира, митрополита Києво- Галицької митрополії Української Греко-Католицької Церкви, з нагоди започаткування повернення осідку митрополита до Києва	67

Про утворення патріаршого устрою Української Греко-Католицької Церкви. Пастирське послання	79
Українська Греко-Католицька Церква. Верховний Архієпископ Києво-Галицький Святішому Патріарху Московському і всієї Русі Алексію Другому	95
Лист Блаженнішого Любомира до ієрархів Православних Церков в Україні з приводу відзначення шістдесятиріччя Львівського псевдосебору	101
Лист Блаженнішого Любомира до Блаженнішого Митрополита Володимира, Предстоятеля Української Православної Церкви	106
Синодальне послання з нагоди 20-ліття легалізації УГКЦ, 65-ліття з дня смерті Митрополита Андрея Шептицького та 25-ліття з дня смерті Патріарха Йосифа Сліпого	111
«Наша Свята Софія». Послання Блаженнішого Святослава з нагоди століття відновлення Соборності українського народу та його держави	133

ВІД УПОРЯДНИКА

Шановні читачі, представляємо вашій увазі збірник офіційних документів Української Греко-Католицької Церкви, в яких висловлено її позицію щодо екуменічного руху та засади участі УГКЦ в ньому.

Історія ставлення УГКЦ до екуменізму, чи ширше – до єдності Церков, досить довга і плідна. Екуменічне спрямування, що вже віддавна стало інтегральною частиною життя УГКЦ, відображено в багатьох її офіційних документах. Займаючись екуменічною тематикою, ми побачили потребу систематизувати ці документи. Адже часто вони опубліковані в різних друкованих джерелах, а це утруднює як доступ до них, так і роботу з їхніми текстами.

Головним документом, де виражено ставлення УГКЦ до екуменізму і до свого місця в ньому, а також ставлення до інших конфесій, є Екуменічна концепція УГКЦ. Перший варіант її тексту був, згідно з декретом, затверджений Синодом Єпископів УГКЦ і проголошений на п'ятирічний термін. Після завершення цього часу синодальні отці на своїй сесії, що відбувалася 30 березня – 29 вересня 2021 року, проаналізували запропоновані зміни й доповнення та затвердили оновлену Екуменічну концепцію УГКЦ. Ми не поміщаємо тексту Концепції в цьому збірнику, оскільки вона вийшла окремою брошурою і доступна на офіційній інтернет-сторінці УГКЦ.

Натомість подаємо тут багато інших документів УГКЦ, в яких показано її ставлення до різних аспектів екуменізму, до питання єдності християн, особливо в українському контексті, і перш за все – єдності між Церквами, закоріненими

в історичній Київській Церкві. Ці документи доповнюють сказане в Концепції. Запропонована антологія текстів, які є джерельною базою для вивчення екуменічної позиції УГКЦ, стане корисною для студентів богословських закладів не лише цієї Церкви, а й інших конфесій, даючи змогу краще зрозуміти специфіку позиції УГКЦ в цьому питанні.

З огляду на значний обсяг матеріалу, ми обмежилися в цій антології тільки документами періоду після легалізації УГКЦ, починаючи з 1991 року. Маємо у планах також видання документів екуменічного спрямування ранішого періоду.

Однією з особливостей поданих у цій антології документів є та обставина, що українська мова в них має певні відмінності щодо правопису, зокрема вживання малих і великих літер, а часом – щодо термінології. Ми вирішили не уніфікувати мову, зберігаючи оригінальний стиль і правопис документів, оскільки їхній текст був офіційно затверджений. Тож просимо зважити на це, читаючи документи.

Оскільки офіційний друкований орган УГКЦ «Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви», який почав виходити 1965 року, у період від 1988 до 2001 року не видавався, перші два документи подано за публікаціями в журналі «Патріярхат», а наступні два – з наукового збірника з церковної історії «Ковчег». А вже починаючи від 2001 року, документи подаються за «Благовісником».

Тарас Курилець,
ліцензіат богослов'я

СЛОВО ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА ІВАНА НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СИНОДІ ЄПІСКОПІВ

8 листопада 1991 року

*Святіший Отче,
Патріярхи, Кардинали і Єпископи!
Шановні учасники – Отці Синоду!*

Вітаю Вас від імені 11 Владик, 1,100 священників, 300 монахів, 700 монахинь і 5 мільйонів вірних в Україні. Ось недавно тому Мовчазна і Багатострадна Українська Греко-Католицька Церква – сьогодні промовляє до Вас. Слава Христу Богу нашому, бо справді ми є свідками Христа, який нас визволив.

Є це великим даром Святого Духа, що взагалі відбувається оцей надзвичайний Синод після стількох переломових подій, які відбулися, починаючи від 1989 р. на нашому Європейському континенті. Вже сам факт, що я можу промовляти до Вас не як владика-ізгой, а як повноцінний Ординарій свого престолу, заслуговує на окрему нашу подяку Господу Богу, що зглянувся над Церквою в Україні, яка завдяки Божій благодаті і християнській солідарності віруючих вільного світу пережила стільки десятиліть гонінь, переслідувань, тюрем, катакомбного життя, мучеництва та ісповідництва.

Говорю рівно ж від імені усіх українців, які, після трьох століть життя в кайданах, нарешті сьогодні радіють свободою і незалежністю. Ми є справді довгострадним народом. Коли сьогодні говорити про упадок комунізму, ми бачимо сумні наслідки цієї жахливої системи людського знищення, яка виявила особливу злість супроти моєї батьківщини України. Мій попередник, ісповідник віри Йосиф Кардинал Сліпий, вживав фразу: «Гори трупів і ріки крові». Справді, в цьому столітті майже 14 мільйонів українців загинуло в діях, які можна лишень назвати наперед осмисленим етноцидом. Понад 7 мільйонів селян згинувло в штучних голодах в 1921-22 і 1932-33 роках.

В тому самому часі на Східній Україні ліквідовано ціле покоління української інтелігенції. В Західній Україні вже перша советська окупація в 1939-41 рр. принесла навалу масових розстрілів. Після жорстокої німецької окупації совети вернулися, пристосовуючи свою машину смерти з хірургічною точністю, посилаючись на мнине співробітництво з ворогом. В цьому часі власне Українська Греко-Католицька Церква стала головним об'єктом антирелігійної кампанії Сталіна, яка завершилась офіційною ліквідацією нашої Церкви в 1946 році. Заарештовано всіх 10 Владик, понад 1400 священників та 800 монахів і монахинь. Мабуть втрачатися для історії імена безліч ісповідників і мучеників, що віддали своє життя за віру, та ми вшановуємо їх мученичим вінцем.

Ті, що вціліли, жили в постійному страху, водночас терплячи невимовні духовні та матеріальні браки з поважними психологічними та моральними наслідками. Сьогодні велика частина людей колишнього Радянського Союзу, а в тім же і моєї батьківщини України, позбавлена основних моральних вартостей. Підупала чесність, правдомовність, роботящість, захитано християнську родину і поняття материнства, запанувала лож, злодійство, спекуляція, чорний ринок і родинна криза. Розтерзаний народ відчуває потребу в якійсь надприродній силі і глядить на християнство, а особливо на Католицьку Церкву, як на світильник правди, справедливости, любови і кращого духовного і матеріального майбуття.

Одначе наша Церква є обезсилена. У нашому воскресінні ми носимо ще рани розп'ятого Христа. Довгі десятиліття репресій позбавили її кращих синів і дочок, а головно нормального розвитку і життя. Народ відзискав частину своїх храмів. Сьогодні їх маємо 2176, коли ж перед 1946 р. ми мали 4445. Отже, наші будівельні потреби ще великі. Семінарії і монастирі наповнилися молодими покликаннями, та недостачає належних фахових сил для проведення духовної і наукової формації. До речі, Львівська Архиепархія мусіла біжучого року відіслати

додому 120 кандидатів у семінаристи через брак приміщень. В семінаріях книгозбірні є такими мізерними, що тяжко їх назвати бібліотеками. Усе, що ми мали, знищено або розкрадено. Далі, ще не всюди належно поставлені інфраструктури всіх царин церковного життя, та й більшість духовенства, що вийшли з підпілля, не легко звикають працювати в нормальних умовах. Щойно укладаються навчальні програми для існуючого духовенства. Програма друкування релігійного матеріалу посувається поволі.

Наші вірні, зранені надужиттям системи, приходять до нас, шукаючи кращого майбутнього для себе і своїх дітей. Однак, наявне число священників ледве вдоволяє великі потреби Церкви.

Наші священники обслуговують три, а то й більше парафій. В короткому часі вдалося підготувати малу групу катехитів. Ці групи, разом із деякими згромадженнями сестер, несуть важливий тягар релігійного навчання дітей.

Тому Церква не може себе лишень обмежувати до молитовного та літургійного життя і голошення Божого слова без конкретних ініціатив. Вона повинна застосувати широку учбову й соціальну харитативну діяльність любови і милосердя, здійснюючи соціальну науку Церкви в дусі останньої Папської енцикліки «*Centesimus Annus*». Тут особливо потрібно посилити наші фахові сили. Та важко є уявити собі дальший позитивний розвиток без належної матеріальної та моральної допомоги західного католицького світу.

Сьогодні вірні Греко-Католицької Церкви розпорошені в Україні та в інших республіках бувшого Радянського Союзу. Існують громади греко-католиків не лишень в областях Західної чи Закарпатської України, чи в Буковині, але і в Центральних і східних землях, на Криму, в Росії, Білорусії, Латвії, в Литві, Естонії і Казахстані. Доки не будуть створені належні їм єпископства, треба щоб Глава Української Греко-Католицької Церкви мав над ними персональну юрисдикцію.

Рівно ж ділюся з Вами надіями та моліннями наших вірних, щоб врешті був визнаний Святішим Отцем і всією Вселенською Церквою Патріярхат Києво-Галицький і всієї Русі-України. Це було б виявом доброзичливості Апостольської Столиці до українського народу. Тим самим Католицька Церква наглядно дасть зрозуміти, що вона бажає розвитку поодиноких Церков і сприяє плеканню всіх їх властивостей для кращого духовного і матеріального майбутнього повіреного їй народу. Без сумніву, Мовчазна і Багатострадна Українська Церква заслуговує цього визнання заради добра всього Тіла Христового. Св. Павло пише: «Як страждає один член, страждають із ним усі члени; і як один член у славі, радіють із ним усі члени» (1 Кр. 12,26).

Що стосується міжконфесійних відносин, на Заході часто невірно представляють ситуацію, головню з питань відзискання храмів чи церковних дібр; а на загал існує мир і злагода та терпимість і Українська Греко-Католицька Церква завжди закликає до мирної розв'язки різних наболілих питань. Проблеми співвідношення між греко-католиками і православними загалом відомі. Взаємне недовір'я і страх, підсилені безпідставними звинуваченнями і нерозважними твердженнями, тільки ускладнюють питання. Загостреність політичного чи національного елемента, брак відчуття релігійного плюралізму серед одного народу, мовляв, ця країна має бути лишень православною чи католицькою і т. п., стоять на перешкоді розвитку справжнього екуменізму.

У цій дійсності конче потрібно, щоб люди Божі керувалися виключно добром Церкви і шуканням єдності. В тому дусі ми зробили окремий заклик до духовенства і вірних молитися за єдність Церкви. А два тижні тому представники всіх конфесій України зустрілися на першому міжрелігійному форумі в Києві та постановили насвітлювати ті елементи, що об'єднують, бо далеко більше нас єднає, ніж роз'єднує.

В 1987-му році я простягнув руку прощення до Московського Патріярха. Я й надалі буду стояти із простертими ру-

ками до наших православних братів. Вітаю Вас, тут присутніх, в дусі любови Господа нашого Ісуса Христа і закликаю Вас стреміти разом з нами до спільної мети, щоб Церква була одна і неподілена, як це було на землях моєї батьківщини, коли Великий Князь, Володимир прийняв християнську віру, яка за словами нашого Папи Івана Павла II була «православною у вірі та католицькою в любові».

Як Глава Української Греко-Католицької Церкви висловлюю перед Вами, дорогі православні брати, біль нашого роз'єднання: нашим задушевним бажанням є відновити повну єхаристійну спільність і єдність з тими Церквами, з якими ділимо ті самі літургічну, патристичну і богословську спадщини. Це бо є бажанням Господа нашого Ісуса Христа: «...щоб усі були одно» (Ів. 17, 21).

Сьогодні український народ відчуває окреме Боже благословення. Багато з Вас пригадує собі почування надії та визволення, які пережили деякі народи Європи по закінченню Другої світової війни. Ці самі почуття нуртують нині серед українського та інших народів Східної Європи. Як син українського народу ділюся з Вами радістю моїх земляків з нагоди проголошення незалежності і державності України. Моїм гарячим бажанням є, щоб Апостольська Столиця в числі перших визнала Українську Державу.

Як Глава Української Греко-Католицької Церкви прохаю nadalше Ваших молитов і підтримки у ці переломові часи.

Патріархат 2 (254) 1992.

ПРОПОВІДЬ
БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА-ІВАНА
ЛЮБАЧІВСЬКОГО
НА ВОЛОДИМИРСЬКІЙ ГІРЦІ У КИЄВІ

17 липня 1993 року

Дорогі в Христі Браття і Сестри!

Служачи так оцю Соборну Архиерейську Божественну Літургію на цій Київській Гірці, перед величним пам'ятником нашого хрестителя, святого, рівноапостольного великого князя Володимира, глядячи, як перед нами простеляється з великими кручами наш Славутич-Дніпро, мимоволі, наче на канві, стає перед нашими очима вся історія спасіння Древньої Русі і нашої України. Це з цих гір, згідно з переданням, благословив святий апостол Андрій Первозваний майбутній наш столичний город Київ, провіщаючи його велич і славу і що звідси засіяє Божа благодать. При водах цього ж Дніпра на Херсонщині і Криму страждав третій наслідник святого апостола Петра святий Климент Папа Римський. На тих же землях скитався в шостому столітті ще один Римський Архиерей Папа Мартин. На цих землях південної України проповідували святі слов'янські апостоли і співпокровителі Європи Кирило і Методій Христову Благовість, і тут знайшли вони вже звісні «руські письменна». У тому ж Києві в дев'ятому столітті брат князя Аскольда Дир, знову згідно з переданням, прийняв Христову віру. Це тут, за князя Ігоря, поставлено церкву святого пророка Іллі, а дружина його – свята княгиня Ольга охрестилася. І врешті, за словами першого Руського Київського Митрополита Іларіона, ми прославляємо нашого хрестителя Володимира: «Славить похвальним голосом Римська земля – Петра і Павла, через них бо повірила в Ісуса Сина Божого; Азія – Ефес і Патмос – Івана Богослова; Індія – Тому; Єгипет – Марка; всі землі і городи, і люди почитають і славлять своїх учителів, які навчили їх правдивої

віри. Похвалім і ми по нашій силі нашого учителя і наставника Великого князя Володимира, внука старого Ігоря, сина славного Святослава. Не в бідних, бо і незнаних землях вони володіли, але на Русі, про яку чули, яку знають всі кінці землі. Він славний від славних родився, князь наш Володимир, ризу ветхого чоловіка він скинув і порох невірства стряс, і увійшов у святу купіль, народився з води і духа, в Христа хрестився, в Христа зодягнувся, сином нетління став і сином воскресення, ім'я прийняв вічне: Василь, яким записався до вічного життя у вічнім граді, у Єрусалимі» («Слово про закон і благодать», 38, 5-12).

Це тут перед тисячу роками наші предки прийняли ласку святої Тайни Хрещення, з якою почалась їхня релігійна і національна самобутність. За словами Папи Івана-Павла II, висловленими під час святкувань Тисячоліття Хрещення Київської Русі: «З Хрещення насправді народжується «нова людина», яка має в ласці Духа – джерело нового життя і в заповіді любови «нову заповідь», з якої виникає єдина родина Божих дітей, покликаних до «нової надії» блаженної вічності».

Коли перед тисячею роками наші предки прийняли хрещення, поділ між Церквами ще не настав. Святий Володимир наказав хрестити свій народ у благословенний час, в якому Христова Церква простягалась неподілена зі сходу на захід. Він узяв з Візантії літургічні обряди і священнодійства, але, водночас, розуміючи своє власне становище та власне завдання, до кінця був постійним у єдності з Католицькою Церквою, старанно підтримуючи дружні стосунки з Апостольською Столицею. Після нього чимало князів продовжували з відповідною пошаною приймати посланців Римських Архиєреїв. У своєму знаменному слові, виголошеному 10 липня 1988 року, Римський Архиєрей Іван-Павло II виразно нас повчає, кажучи: «Особливо ви, сини українського народу, як могли б забути, що спадщина ваших предків вам спільна з православними братами вашого народу?». Бажання повної церковної єдності,

під дією Святого Духа-утішителя не припинялась упродовж сторіч. Не раз, не двічі ми згадували митрополитів Іларіона, Кліма Смолятича, Петра Акеровича, Григорія Цамблака, Исидора, а відтак Петра Могилу, Йосифа-Веньямина Рутського, які працювали для того, щоб об'єдналась Русь з Руссю.

Кінець XVI сторіччя був для Церкви в Україні нелегким періодом. Повсюди зростало широко поділене в церковних колах глибоке бажання віднови. В цій ситуації митрополит, більшість єпископів і частина народу бачили у повній єдності з Римською Церквою практичну можливість бажаної віднови.

Всім відомо, що ті, що підписали акт поєднання в Бересті, ніколи не мали відчуття вчинити якийсь розрив із своїм минулим. Навпаки: єдність з Римом представляла в їхніх очах відновлення церковного стану давньої Київської Церкви – перед злочасним відчуженням між Церквами Сходу і Заходу. Святіший Отець, застановляючись над тим станом, заявляє: «Їхня церковна ситуація не була зрозуміла всім народам і навіть заплутана у своєму основному значенні, але чи не є актом справедливості – особливо стосовно тих, які внаслідок такого кроку зазнали гіркоти незрозуміння і заплатили власним життям – чи не є актом справедливості признати наявність тієї туги за єдністю Церкви, що її сьогодні, після багатьох сторіч, помічаємо в нас дедалі живіше і настійливіше в контексті більш поглибленого розуміння Церкви у відмінних історичних обставинах?».

Святий Дух, що з такою силою промовляв під час II Ватиканського Собору і далі дає чути свій голос через знаки часів, спонукує всіх нас з новим піднесенням пройти шляхами екуменічного діалогу і веде палко бажати, щоб наблизився день поцілунку миру між Католицькою і Православною Церквами.

Цієї єдності ми, дорогі браття і сестри, так палко бажаємо. Саме задля цієї єдності ми бажаємо здвигнути Патріярший Собор Греко-Католицької Церкви тут, у столиці України – Києві. Ми, єпископи, священики і вірні – сини і дочки хрещення

святого Володимира Великого, приходимо тут, до Києва, щоб відновити і засвідчити нашу віру. Чому ж ти, Києве, не маєш нас прийняти? Чому ж ми не можемо тут, у колиці нашого християнства, оживити в усіх християн зобов'язання до екуменізму і спонукати Католицьку і Православну Церкви знову відкрити в Україні давні історичні зв'язки та з відновленим піднесенням трудитися у справі єдності. Ми хочемо тут, у нашому соборі, молитися, щоб незабаром між католиками і православними змогла відновитись повна єдність, в якій протягом сторіч жили наші предки.

Ось причина, чому ми зібралися тут так численно разом, щоб помолитись перед святим нашим хрестителем Володимиром за єдність Церкви і народу. «Боже, нам єдність подай» – більш, ніж коли-небудь лунає ця молитва із наших грудей. Підносимо це моління вже на нашій вільній, незалежній, хоч ще важко випробуваній землі. Цією нашою молитвою єдності ми бажаємо і подякувати Триєдиному Богові за цей дар волі і свободи, на який ми чекали довгими століттями. Нехай допоможе нам і благословить нас у всьому цьому Господь, а Пречиста Божа Мати з нерушимої стіни Київського Собору святої Софії нехай покриє нас чесним своїм покровом. Амінь.

Патріархат 10 (274) 1993.

ЛИСТ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА КАРДИНАЛА ЛЮБАЧІВСЬКОГО ДО КАРДИНАЛА ЕДВАРДА ІДРІСА КАССІДІ

3 серпня 1993 року

*Високопреосвященному Владиці
кардиналові Едварду Ідрісу Кассіді,
президентові Папської ради
у справах християнської єдності*

Христос посеред нас!
І є, і буде!

Високопреосвященний Владико!

Під час свого недавнього перебування в Києві я був радий одержати від Апостольського нунція примірник Баламандського документа «Уніатизм, засіб поєднання в минулому і пошук шляхів до повного сопричастя сьогодні». Вважаю за необхідне зробити деякі особисті зауваження.

Перш за все я хотів би відзначити величезну працю всіх, хто брав участь у підготовці цього документа. Ознайомившись із проектом заяви, виробленим Об'єднаним координаційним комітетом в Аріччі, я віддаю належне змінам, внесеним у Баламанді. Я усвідомлюю, що праця з обговорення історичного розвитку Східних Католицьких Церков провадилася у складних і несприятливих обставинах, і я радий бачити, що численні молитви достойних людей з обох сторін діалогу принесли добрі плоди. Побоювання наших вірних, духовенства і єпископів стосовно роботи Змішаної міжнародної комісії, хоча й цілком зрозумілі, зважаючи на сучасні міжконфесійні відносини, виявилися безпідставними.

Щодо першої частини документа, яка стосується еkleзіологічних принципів, то я відзначив би деякі моменти, які є особливо вагомими. Підтвердження того, що поділ Церкви

суперечить Христовій волі (п. 6), що попередні спроби унії з Римським престолом були викликані автентичним прагненням залишатися вірними Христовому наказові, щоб «усі були одно» (п. 9), що поділ є болючим як для православних, так і для католиків (п. 8), що принципи свободи совісті залишаються непорушними (п. 15), є запорукою прихильного сприйняття документа східними католиками. Особливо ми вітаємо запрошення східних католиків до участі у діалозі любові, рівно ж як і в діалозі богословському (п. 16).

Параграфи 13 і 14 видаються мені такими, що особливо чітко і ясно зводять богословський фундамент для відносин між Православною і Католицькою Церквами: євхаристійне розуміння Церкви, визнання одна одної «Церквами-сестрами» і наслідки цього визнання, як-от сповідання апостольської віри, участь у тих самих Таїнствах, особливо у відправленні однієї Євхаристії, апостольська спадкоємність єпископів і їх спільна відповідальність за збереження Божою Церквою вірності божественному планові. Тут, звичайно, йдеться і про Церкву, над якою я головую, адже Східну Католицьку Церкву також слід розглядати як «Церкву-сестру», у стосунку як до помісних Православних Церков (див.: *Unitatis redintegratio*, 14-15), так і Римської Церкви. Інакше можна було б твердити, що як тільки між Церквами буде досягнуто повної єдності, вони перестануть бути «сестрами».

Крім сказаного вище, мені хотілося б зробити ще деякі додаткові зауваги. Параграф 15 стверджує, що «уніатизм» як форма «місіонерського апостолату» є неприйнятним методом і моделлю для єдності. Тут треба розрізняти метод і модель, оскільки під методом маються на увазі засоби об'єднання, тоді як «модель єдності» стосується вже кінцевого результату. Змінити історичні події й методи минулого неможливо, але сьогодні ми мусимо відкинути «уніатизм» як невідповідний засіб досягнення церковної єдності. Однак, все ще можливо змінити наслідки «уніатизму», тобто самі Східні Католицькі Церкви.

Іншими словами, можна змінити модель. Для цього необхідні зусилля не лише східних католиків, які повинні віднайти власну богословську й духовну спадщину, до чого їх закликає Другий Ватиканський собор, а й Римського престолу, який повинен змінити канонічні відносини зі Східними Католицькими Церквами, щоби вони справді могли стати прийнятною еклезіологічною моделлю для православних. Якщо читати між рядками, можна прийти до висновку, що новий Кодекс Канонів Східних Католицьких Церков не є прийнятним для Баламанда зразком.

У мене виникли деякі труднощі з параграфами 10 та 11. Тут Баламандський документ опосередковано визнає існування, як його можна назвати, «антиуніатизму», зворотнього історичного процесу, що має на меті насильне «воз'єднання» східних католиків з Православною Церквою. Баламанд, як видається, пропонує покласти відповідальність за «антиуніатизм» на Католицьку Церкву, оскільки, як стверджується далі, православні розвинули своє власне богословське бачення винятковості спасіння як «реакцію» на розуміння Католицькою Церквою себе і своєї місії. Ще більше турбує також явне небажання чи неспроможність Православної Церкви визнати свою, хоча б часткову, причетність до окремих історичних випадків переслідувань Східних Католицьких Церков; натомість вона зручно складає всю відповідальність за використання «неприйнятних методів» на «деяких представників світської влади». Документи останніх років, що стосуються переслідувань Української Греко-Католицької Церкви в 1945-1946 рр., свідчать про щось більше, ніж пасивне прийняття подій православною стороною. У той час, коли я особисто простягнув свою руку у прощенні і продовжуватиму так чинити, мене глибоко засмучує нездатність православних до неупередженого осмислення своєї історії. Не зробивши цього, Православна Церква продовжуватиме вважати себе жертвою й опиратиметься процесові внутрішнього зцілення, який є для неї необхідний, щоб відпові-

сти на заклик проповідувати Добру Новину Нашого Господа і справді діяти як рівний і щирий партнер в екуменічному діалозі на всіх рівнях. Я добре це усвідомлюю, адже моя Церква відродилася після років церковних та політичних переслідувань і переживає тепер важкий період одужання.

Практичні пропозиції, представлені у другій частині документа, вимагатимуть значних зусиль як з боку православних, так і з боку східних католиків. Після років відчуження, взаємної недовіри і навіть активної дезінформації як з політичних, так і, на жаль, з церковних джерел, перешкоди нормальним взаєминам здавалися непереборними. Побачене мною нещодавно в Києві, у неділю 18 червня 1993 р., підкреслює всю складність цього завдання.

Тоді саме планувалися урочистості з нагоди встановлення хреста на місці, де мала бути збудована церква київської греко-католицької громади. До цього часу наші вірні в Києві відправляли богослуження просто неба. Всі питання були поладжені у відповідності до закону. Ми мали дозвіл відповідних посадових осіб, завчасно повідомили різноманітні канонічні й неканонічні православні громади про наш намір відправити Божественну Літургію у віддаленій церкві Св. Кирила і навіть запросили їх взяти участь у деяких заходах. Церква Св. Кирила не належить жодній громаді, а перебуває у віданні Музею Св. Софії. Але коли ми прибули на місце, усі ворота, що вели на територію церкви, були замкнені, а група православних вірних, співаючи Акафіст Божій Матері, заблокували всі входи. Працівниця адміністрації Музею, яка прибула вранці, щоб відкрити для нас комплекс, була утримувана всередині церкви деякими членами групи, які самовільно окупували будівлю. Численні представники нашої громади й духовенства відзначали, що демонстранти насправді не мали чіткого уявлення, проти кого вони протестують. Вони щиро вірили, що нібито захищають православний храм від еретиків, які «не вшановують Матері Божої» і винні в «геноциді православних у Західній

Україні». Дехто з них справді молився за наше навернення до єдиної і правдивої Православної Церкви. У той же час представників Церкви, відповідальних за всі ці пристрасті, перекручення і за сам протест, ніхто не бачив. Саме перед ними стоїть найважче завдання – визнати невідповідність свого вчення і в душі св. Франциска Асизького «принести любов там, де є ненависть». Це ж завдання очікує і тих з-поміж українського греко-католицького духовенства, хто немудро звинувачує православ'я в цілому за гріхи окремих осіб, котрих, як правильно зазначає Баламандський документ, «мусить бути полишеним на Боже милосердя» (п. 23).

У параграфі 20 йдеться про необхідність для всіх сторін віднайдення «волі до прощення, ґрунтованої на Євангелії». Я хотів би прокоментувати це, виходячи з власного досвіду. Коли у 1987 р. я простягнув руку Московському патріархатові у взаємному прощенні, ризикуючи наразитися на нерозуміння з боку власного духовенства і вірних (адже тоді моя Церква все ще перебувала в підпіллі), мій жест залишився без відповіді. Тепер я усвідомлюю, чому так сталося. Коли ви прощаєте когось, хто сам не просить прощення, ви насправді ображаєте його, звинувачуючи у чомусь, за що він не відчуває ані провини, ані відповідальності. Тому самого лише прощення не досить. Усі сторони мусять благати Господа «дати мені побачити мої власні гріхи і не судити мого брата» (Молитва св. Єфрема Сирина), а тоді прагнути прощення і прохати вибачення за все зло, свідомо чи несвідомо скоєне.

Параграф 21 Баламандського документа заохочує східні католицькі та православні громади «готувати повне сопричасття між Католицькою і Православними Церквами». На щастя, Українська Греко-Католицька Церква має у своїй недавній історії виразні просвітлені джерела, на яких вона може будувати цю єдність. Слуга Божий митрополит Андрей (Шептицький, 1865-1944) ніколи не вважав своїм завданням навернення православних до східного католицтва, а скоріше закликав усіх

залишитися відкритими для «можливостей, над якими ще ніхто не замислювався» (з його вступу до збірки екуменічних документів і писань «Про досягнення порозуміння», виданої в 1943 р.). Справді, чимало з Баламандських практичних пропозицій щодо [налагодження] відносин між православними й католиками знаходимо у його екуменічних працях. П'ятдесяті роковини його смерті, що надходять, стануть доброю нагодою не лише для українців, але й для всіх Церков Сходу й Заходу належно оцінити мудрість та далекоглядність цієї видатної і праведної людини. Мій попередник, Ісповідник віри Йосиф (Сліпий), незважаючи на страждання, що їх зазнав він особисто і його Церква, також ніколи не забував про найвищу мету християнської єдності. Екуменізм був предметом обговорення під час неодноразових відвідин, які складав Блаженнішому блаженної пам'яті Никодим, митрополит ленінградський. Варто окремо згадати пастирське послання кардинала Йосифа «Про єдність во Христі», де він порівнює церковні поділи в Україні з «царством, розділеним у собі самому» з Євангелія (Мт. 12, 26), яке нездатне протистояти безжалісному наступові комуністичного атеїзму. Сьогодні ця роз'єднаність позбавляє нас решток довіри, якою ми користувалися, проповідуючи Христову благовість людям поза Церквою. Ми добре розуміємо, що навіть ієрархічно розділені, ми залишаємося частинами єдиного Христового Тіла і що у міжконфесійній ворожнечі немає переможців, є лише переможені. Програють усі, бо програє Єдина, Свята Соборна Апостольська Церква.

З цим розумінням я, як духовний глава Української Греко-Католицької Церкви, разом з моїми братами-єпископами, духовенством і вірними, зроблю все, що в наших силах, для втілення у життя практичних рекомендацій Баламандського документа. Передбачається таке: зробити кроки, щоб «покінчити з усім, що провокує розділення, зневагу і ненависть між Церквами» (п. 21), не домагатися переходу вірних з однієї Церкви до іншої (п. 22), не спекулювати кров'ю мучеників

і сповідників задля звинувачень проти братів-християн (п. 23), неухильно дотримуватися принципів свободи совісті і волевиявлення (п. 24), застосувати ці принципи у пастирських проєктах (п. 25), прагнути спільно вирішувати конкретні проблеми шляхом діалогу або, коли це можливо, через змішані комісії (п. 26), уникати і засуджувати фізичну та словесну жорстокість (п. 27), поважати літургійні відправи наших Церков-сестер (п. 28), не втручатися в їхнє духовне життя (п. 29), приділяти особливу увагу екуменічному вихованню майбутніх священників, вказуючи, зокрема, на «апостольську спадкоємність іншої Церкви й автентичність її таїнственного життя», прагнути краще зрозуміти православне бачення історії (п. 30), змагати до вирішення суперечностей шляхом братнього діалогу (п. 31), твердо дотримуватись нашого рішення уникати тенденційного використання мас-медіа (п. 32), визнавати і віддавати належну пошану всім, хто зазнав переслідувань, незалежно від їхнього віросповідання (п. 33).

Я був би радий вважати за остаточне рішення православних дотримуватися цих самих практичних принципів в Україні. Але я також розумію, що сучасна роз'єднаність православної спільноти не сприяє їх дотриманню. Я запевняю Вас, Високопреосвященний Владико, що Українська Греко-Католицька Церква не використовуватиме внутрішню боротьбу в українському православ'ї для своєї користі. Навпаки, я висловлюю всім свою щирю надію, що Православна Церква знайде внутрішню силу прийняти в церковному житті те, що вже стало реальністю в житті політичному. Київській Церкві потрібно надати самостійність, адже саме вона є Матір'ю Руських Церков. Від позитивного вирішення цього питання залежить церковна стабільність, необхідна для застосування на практиці принципів, окреслених у Баламанді.

Водночас ми докладемо всіх зусиль для ознайомлення нашого духовенства та вірних з розвитком екуменічного руху аж до сьогодні, включаючи й Баламандський документ. Ще до кін-

ця року я сподіваюся видати пастирське послання, яке докладно висвітлює принципи, на яких єпископам, духовенству і вірним Української Греко-Католицької Церкви слід будувати відносини з нашими православними братами. Як відомо Високопреосвященному Владиці, постала ініціатива богословського діалогу між зацікавленими членами нашої Церкви і Вселенського патріархату, так звана Студійна група Київської Церкви. Знаю, що перед Баламандом Вам були надіслані їх спільні міркування щодо проекту з Аріччя, які, я сподіваюся, виявилися корисними. Я також дозволяю собі, Високопреосвященний Владико, надіслати копії цього листа усім членам Змішаної міжнародної комісії, як і главам усіх сестринських Східних Католицьких Церков. Мені хотілося б, щоби цей лист був прийнятий ними як обнадійливий і позитивний наслідок спільних зусиль. Нехай Господь благословить Вас, Високопреосвященний Владико, на продовження праці задля єдності християн і нехай він відкриє наші серця для «можливостей, над якими ще ніхто не замислювався».

У Господі Христі,

*+ Мирослав Іван кардинал (Любачівський),
Верховний Архiepіскоп Львова для українців*

З англійської переклав Роман Скакун

Ковчег, ч. 2. Львів 2000, с. 457-461.

ПАСТИРСЬКЕ ЗВЕРНЕННЯ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА КАРДИНАЛА ЛЮБАЧІВСЬКОГО ПРО ЄДНІСТЬ СВЯТИХ ЦЕРКОВ

7 квітня 1994 р. Б.

*Високопреосвященним і преосвященним владикам,
всесвітлішим і всечеснішим отцям,
преподобним ченцям і черницям,
вірним Української Греко-Католицької Церкви,
синам і дочкам Києво-Галицької митрополії і всієї Русі,
усім українцям доброї волі мир у Господі
і наше архиєпастирське благословення*

Від початків християнізації України й від часів створення нашої старинної Київської митрополії наша Церква постійно старалася зберігати євхаристійну єдність як з християнським Заходом, тобто з Церквою Риму, яка, за словами святого Ігнатія Антіохійського, «предсідає в любові», так і з християнським Сходом, особливо з Церквою Царгороду, від якої святий князь Володимир і весь народ Русі-України прийняв «цінну перлину, православну віру», як це ми співаємо в тропарі на його честь.

Коли Отці Берестейського собору в 1596 р. відновили нашу єдність з Римом, якої Київська Церква ніколи формально не зривала, вони висловили надію, що «коли б Господь Бог волею і благодаттю своєю святою дозволив цього діждатись, щоб і решта нашої братії Східної Церкви грецької традиції приступила до єдності святої із Західною Церквою»¹. У наступних століттях, особливо під натхненним проводом митрополита Йосифа Веляміна (Рутського) й митрополита Петра (Могили), Києво-Галицька Церква, поділена не з власної волі, але внаслі-

¹ Артикули Берестейської унії, № 31.

док суперечки між Сходом і Заходом, старалась різними способами віднайти свою втрачену єдність.

Наші два великі попередники, митрополит Андрей (Шептицький) і патріарх Йосиф (Сліпий) Ісповідник, уважали працю над християнською єдністю однією з найвищих цілей і найважливіших завдань їхнього життя. Митрополит Андрей був провідним учасником екуменічного руху в першій половині цього століття; багато в чому він випередив наш час, оскільки сьогодні Церква прийняла багато його думок, принципів і метод. В довгих роках його архипастирського служіння, з його підтримкою й деколи особистою участю, відбулись не тільки неформальні зустрічі, а й численні конгреси, присвячені темі християнського єднання. Навіть на схилі віку, серед страхіття Другої світової війни, митрополит Андрей уважав за конечне надалі працювати на полі екуменізму.

Подібно патріарх Йосиф Ісповідник, незважаючи на виснаження тюрми і заслання, присвятив чимало уваги екуменічному покликанню нашої Церкви. Він постійно звертався по-братньому в своїх листах до архиєреїв Православних Церков; їх запрошував до себе до Риму і відвідував їх в часі своїх пастирських подорожей до української діаспори. Його натхненне послання «Про поєднання в Христі» знайшло позитивний відгук скрізь, і далі сьогодні читається з великою користю². В часі перепохоронення його тлінних останків до крипти собору Святого Юрія-Побідоносця тут, у Львові, тисячі й тисячі православних і католиків, єпископи, духовенство й вірні разом приходили віддати йому останню честь. У своєму Завіщанні патріарх Йосиф нам поручає продовжувати ці старання в справі християнського єднання словами: «...благаю вас усіх, а моє благання нехай буде моїм Заповітом: «...Друг друга обіймім! Промовмо – Браття!»³

² *Благовісник Патріарха Києво-Галицького і Всієї Руси XII (1-4) 29-32.* Послання видано в празник Вознесіння 1976 р.

³ *Воскресна Утренья, Стихири Пасхи.*

Ідїть слїдами Сл. Б. Андрея, який цїле своє життя посвятив великій ідеї з'єдинення християн, ставши благовісником єдності Христової Церкви»⁴.

З нашого боку, в межах можливостей і згідно положення нашої Церкви, ми старались продовжувати цю велику традицію і відповідальність. Відновлення релігійної свободи, вихід нашої Церкви з катакомб у Східній Європі й поворот її Первоієрарха на рідну землю відкривають нові перспективи для праці над християнським з'єдиненням. І далі, осягнення наших довгожданих національних прагнень – вільна, незалежна й демократична Українська держава – підсилило очікування українського народу до своїх Церков, щоб і вони, перемигши релігійні роздори, стали середником єдності. Це гаряче бажання і очікування віруючого українського Божого люду є певно «знаком часу» і вказує нам, до чого сам Господь нас кличе.

Щоб наші змагання до християнської єдності увінчалися успіхом, мусять у них взяти участь усі владики, духовенство, монашество й вірні, згідно з вказівками, які Церква нам дає. Нехай ніхто не лишається осторонь з будь-яких причин. Без винятку, всі ми покликані молитись «за добрий стан святих Божих Церков і за з'єднання всіх»⁵. Ми всі мусимо благодати Господа «спинити роздори Церков»⁶. Церковна єдність є одним із «звершених дарів, які ісходять від Тебе, Отця світла»⁷. Це Він бажає, «щоб усі були одно» (Йо. 17, 21) на образ Пресвятої Трійці.

Тут, на Україні, за останні десятиліття деякі особливі перепони стали на перешкоді такій праці для християнської єдності. Неканонічний «синод» 1946 р. і зловживання державних

⁴ «Завіщання Блаженнішого Патріярха Йосифа» // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і Всєї Руси XVI-XX* (1-4) 265-282. Цитата на с. 277.

⁵ *Божественна Літургія Св. Івана Золотоустого*, Велика Єктенія, третє прошення.

⁶ *Божественна Літургія Св. Василя Великого*, анафора.

⁷ *Послання Якова* 1, 17; а також: *Божественна Літургія Св. Івана Золотоустого*, заамвонна молитва.

чинників для того, щоб нас відірвати від Католицької Церкви, створили в багатьох наших вірних гірке упередження до будь-якого церковного зближення. Намагання комуністичних урядів недавнього минулого використовувати світовий єкуменічний рух для своїх анти-християнських цілей лише очорнило єкуменічний рух в очах тих, хто знав про дійсне положення християн у Східній Європі. А комуністи, заборонивши вільний доплив інформації й християнської літератури, виключили християн Східної Європи від будь-якої участі в подіях, які розвивались на полі християнської єдності.

Та поруч із тим існують перепони вже сьогоднішнього дня. Для нас, греко-католиків, поділ православних в Україні на три паралельні ієрархії дуже ускладнив ситуацію, бо старання відноситись рівно до всіх віруючих України деколи сприймається, як піддержка одної, чи другої сторони. А крім цього, на жаль, в усіх Церквах київської традиції деякі духовні особи й вірні, керуючись нерозважною й короткозорою ревністю, провинились нехристиянською поведінкою супроти інших християн чи церковних громад. Та існує стільки спільних моральних і соціальних проблем після комуністичної доби, що лишень спільними силами зможемо дати християнську відповідь на питання нинішнього дня. У тому ж світовий досвід єкуменічного діалогу міг би позитивно вплинути на міжконфесійні відносини між Церквами й релігійними громадами України, і тим на життя в Україні взагалі – тому треба нам його ширше пізнати.

Отже, в цьому Пастирському зверненні ми бажаємо подати короткий огляд широкої єкуменічної діяльності Католицької Церкви в тих десятиліттях, коли наша Церква в Україні, не з власної вини, була ізольованою від Церкви поза її межами. Іноземна література останніми десятиліттями дуже збагатилась книгами й працями на ці теми, і ми надіємось, що принаймні найважливіші документи перекладуться і будуть видані українською мовою, щоб ми могли їх читати і продискутувати вільно та з охотою.

З практичних причин, ми обмежимося в цьому Зверненні дискусією над старанням до єдності Католицької й Східної Православної Церков, оскільки в Україні це питання найбільше на часі. Та ми не хочемо, щоб винеслось враження, що Католицька Церква не цікавиться й іншими Церквами, і що наша помісна Церква лишається осторонь в цьому питанні.

У 1958 р., із вибором світлої пам'яті папи Івана XXIII, Римська Апостольська столиця й Вселенський патріархат Царгороду почали регулярно листуватись на рівні поздоровлень з різних святочних нагод. Це листування поступово почало поширюватись і поглиблюватись змістом. Треба нам нагадати, що папа Іван XXIII, будучи представником Апостольської столиці в Болгарії, вперше запізнав ближче християнський Схід. Та ставши пізніше апостольським делегатом в Істамбулі, папа Іван особисто заклав знайомство з патріархом Атенагором, і будучи вже на римському престолі, покладав великі надії на нього.

Коли натхнення Святого Духа спонукало папу Івана XXIII скликати Другий Ватиканський собор, він у той же час вирішив запросити й Православні Церкви до участі в соборі як глядачів. Отже, від самого початку собору в 1962 р., представники Православних Церков могли власними очима слідити за дією найбільшого зібрання єпископів світу в історії християнства. Можливо, для нашої Церкви це виглядало образливим протиріччям, оскільки глава нашої Церкви, мій попередник, тоді митрополит Йосиф (Сліпий), ще знаходився на засланні. Але паралельно папа Іван XXIII старався й про його звільнення, що наступило 11 лютого 1963 р., в часі другої сесії собору. Приїхавши до Риму, митрополит-каторжник скоро включився в працю собору. А при соборі діяв окремий секретаріат, який постійно інформував не католицьких спостерігачів і координував різні зустрічі із провідними особами собору. Так що під час собору митрополит Йосиф не раз стрічався із поодинокими членами православних делегацій.

Другий Ватиканський собор не обмежився відновленням контактів з іншими християнами. Він включив тему єкуменізму в свою програму. Нове ставлення Католицької Церкви до інших християн знаходимо в багатьох документах собору. Тому всі владики, духовенство і вірні повинні пильно вивчати ці документи, а в особливий спосіб «Декрет про єкуменізм», над яким ми хотіли б зараз зосередитись.

«Декрет про єкуменізм» прийнято соборовими Отцями 21 листопада 1964 р. У ньому знаходимо принципи Католицької Церкви для єкуменічної дії. Для наших цілей ми звернемо особливу увагу на частину декрету під назвою «Особливе положення Східної Церкви». В цій частині ми вперше зустрічаємо вислів, який став основною аксіомою між католиками й православними: «Серед східних християн були й є намагання зберегти в спільноті віри і любові ті братні зв'язки, що повинні бути між місцевими Церквами, як між сестрами»⁸.

Папа Павло VI розвинув цю тему, коли в 1967 р. він писав до патріарха Атенагора: «Через хрещення «ми одні в Христі Ісусі» (Гл. 3, 28). Бо через апостольське наслідництво ми поєднані ще ближче священством і Євхаристією. Співучаючи в дарах Божих для Його Церкви, ми приведені до спільности з Отцем, через Сина в Святому Дусі. Ставши синами в Сині і ділі (7 Йо. 3, 1-2), ми стали в таїнственний, але дійсний спосіб братами між собою. У кожній помісній Церкві ця тайна божественної любови здійснюється, і, певно, на її підставі уложено традиційний й справді гарний вислів «Церкви-сестри», з якою помісні Церкви залюбки звертались одна до другої...»

«Століттями ми жили тим життям «Церков-сестер» і спільно відбували Вселенські собори, які сторожили спадок віри від усякого занечищення. І тепер, після довгого часу роздору і взаємного нерозуміння, Господь дає нам знову віднайти одні

⁸ *Unitatis redintegratio*, № 14; виділення наше.

других як «Церков-сестер», помимо всіх перепон, які свого часу піднялись поміж нами»⁹.

Та 5 червня 1991 р. у соборі Святого Миколая в Б'ялистоку (Польща) папа Іван Павло II сказав таке: «Сьогодні ми бачимо ясніше й краще розуміємо дійсність, що наші Церкви є Церкви-сестри. Цей вислів «Церкви-сестри» не є тільки чемністю, але він становить основне поняття еклезіології»¹⁰.

У такий спосіб ми пізнаємо основну правду, яка характеризує відношення між католиками та православними: Католицька Церква і Православна Церква є Церкви-сестри.

Декрет Другого Ватиканського собору «Про екуменізм» продовжує: «...Східні Церкви мають від початку скарб, що з нього Церква Заходу зачерпнула чимало в літургічних справах, в духовнім переданні, в правничім порядку»¹¹.

У цьому уривку, як і в багатьох інших, Другий Ватиканський собор признає, що Східні Церкви дали й надалі дають свій вклад у життя християнського Заходу. З цієї причини ми, українці греко-католики, які належимо до християнського Сходу, мусимо докласти зусиль, щоб належно оцінити нашу автентичну церковну спадщину і не припускати, що те, що приходить зі Сходу, має меншу вартість від того, що приходить із Заходу. Собор продовжує саме на цій точці: «Нехай усі знають, що для вірного зберігання повноти християнського передання і для звершення поєднання східних і західних християн дуже важливою річчю є пізнати, поважати, зберігати й плекати надзвичайно багату літургічну й духову спадщину християнського Сходу»¹².

⁹ 3 листа *Anno Ineu ente*, 25 липня 1967 р.; вручено патріархові Агенагору в Царгороді особисто папою Павлом VI.

¹⁰ Іван Павло II, *Звернення до представників Православної Церкви*. Б'ялисток (Польща), 5 червня 1991 р. Текст опубл. в: *Osservatore Romano*, 7 червня 1991 р. Виділення наше.

¹¹ *Unitatis redintegratio*, № 14.

¹² Там же, № 15.

У цій праці «найвищої важливості» Другий Ватиканський собор говорить про наші Східні Католицькі Церкви: «До Східних Церков, об'єднаних з Римським Апостольським престолом, належить особливе завдання спричинитись до з'єдинення всіх християн, особливо східних, на засадах декрету цього священного собору «Про єкуменізм», перш усього молитвами, зразковим життям, релігійною вірністю давнім східним традиціям, взаємним і кращим пізнанням, співпрацею і братнім доцінюванням справ і осіб»¹³.

Ще перед завершенням Другого Ватиканського собору папа Павло VI у січні 1964 р. відбув паломництво до Єрусалиму, де він привітався поцілунком миру з царгородським патріархом Атенагором. Це було вперше за більш ніж п'ять століть, що правлячий римський архиєрей зустрівся зі вселенським патріархом. Два архиєреї молилися разом, і папа подарував патріархові чашу на знак переконання, що одного дня наші дві Церкви зможуть знову ділитися одною Святою Євхаристією. Звертаючись до папи, патріарх Атенагор сказав: «Хай ця наша зустріч стане першим світанком світлого і святого дня, в якому майбутні християнські покоління будуть приймати причастя святого Господнього Тіла і Крові з тої самої чаші, в любові, мирі й єдності, й прославлять та звеличать одного Господа і Спасу всіх»¹⁴.

¹³ *Orientalium Ecclesiarum*, № 24. Новий Кодекс Канонів Східних Католицьких Церков повторює ці слова в кан. 903. Оригінал видано латинською мовою в: *Acta Apostolicae Sedis LXXXII* (11) (18 жовтня 1990) 1239. Промульговано папою Іваном Павлом II 18 жовтня 1990 р., чинне від 1 жовтня 1991 р. Наведений канон знаходиться під титулом XVIII: «Єкуменізм або плекання єдності між християнами».

¹⁴ Грецький оригінал та офіційний французький переклад див. у: *Томос Аганік, Vatican – Phanar (1958-1970)*. Rome – Istanbul 1971, № 48, с. 108-111. Звернення патріарха Атегорадо папи Павла VI від 5 січня 1964 р. (Оливна гора, Єрусалим). Цитата міститься на с. 110 (грецький текст) та с. 111 (французькою мовою).

Після цієї зустрічі в Єрусалимі відносини між Католицькою і Православною Церквами стали поглиблюватись. У 1965 р. папа Павло VI і патріарх Атенагор разом зі Святішим Синодом Царгороду видали Спільну декларацію, в якій вони зняли взаємну екскомуніку-анафему між Римською Церквою і Царгородською Церквою, і зобов'язали свої Церкви до відновленого шукання «повної спільності віри, братньої згоди і таїнственного життя, яке існувало між ними впродовж першого тисячоліття Церкви»¹⁵.

Цим актом Церкви-сестри розпочали шлях шукання повної єдності. У багатьох країнах місцеві спільні комісії на різних рівнях почали сходитись для богословської дискусії. На міжнародному рівні, однак, обі сторони признали, що відчуження між Церквами було таким, що потрібний був час підготовки, так званий «діалог любови», заки можна було приступити до формального богословського діалогу на найвищому рівні.

Папа Павло VI відвідав вселенського патріарха в Царгороді 1967 р. і, коли увійшов в собор Святої Софії, він спонтанно впав навколішки і почав молитися. Це була перша публічна християнська молитва в цьому храмі від 1453 р.! Патріарх Атенагор відвідав папу Павла VI в Римі в жовтні того самого року. В часі цього візиту, як рівно ж з нагоди пізніших відвідин, єдиному вселенському патріархові було дозволено приймати вітання на папському троні. Наш патріарх Йосиф Ісповідник був між тими кардиналами, які вітали патріарха Атенагора в часі приїзду до Риму в 1967 р.

Ми горді від згадки, що в тому часі патріарх Йосиф Ісповідник дав важливий вклад у богословське замирення Сходу

¹⁵ Повний текст *Спільної декларації* (французькою і грецькою мовами) опубл. в: *Томос Aganís* № 127 (7 грудня 1965), с. 278-283. Док. № 128 французькою, латинською і грецькою мовами – це *Ambulante in dilectione*, яким Римська Апостольська столиця зняла екскомуніки; док. № 129 – *Томос* патріарха Атенагора і Царгородського Синоду, яким Вселенський патріархат, зі свого боку, зняв екскомуніку.

й Заходу. Століттями Римська Церква вагалася визнати вчення святого Григорія Палами про теозис, чи обоження, як говорять Отці Церкви. Через це вагання святого Григорія знято навіть з літургійного календаря і Службеників греко-католиків.

Незабаром після Другого Ватиканського собору Римська Апостольська столиця виготовила нове видання *Анфологіону* грецькою мовою в чотирьох томах¹⁶. Знову піднялась справа святого Григорія Палами – деякі греко-католики бажали відновити його поминання в другу неділю Великого Посту. Конгрегація Східних Церков віддала справу Конгрегації доктрини віри, префект якої кардинал Франц Шепер звернувся листом до патріарха Йосифа за порадою, оскільки в тому часі блаженніший Йосиф був самотнім греко-католицьким кардиналом і, крім цього, був відомим спеціалістом догматичного богослов'я¹⁷.

Патріарх Йосиф написав наукову працю у відповідь кардиналу Шеперові, підтримуючи почитання святого Григорія Палами і цитуючи як греко-католицький Петербурзький синод, скликаний митрополитом Андреем в 1917 р., так і визначних православних богословів¹⁸. Це переконало Конгрегацію доктрини віри розв'язати справу позитивно, і тепер служба святому Григорію Паламі є в офіційній літургійній книзі, виданій авторитетом Римської Апостольської столиці¹⁹.

14 грудня 1975 р. недавно обраний вселенський патріарх Димитрій I²⁰ повідомив папу Павла VI, що Православна

¹⁶ *Анфологіон* подібний до церковнослов'янського *Великого Зборника*, але містить більше матеріалу.

¹⁷ Лист кардинала Шепера до блаженнішого Йосифа від 30 березня 1971 р. зберігається в Патріаршому архіві при Українському Католицькому Університеті в Римі, ч. 40:92.

¹⁸ Лист і матеріали, пов'язані з діяльністю кардинала Шепера (датовані 6 квітня 1971 р.), знаходяться в Патріаршому архіві у Римі, ч. 40:90-91.

¹⁹ *Анфологіон*, т. 2. Рим 1974, с. 1607-1616.

²⁰ Царгородський патріарх Атенатор заснув у Господі 7 липня 1972 р. Дня 16 липня 1972 р. митрополит Імбросу і Тенедосу, Димитрій, обраний новим патріархом.

Церква готова розпочати богословський діалог з Католицькою Церквою, з метою дійти до повної євхристійної єдності між Церквами-сестрами²¹. Халкедонський митрополит Мелітон вручив цього патріаршого листа папі Павлові VI в часі Торжественної Літургії у Сикстинській каплиці в Римі. У відповідь Святіший Отець спонтанно впав на коліна і поцілував ноги православного митрополита. Зворушений цим небувалим жестом папської покори перед Східною Церквою, митрополит Мелітон заявив: «Тільки Святець так себе упокорив би»²². Та в Царгороді вселенський патріарх Димитрій заявив, що православні християни «бачать цей великий акт Його Святості, як такий, що годиться з традицією Святителів і Отців неподіленої Церкви, які будували високе смиренність»²³. Цим виразним знаком наш улюблений брат, всешановний римський папа Павло VI, перевищив себе і показав Церкві й світові, чим єпископ, і понад усе перший єпископ християнства, може бути, а саме силою для примирення і об'єднання Церкви й світу»²⁴. У такій атмосфері церковного зближення в 1976 р. патріарх Йосиф, уболіваючи над українським церковним поділом, видав пастирське послання «Про поєднання в Христі», про яке ми вже згадували. Блаженніший визнав, що праця над з'єдиненням є важкою, але він нас заохотив словами Святого Письма: «Випростуйте ваші

²¹ Більшість документів, пов'язаних з екуменічною діяльністю Римської Церкви, видаються Інформаційною службою (Service d'Information) секретаріату (від 1988 р. – «Папської ради») для сприяння єдності християн. Ця Рада, яка координує екуменічні заходи у Ватикані, повстала на основах згаданого секретаріату для некатолицьких спостерігачів у часі Другого Ватиканського собору. Текст листа патріарха Димитрія наведено в: *Service d'Information* 31 (1976) 2-3.

²² Так подає у своїй статті о. П'єр Дюпре: *L'Osservatore Romano* (16 грудня 1975).

²³ Пор. із Тропарем на честь св. Івана Золотоустого: «Уст твоїх благодать... висоту смиреномудрія нам показала».

²⁴ *Service d'Information* 31 (1976) 9.

охлялі руки та зомлілі коліна і зробіть вашим ногам стежки прості, щоб кульгаве не збочило, а радше видужало» (Єв. 12, 12-13). Блаженніший зазначив, що серед українського народу найчисленнішими Церквами є Православна Церква й Католицька Церква, і він підтвердив, що «немає між нами суттєвої догматичної різниці, як це виказують теологічні студії, і свідчить історія»²⁵. Патріарх пригадав нам, що «великі кроки зближення й порозуміння в новіших часах були вже зроблені за Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького»²⁶. І блаженніший заохотив нас продовжувати це діло. Конкретно патріарх Йосиф запропонував розпочати з усіма українськими християнськими спільнотами спільний переклад Святого Письма з оригінальних мов, і запитує, чи православні й греко-католики не могли б «почати від узгіднення перекладів Святої Літургії і наших Богослужб, щоб молитися «одними устами і одним серцем»»²⁷.

У 1979 р. новообраний папа Іван Павло II звернувся публічним листом до патріарха Йосифа, проголошуючи наближення річниці тисячоліття хрещення Руси-України, яке мало стати торжеством для цілої Церкви в 1988 р. Як ми вже натякали, деякі українці розчарувалися в екуменічному русі, оскільки певні світські політичні сили старались використовувати цей рух з антихристиянськими цілями, і часто нашу помісну Церкву переочено, якщо не гірше. Відповідаючи на ці побоювання, Святіший Отець підтвердив, що: «Екуменічні змагання наших днів, то значить схильність до взаємного зближення і спілкування – найбільше між Церквами західного і східного світу – не можуть ані поминути, ані зменшувати значення і користі поодиноких спроб віднови єдності Церкви, що сталося

²⁵ *Благовісник Патріарха Києво-Галицького і Всєї Руси XII* (1-4) 29-32. Цитований уривок міститься на с. 30.

²⁶ Там же. Цитований уривок міститься на с. 30-31.

²⁷ Там же. Цитований уривок міститься на с. 31.

в минулих століттях, і які мали щасливий, хоч тільки частинно, вислід. Як документ цієї правди є Ваша Церква між іншими католицькими східними Церквами... Без сумніву, що правдивий екуменічний дух – згідно із новішим цього слова значенням – повинен проявлятися і показувати себе вірогідним в особливому призначенні для вашої Церкви...»²⁸

У 1979 р. папа Іван Павло II відбув подорож до Царгороду, щоб скласти візит вселенському патріархові Димитрію I з нагоди празника святого Андрея Первозваного²⁹. У сам день празника Святіший Отець був присутній на православній Божественній Літургії святого Івана Золотоустого, яку відслужив вселенський патріарх у патріаршому соборі Святого Великомученика Юрія; обидва архиєреї обмінялися поцілунком миру перед Ісповіддю віри. Це було великим жестом зі сторони папи, бо було абсолютно нечуваним, щоб папа римський був присутнім на Євхаристійній Службі якоїсь Церкви не в повній єдності з Католицькою Церквою. Перед Відпустом, наприкінці богослуження, папа Іван Павло II в своїй проповіді вимовив такі слова: «...Видається мені, фактично, що питання, яке ми мусимо собі поставити, не є стільки чи ми можемо відновити повну єдність, але радше чи ми ще маємо право лишатися поділеними. Ми мусимо це питання собі поставити в саме ім'я нашої вірності до волі Христа для Його Церкви...»³⁰

Папа Іван Павло II і вселенський патріарх видали спільну декларацію, в якій зазначають: «Шукаючи лишень слави Божої

²⁸ Лист Святішого Отця папи Івана Павла II до кардинала Йосифа (Сліпого) від 19 березня 1979 р. // *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і Всієї Руси (XIII-XV)* 13.

²⁹ Святий Андрей є покровителем нашої Київської Церкви, як рівно ж і Царгородської Церкви, яка його шанує, як свого Апостола – засновника на основі передання, що святий Андрей встановив перше єпископство на території Візантії.

³⁰ *Acta Apostolicae Sedis* 16 (1979) 1603.

через сповнення Його волі, ми знову заявляємо нашу тверду постанову чинити усе можливе, щоб приблизити день, коли повна єдність відновиться між Католицькою Церквою й Православною Церквою, і коли ми нарешті зможемо співслужити Божественну Євхаристію»³¹.

На такому підґрунті «Діалогу любові» поставлено основи для розпочинання «Діалогу правди», тобто богословського діалогу. Питання стояло – від чого розпочинати. Учасники богословського діалогу мудро вирішили, з благословенням обох Церков, «розпочати із того, що є спільного між нами, й пізніше, на основі розвиненого, поступово приділити увагу всім точкам, які є між нами спірними»³².

Другий Ватиканський собор учить: «Усім теж відомо, з якою любов'ю східні християни довершують літургійні богослуження; передусім євхаристійну відправу, джерело життя Церкви і завдаток майбутньої слави, відправу, що нею злучені з єпископом вірні мають доступ до Бога Отця за посередництвом Сина, воплощеного Слова, який страждав і був прославлений, у зісланні Святого Духа, й осягають зв'язок з Пресвятою Трійцею, стаючи «учасниками Божої природи»³³. Тому через звершування Господньої Євхаристії в цих окремих Церквах будується й росте Божа Церква³⁴, а через співслужіння виявляється їхня єдність»³⁵.

І далі: «З огляду ж на те, що ці Церкви, хоч відлучені, мають правдиві Святі Тайни, а передусім, через апостольське наслідство, мають Священство й Євхаристію, і через це вони з нами злучені дуже тісно. Тому, у відповідних обставинах та

³¹ Там же, 1604.

³² *Service d'Information* 49 (1982); *Мюнхенська Заява*, с. 115-120; Вступ, с. 115.

³³ 2 Петр, 1, 4 (св. Атанасій Великий та інші східні Отці підкреслюють важливість цього вислову).

³⁴ Див.: Св. Іван Золотоустий, *In Ioannem* Homilia XLVI // *Patrologia Graeca* 59, 260-262.

³⁵ *Unitatis Redintegratio*, № 15.

з одобренням церковної влади, деяка спільна участь у церковних відправах не лише можлива, а навіть вказана»³⁶.

Отже, природно, Змішана міжнародна комісія з богословського діалогу звернула у першу чергу увагу Церкви на тему Євхаристії. Опрацювавши цю тему в підкомісіях і обмінявшись численними проектами, православні й католицькі делегації зустрілися на пленарних сесіях у Патмосі й на Родосі³⁷, а потім у Мюнхені³⁸.

Після закінчення мюнхенської пленарної сесії Змішана міжнародна комісія з богословського діалогу видала першу спільну заяву під назвою «Тайна Церкви і Євхаристії у світлі Тайни Пресвятої Трійці»³⁹. Треба нам усім, особливо духовенству, уважно прочитати цей документ і призадуматись над ним. У ньому знаходиться багате поучення про Пресвятую Євхаристію, в якій проявляється Троїчне Таїнство Церкви. Заява вітає узгодження між православними й католицькими богословами в питанні призивання Святого Духа в часі Божественної Літургії («епіклеза»), що свого часу було точкою незгоди між Сходом і Заходом.

У річницю тисяча і століття праці апостолів слов'ян, святих Кирила і Methodія, папа Іван Павло II видав 1985 р. пастирське поучення, енцикліку. Наводячи тісні зв'язки, які святі брати зберігали як з Римом, так і з Царгородом, Святіший Отець поучає нас ось так: «Кирило і Methodій є свого роду мостом між східною і західною традиціями, які сходяться разом в одній великій традиції Вселенської Церкви. Для нас вони є подвижниками і покровителями екуменічних старань Церков-сестер Сходу і Заходу, для віднайдення в молитві й діалозі видимої єдності в довершеному й повному спілкуванні, «єдності», яка,

³⁶ *Unitatis Redintegratio*, № 15.

³⁷ 28 травня – 4 червня 1980 р.

³⁸ 30 червня – 6 липня 1982 р.

³⁹ *Service d'Information* 49 (1982) 115-120.

як я говорив з нагоди мого візиту в місті Барі, «є ні злиттям, ні спаянням»⁴⁰. Ці слова Святішого Отця виявились особливо вагомими в діалозі, і їх часто цитується.

Другий Ватиканський собор поучував, що «у літургійнім культі східні християни прегарними піснями величають Приснодіву Марію, що її Вселенський Ефеський собор урочисто проголосив Пресвятою Богородицею, щоб і справді визнати Христа, Сина Божого, за Сина Чоловічого, у дійсному і властивому значенні, згідно зі Священним Писанням»⁴¹.

Коли, отже, папа Іван Павло II проголосив 1987 р. Марійським роком, який став пізніше таким впливовим для нашої Церкви в Україні, він видав енцикліку «Мати Ізбавителя», в якій часто говориться про східні традиції почитання Пресвятої Богородиці. Святіший Отець пише: «Бажаю підкреслити, як глибоко Католицька Церква, Православна Церква і старинні Церкви Сходу⁴² чуються поєднані любов'ю і прославленням Богородиці»⁴³.

Святіший Отець поручив надії Церкви на успіх богословського діалогу молитвам Пресвятої Богородиці і Приснодіви Марії, пишучи так: «Таке багатство хваління, підбудоване різними формами великої традиції Церкви, могло б прискіпити день, коли Церква зможе знову дихати вповні своїми «обома легенями», Сходом і Заходом. Як я вже часто говорив, це більш ніж коли-небудь потрібне сьогодні»⁴⁴.

⁴⁰ Папа Іван Павло II, Енцикліка *Slavorum Apostoli*, 2 червня 1985 р. Цитату взято зі слова Святішого Отця в базиліці Св. Миколая, 26 лютого 1984 р., № 2: *Insegnamenti* VII (1) (1984) 532.

⁴¹ *Unitatis Redintegratio*, № 15.

⁴² Цим висловом «старинні Церкви Сходу» позначаються ті Церкви, які не прийняли Халкедонського собору (451 р.). До них зачисляють Вірменську Церкву, Коптійську Церкву, Сирійську Церкву, Етіопську Церкву і Церкву Індії.

⁴³ Папа Іван Павло II, Енцикліка *Redemptoris Mater*, № 31.

⁴⁴ Там же, № 34.

Проголошуючи Марійський рік, Святіший Отець з радістю заповів наближення святкувань Тисячоліття хрещення Київської Русі. Їх Святість писали: «Ми бажаємо в особливий спосіб у цьому році з'єднатись в молитві з усіма, хто святкує Тисячоліття цього хрещення, православними і католиками, повторюючи і підтверджуючи разом з собором ті почування радості і утіхи у зв'язку з тим, що «східні християни... з палкими почуваннями і з побожним умом рівно почитають Богородицю, Приснодіву»⁴⁵. Хоч ми надалі засвідчуємо болячі наслідки поділу, який наступив кількома десятиліттями пізніше (1054), ми можемо сказати, що в присутності Матері Христа ми чуємось справжніми братами і сестрами, співучасниками месіанського люду, якого покликано бути одною Родиною Божою на землі»⁴⁶.

Наступні пленарні сесії Змішаної міжнародної комісії з богословського діалогу між Католицькою і Православними Церквами відбулись на острові Криті⁴⁷ й у місті Барі (при гробі святого Миколая Чудотворця)⁴⁸. Вислідом її праці стала поява другої узгодженої заяви під назвою «Віра, Святі Тайни і Єдність Церкви», опублікованої в 1987 р.⁴⁹

Ця заява розглядає літургійні аспекти віри, нагадуючи нам нашу спільну традицію: «Власне літургійне вираження віри наших Церков, яке правилось свідченням Отців і Вселенських соборів, надалі лишається певною вказівкою віри для віруючих»⁵⁰.

⁴⁵ Другий Ватиканський собор, Догматична Конституція про Церкву *Lumen Gentium*, № 69.

⁴⁶ *Redemptoris Mater*, № 50.

⁴⁷ 30 травня – 8 червня 1984 р.

⁴⁸ Ця пленарна сесія збиралася двічі: протягом 28 травня – 7 червня 1986 р. та 9-16 червня 1987 р.

⁴⁹ *Service d'Information* 64 (1987) 86-91.

⁵⁰ *Барська заява*, § 14.

Тут сильно підкреслюється також роль Святого Духа у Святих Тайнах Церкви. Як навчає святий Василій Великий, «немає жодного дару в Церкві, якого не можна приписати Духові»⁵¹.

Заява нам нагадує, що «спільність можлива тільки між Церквами, які мають віру, священство й спільні Святі Тайни. Власне завдяки взаємному признанню, що віра, передана в кожній помісній Церкві, є одна й та сама (як священство та Святі Тайни), вони пізнають одна одну як автентичні Церкви Божі, і кожного віруючого вітають, як брата й сестру у вірі»⁵².

Заява підкреслює близький зв'язок між трьома Святими Тайнами: хрещення, миропомазання і Святої Євхаристії, які в ранній Церкві уділялись разом в одному літургійному богослуженні. На Сході ця практика продовжується до наших часів, «що підкреслює в такий спосіб єдність дії Святого Духа і повне введення дитини в таїнственне життя Церкви»⁵³. Обі Церкви вважають хрещення зануренням нормативним, при тому дозволяється розходження від цієї норми в певних обставинах для вдоволення душпастирських потреб. Ритуал Св. Тайн, треба книга Римо-Католицької Церкви після реформи Другого Ватиканського собору, підкреслює важливе значення хрещення зануренням.

Останній параграф Барської заяви заслуговує на повне цитування: «В кінці згадується, що Царгородський собор, спільно відбутий двома Церквами в 878-880 рр., встановив, що кожний Престіл збереже старовинні звичаї своєї традиції: щоб Церква Риму зберегла свої звичаї, Церква Царгороду свої звичаї, як й Престоли Сходу так само»⁵⁴.

⁵¹ *Patrologia Graeca* 30, 289.

⁵² Барська заява, § 21.

⁵³ Там же, § 48.

⁵⁴ Там же, § 53.

Ця заява позначена також багатством богословської думки, і ми заохочуємо все духовенство, науковців, монашество і вірних читати її та замислюватись над нею.

Щоб показати також на ділах, а не тільки на словах, його велику особисту любов і пошану до наших східних літургічних традицій, Святіший Отець в часі Марійського року зорганізував ряд торжественних богослужень, починаючи з Великої Вечірні в празник Різдва Пресвятої Богородиці в старинному греко-католицькому монастирі Св. Ніла в Гроттаферрата, де патріарх Йосиф Ісповідник вперше перебував у 1963 р., коли прибув до Риму після довгих років ув'язнення.

У грудні 1987 р. вселенський царгородський патріарх Димитрій I відвідав папу Івана Павла II у Римі. Ці два архиереї 5 грудня спільно передідали на Вечірні в славній римській базиліці Пресвятої Богородиці (Santa Maria Maggiore). Патріарх Димитрій у своїй проповіді сказав: «...з усього християнського світу наші дві Церкви-сестри зберегли незгашеним полум'я набожності до всіма почитаємої особи, Пресвятої Богородиці»⁵⁵.

Папа Іван Павло відповів, що «якщо в ході століть деякі розбіжності – часами дуже серйозні – між християнами Сходу і Заходу ослабили свідчення єдиної Христової Церкви, сьогодні покаєння і бажання єдності сповняють їхні серця. Нині ми маємо новий доказ, що Бог нас помилує й чує молитви тих, які постійно заступаються за єдність усіх християн в Його Церкві. Католицька Церква й Православна Церква одержали благодать у тому, що ще раз пізнали одна одну, як Церкви-сестри, і що прямують до повної спільності»⁵⁶.

⁵⁵ Патріарх Димитрій I, *Проповідь у базиліці Santa Maria Maggiore*, 5 грудня 1987 р. Оригінальний грецький текст з італійським перекладом поміщено в: *Liturgie dell'Oriente Cristiano a Roma nell'Anno Mariano 1987-88. Testi e Studi*. Città del Vaticano 1990, с. 174-178.

⁵⁶ Папа Іван Павло II, *Проповідь у базиліці Santa Maria Maggiore*, 5 грудня 1987 р.; італійський оригінал у: *Liturgie dell'Oriente Cristiano*, с. 179-180.

Наступного дня, 6 грудня 1987 р., папа Іван Павло II відслужив Папську Службу Божу в базиліці Святого Петра за участю вселенського патріарха Димитрія I. Згідно з офіційною хронікою, «вселенський патріарх Димитрій I... не тільки був присутнім, але взяв участь в Літургії Слова різними значними способами»⁵⁷.

Обидва архиєреї проповідували. Папа Іван Павло II говорив про найтяжче питання між православними і католиками та про потребу спільного пошуку розв'язки: «У ході перших століть нашої історії кожний з нас йшов своїм шляхом, водночас зберігаючи спільність віри й життя Святих Тайн помимо труднощів, які могли постати між нами. У тому часі признавалось, що Римський престол має не тільки першенство гонору, але також дійсний обов'язок «предсідати в любові», за словами святого Ігнатія Антіохійського⁵⁸, і плекати збереження спільности між усіма Церквами. Я свідомий того, що з різних причин і проти волі всіх зацікавлених те, що мало бути служінням, деколи проявило себе в далеко іншому світлі. Але, як ви знаєте, з бажання дійсно слухатись волі Христа я пізнаю, що як єпископа Риму, мене покликано виконувати цей уряд. Отже, споглядаючи на цю совершенну єдність, яку ми бажємо відновити, я усильно молю Святого Духа, щоб зіслав на нас Своє світло, просвічуючи всіх душпастирів і богословів наших Церков, щоб ми могли шукати – разом, розуміється – форм, згідно з якими цей уряд міг би сповняти служіння любові, визнане усіма зацікавленими»⁵⁹.

Після проповіді папа і патріарх разом виголосили Символ віри Нікейського собору грецькою мовою, без контroversійного «і Сина» («Filioque»)⁶⁰. Наступного дня папа Іван Павло II

⁵⁷ *Service d'Information* 66 (1988) 21.

⁵⁸ Св. Ігнатій Антіохійський, *Послання до Римлян*, Вступ.

⁵⁹ Папа Іван Павло II, *Проповідь в базиліці Святого Петра*, 6 грудня 1987 р.; італійський текст у: *Liturgie dell'Oriente Cristiano*, с. 235-239.

⁶⁰ *Liturgie dell'Oriente Cristiano*, с. 199-200.

і патріарх Димитрій I підписали й видали спільну заяву, в якій наголосили: «...ми відкидаємо всякого роду прозелітизм, кожне настановлення, яке було б чи могло б сприйматись, як брак пошани»⁶¹.

На початку Року тисячоліття хрещення України-Руси Святіший Отець звернувся до українців греко-католиків окремим словом, в якому пригадав нам про нашу особливу відповідальність працювати над християнською єдністю: «[Східні Католицькі Церкви] з особливою ясністю можуть бачити нові екуменічні перспективи, що їх під час собору підказав Дух Святий цілій Церкві. Церкви ці, отже, покликаються, більш ніж будь-коли, здійснити в цьому дусі свою роль у розбудові видимої єдності Церкви, бо лиш «один Господь, одна віра і одне Хрещення» (Еф. 4, 5)»⁶².

Також у своєму Апостольському листі *Euntes in Mundum*, який є закликом до усіх вірних Вселенської Церкви включитись в святкування Тисячоліття хрещення Київської Русі, папа Іван Павло II нагадує нам: «Характерна автономія в дисципліні, якою втішаються Східні Церкви, не походить з привілеїв, наданих Римською Церквою, але з самого закону, яким ці Церкви втішаються з часів апостолів»⁶³.

У тому ж нашому ювілейному році у Фінляндії, в місті Валаамі, відбулась наступна пленарна сесія Змішаної міжнародної комісії з богословського діалогу між Католицькою і Православною Церквами⁶⁴. Спільна комісія видала третю узгоджену заяву «Тайна Священства в таїнственній структурі Церкви, в особливому відношенні до важливості Апостольського наслідництва для освячування і єдності Божого люду»⁶⁵. У цій заяві обгово-

⁶¹ Спільна заява папи Івана Павла II і патріарха Димитрія I від 7 грудня 1987 р. опубл. у: *Service d'Information* 66 (1988) 29-30.

⁶² Папа Іван Павло II, *Magnum Baptismi Donum*, ч. 6, § 3. Рим, 14 лютого 1988 р.

⁶³ Папа Іван Павло II, *Euntes in Mundum*, ч. IV, § 10.

⁶⁴ 19-27 червня 1988 р.

⁶⁵ *Service d'Information* 68 (1988) 194-199.

рюється в особливий спосіб служіння єпископів, священників і дияконів у Церкві, про природу свячення, як Святої Тайни, про єдність єпископів у єпископській колегії, про різні ролі Євхаристії, про природу апостольського наслідництва, про створення патріархатів та інших форм місцевих приматів, і про вселенські собори. Ця заява вимагає уважного і докладного читання.

У липні того ж Тисячолітнього року Святіший Отець сам був гостем чудових українських греко-католицьких святкувань у Римі. У часі Божественної Літургії, яку ми разом співслужили в базиліці Святого Петра з майже усіма архиереями нашої Церкви у діаспорі, папа Іван Павло II сказав: «Святий Дух, що з такою силою промовляв під час Другого Ватиканського собору, й далі дає почути Свій голос через знаки часів, спонукує всіх нас з новим піднесенням пройти шляхами єкуменічного діалогу і палко бажати, щоб наблизився день поцілунку миру між Католицькою і Православною Церквами»⁶⁶.

Ці римські святкування стали для нашої підпільної Церкви в Україні певним поштовхом для більш відкритої діяльності. А потім історичні й політичні події в Східній Європі, які позначились т. зв. гласністю й перебудовою і завершилися розвалом Советського Союзу, мали величезні наслідки для життя Церков, як ми самі знаємо. І ці політичні та церковні зміни вплинули на вже розпочатий богословський діалог.

Після Другої світової війни переможці-комуністи придушили Греко-Католицькі Церкви в Советському Союзі, Румунії, Чехословаччині й Польщі. Немало осіб помилково вірили, що комуністам вдалось викорінити наші Церкви. Коли вони раптом знову появились, цього не сподівались ті, які вважали, що Греко-Католицькі Церкви в Східній Європі вже на смітнику історії. На жаль, деякі православні церковні кола в Східній

⁶⁶ Український текст опубл. в: *L'Osservatore Romano* (11 липня 1988); італійський оригінал наведено в: *Liturgie dell'Oriente Cristiano*, с. 580-585; цитата (ч. 8а) на с. 584.

Європі підняли гучні протести, при цьому кидаючи різні обвинувачення, які базувались не на дійсних фактах, а на переконанню, що наші Греко-Католицькі Церкви не мають взагалі права на існування. Внаслідок піднятої істерії несподівано постала перепаона до дальшого богословського діалогу.

Наступна пленарна сесія богословського діалогу відбулась у Фрайзіню (Німеччина) в червні 1990 р.⁶⁷ Передбачено було тему «Соборність і авторитет у Церкві» у світлі вже узгодженої праці над таїнственною природою Церкви. Але православна делегація наполягала на припиненні богословської дискусії і вимагала натомість дискусії з питання «уніатизму», тобто щодо Східних Католицьких Церков.

Після тяжких розмов підготовлено спільний документ, який відомий під назвою «Фрайзінігська заява»⁶⁸, але також узгоджено, що тема вимагає глибшої дискусії та що потрібно далеко ширшої заяви. З цією метою в червні 1991 р. відбулись засідання підкомісії в італійському місті Аріччя, і перший черновик поширено й продискутовано в різних церковних колах.

У міжчасі, наша Київська Греко-Католицька Церква почала свої екуменічні ініціативи. Вже в часі святкувань Тисячоліття ми нав'язали перші контакти із представниками Вселенського Царгородського патріархату. У 1990 р. царгородський патріарх Димитрій I відвідав Сполучені Штати Америки, і нас запрошено на молебень з нагоди його візиту в українському православному соборі Покрова Пресвятої Богородиці в Алентавні (Пенсильванія). Події в Україні розвивались дуже швидко в тому часі, і ми не могли особисто прибути до Америки, щоб зустрітись з патріархом. Та з цієї нагоди на руки владики Всеволода, єпископа Української Православної Церкви Америки й Канади Царгородського патріархату, ми передали листа, в якому написано: «Українські католицькі ієрархи України та

⁶⁷ 6-15 червня 1990 р.

⁶⁸ *Service d'Information* 73 (1990) 54-55.

діаспори щойно відбули історичну зустріч з Святішим Отцем папою Іваном Павлом II та постановили плекати щирі взаємини з Православною Церквою, передусім з архієпископом Царгороду, Нового Риму... Як було за часів нашого великого князя Володимира, коли Церква Києва була одна і неподілена, Українська Греко-Католицька Церква бажає перебувати в повній спільності зі Вселенською Церквою і в братній любові з Церквою Нового Риму, щоб сповнились слова Христа «щоб усі були одно» (Йо. 17, 21)»⁶⁹.

З цієї історичної нагоди владика Василь (Лостен) зі Стемфорду і владика Роберт-Михаїл (Москаль) з Парми, разом з численним духовенством і вірними, від імені нашої Церкви привітали царгородського патріарха Димитрія. Їх Святість у своєму слові в соборному храмі заявив, що він по-батьківськи в Христі вітає греко-католицьких представників, і наголосив на потребі діалогу в любові.

Пізніше в Каліфорнії деякі провідні члени нашого духовенства й богослови також мали нагоду зустрітись з вселенським патріархом і залишились з глибокими враженнями. Так що зі смутком ми прийняли вістку, що патріарх Димитрій спочив в Господі пізніше того ж року. Але наш смуток перетворився в радість, коли Царгородський Святіший Синод обрав митрополита Варфоломея вселенським патріархом. Новий патріарх відомий як динамічний і високоосвічений архиєрей, що має особисте знайомство з папою Іваном Павлом II.

У травні 1992 р. у Львові наша Києво-Галицька і всієї Руси Греко-Католицька Церква відбула свій перший повний синод від часів останнього переслідування. На знак нашої постанови шукати повної єдності з Православною Церквою, ми запросили нашого любого приятеля і брата, скопельського владика Всеволода. З благословенням вселенського патріарха владика

⁶⁹ Лист Мирослава Івана кардинала (Любачівського) до владики Всеволода (Українська Православна Церква в Америці і Канаді) від 12 липня 1990 р.

Всеволод прибув до катедрального собору Святого Юрія і заговорив до нашого синоду владик⁷⁰ про пошуки повної єдності і про потребу зцілення для нашої Київської Церкви. Владика Всеволод нагадав нам про листа митрополита Андрея (Шептицького) до української православної єрархії понад 50 років тому і заохочував нас будувати на тих важливих основах, поставлених екуменічними стараннями великого митрополита. На знак надії, що ми досягнемо цієї повної євхаристійної єдності, владика Всеволод подарував нам чудову чашу для Святоюрського собору.

Усі архиєреї нашого синоду встали і довгими оплесками та гучним «іс полла егі, Деспота!» щиро привітали владика Всеволода. Наш синод постановив надіслати листа до вселенського патріарха, підтверджуючи нашу незламну постанову держатись цих напрямних.

З тієї нагоди наш синод також дав благословення стемфордському владичі Василеві (Лостену) і кільком нашим кваліфікованим богословам розпочати неформальні дискусії із деякими зацікавленими архиєреями й богословами, приналежними до Царгородського патріархату. Перша така зустріч відбулася в серпні 1992 р. в Оксфорді, в Домі Святих Григорія і Макрини, де учасники були гостями діоклійського владика Каллістоса, який є сам відомим богословом і професором східних православних наук в Оксфордському університеті. На цій зустрічі її учасники обрали собі назву Студійна група Київської Церкви. Виголошені доповіді вже вийшли друком англійською мовою⁷¹, й надіємось, що в скорому часі появляться також українською мовою. Студійна група Київської Церкви далі стрічається кілька разів на рік і успішно вкладається в наші загальні молитовні змагання дійти до повної

⁷⁰ Повний текст промови владика Всеволода див.: *Logos* 34 (1-2) (1993) 305-313.

⁷¹ Там же, с. 8-199.

єдності, що є нашою ціллю. Ми просимо цілу нашу Церкву супроводжати цю працю нашими молитвами.

Ця перша неформальна зустріч між членами нашої Церкви й Царгородського патріархату була тим значнішою, що пленарна сесія Міжнародного богословського діалогу, запланована на червень 1992 р., не відбулась через відмову православної делегації взяти в ній участь. Ця сесія відбулась тільки роком пізніше⁷², в Баламанді (Ліван) і видала Узгоджену заяву про Східні Католицькі Церкви під назвою «Уніатизм, засіб поєднання в минулому і пошук шляхів до повного сопричастя»⁷³. Ця Баламандська заява, як її називають, має особливе значення для нашої Греко-Католицької Церкви Києво-Галицької і всієї Русі, і тому бажано подати основні пункти цієї заяви всім до відома.

Безперечно, Баламандська заява, як і кожний документ, має свої недосконалості і не завжди віддзеркалює усі точки зору, чи передає повну історичну правду. Але вважаємо більш конструктивним підкреслити те, що в ній позитивне, бо віримо, що саме цього вимагають від нашої Церкви «знаки часу». У цій заяві обидві сторони вперше годяться, що, «будучи частиною католицької спільноти, [Східні Католицькі Церкви] мають право існувати й діяти для задоволення духовних потреб своїх вірних»⁷⁴.

Баламандська заява передовсім позначає еклезіологічні принципи, тобто ті богословські основи, на яких базуються відносини між католиками і православними. Обидві сторони визнають, що «поділ між Церквами Сходу і Заходу... [суперечить] природі Церкви»⁷⁵. Отже, підтверджується потреба єдності.

⁷² 17-24 червня 1993 р.

⁷³ *Service d'Information* 83 (1993) 99-103.

⁷⁴ Баламандська заява, § 3.

⁷⁵ Там же, § 6.

Баламандська заява розглядає фальшиву богословську базу прозелітизму і його розвиток у минулому: «Місіонерська діяльність поступово дедалі більше зводилась до спроби навернення інших християн, як окремих осіб, так і груп, і однією з найважливіших її цілей стало вважатися навернення їх до своєї Церкви. Для виправдання цього «навернення» Католицька Церква розвинула богословську візію, згідно з якою вважала себе єдино спасительною. У відповідь на це Православні Церкви також набули подібної візії, згідно з якою тільки в них можна було знайти спасіння. Щоб забезпечити спасіння «розділених братів», християн навіть іще раз хрестили і часом забували про свободу совісті й віросповідання особи, бо в тодішню епоху це майже не бралось до уваги»⁷⁶.

Але Баламандська заява також визнає, скільки було заподіяно греко-католикам: «З іншого боку, частина світської верхівки спонукала католиків Східної Церкви повернутися до Церкви батьків. Щоб досягти цієї мети, вона при кожній зручній нагоді не пропускала можливості використовувати також неприйнятні методи»⁷⁷.

Далі Баламандська заява представляє сучасне спільне розуміння католиків і православних, що змушує обидві сторони покинути засоби минулого: «Оскільки католики й православні на цьому шляху наново відкривають себе поєднаними в Таїні Церкви й знову вважаються Церквами-сестрами, ця форма описаної вище місіонерської діяльності, названа «уніатизмом», більше не може бути визнана ні як метод, ні як зразок єдності, якої шукають наші Церкви».

«Справді, особливо з часу Всеправославних конференцій та Другого Ватиканського Собору, відкриття і переоцінка значення Церкви як сопричастя між православними і католиками радикально змінила перспективи, а разом з тим і підходи.

⁷⁶ Баламандська заява, § 10.

⁷⁷ Там же, § 11.

Обидві сторони визнають те, що Христос довірив своїй Церкві, а саме: сповідування апостольської віри, участь у тих самих таїнствах і насамперед в одному священстві, яке відправляє жертву Христа, й апостольське наступництво єпископів – все це жодна з Церков не може вважати виключно своєю власністю».

«З таких міркувань Католицька і Православні Церкви визнають одна одну як Церкви-сестри, співвідповідальні за збереження Божої Церкви у вірності Господнім намірам – насамперед щодо єдності. Згідно зі словами Папи Івана Павла II, екуменічні зусилля сестер-Церков Сходу і Заходу, ґрунтовані на діалозі й молитві, шукають досконалого і повного сопричасття, яке не є ні поглинанням, ні злиттям, а зустріччю у правді і в любові (*Slavorum Apostoli*, ч. 27)».

«Оскільки свобода людини недоторканна, і її різнобічні зобов'язання дотримуватись вимог совісті залишаються непорушними, при спробах відновити єдність *ідеється не про те, щоб прагнути навернення віруючих однієї Церкви до іншої для забезпечення їхнього спасіння*. Мова йде про те, щоби спільними зусиллями здійснювати волю Христа для своїх віруючих і Божі наміри в Його Церкві шляхом спільного пошуку повного взаємопорозуміння в межах Церков, стосовно сутності віри та її прихованого змісту. Це зусилля продовжується в сучасному богословському діалозі. Цей документ є необхідним етапом цього діалогу»⁷⁸.

Баламандська заява продовжує, подаючи певні перспективи для особливої праці Східних Католицьких Церков у спільних зусиллях для осягнення повної єдності: «Східні Католицькі Церкви, які хотіли відновити повне сопричасття з Римським Престолом і які все ще хочуть цього, мають права й обов'язки, пов'язані з цим сопричасттям. Принципи, що визначають їхні відносини з Православними Церквами, – це ті, що були

⁷⁸ Баламандська заява, § 12-15. Підкреслення наше.

підтвержені Другим Ватиканським Собором і застосовані Папами, котрі уточнили їхні практичні наслідки в різних оприлюднених документах. Отже, ці Церкви повинні бути залучені до діалогу любові при взаємоповазі і при відновленій взаємодовірі як на місцевому рівні, так і у світовому масштабі. Вони повинні вступити в богословський діалог зі всіма його практичними наслідками»⁷⁹.

Цей заклик до нашої Церкви (і до інших Східних Католицьких Церков) приєднатись до діалогу любові й до богословського діалогу покладає на нас благословенне завдання, яке ми вітаємо, свідомі нашої важкої відповідальності. У минулому ми деколи нарікали, тому що нам видавалось, що в екуменічних діалогах «говорилось про нас, але без нас», і що понад нашою головою вирішували нашу долю. Ми вже більше не можемо так нарікати, бо наша присутність є бажаною, нас вітають на всіх рівнях. І ми мусимо стояти на висоті для сповнення цього великого покликання.

Практичні поради в Баламандській заяві розпочинаються пригадкою, що ми мусимо завжди мати бажання прощати, бажання вибачити і сильною волею перебувати в любові. Саме до цього закликав нас Слуга Божий митрополит Андрей у словах і писаннях. Це взаємне прощення й любов «є необхідною умовою для поглиблення богословського діалогу, який дасть можливість досягти повного сопричастя»⁸⁰.

Християнська любов, бажано усім пригадати, – це не якась емоція. Християнська любов є дією нашої волі, на основі нашого приймання Божої заповіді любові. Ми постановляємо любити, при цьому звертаючись в молитві до Господа, який дав себе з любові до нас, і просити його, щоб Він наповнив наші серця любов'ю один до одного. Господь, напевне, щедро вислухає цю молитву, але особливо, коли підноситимемо наші

⁷⁹ Баламандська заява, § 16.

⁸⁰ Там же, § 20.

моління за посередництвом Пресвятої Богородиці й Приснодіви Марії, і всіх святих, пам'ятаючи, що мури розподілу між Церквами не сягають аж до неба.

«Як перший крок треба покінчити з усім, що провокує розділення, зневагу і ненависть між Церквами»⁸¹. У зв'язку з цим, ми просимо всіх уважно стримуватись від будь-якої поведінки, яка вказувала б на брак пошани, і тим розбуджувала б незгоду, а то й ненависть. У всьому повинна існувати пошана і терпимість між християнами.

«Пастирська діяльність Католицької Церкви, як Латинської, так і Східних, не повинна більше бути спрямованою на навернення вірних однієї Церкви до іншої, а це значить, що вона більше не націлена на прозелітизм серед православних. Її метою є задоволення духовних потреб своїх вірних, і вона не повинна бажати розширення за рахунок Православних Церков»⁸².

Згідно з цим пунктом, ми пригадуємо усім, яким довірене добро і спасіння душ, що не є нашою ціллю притягувати православних вірних до Греко-Католицької Церкви, а радше працювати для віднайдення повної єдності і зцілення наших Церков. Баламандська заява припускає, що Православна Церква має таке саме наставлення до вірних Католицької Церкви, і ми від неї маємо право цього очікувати. Тим часом у наших стараннях співжити в мирі й злагоді ми радо запрошуємо наших православних братів і сестер молитись разом з нами, при цьому уникаючи будь-яких натяків на прозелітизм.

«Історія відносин між Православними та Східними Католицькими Церквами позначена переслідуваннями та стражданнями. Якими б не були ці страждання і чим би не були спричинені, вони не виправдовують жодного тріумфалізму; жодна Церква не має права прославляти себе або вишукувати

⁸¹ Там же, § 21.

⁸² Там же, § 22.

аргументи для звинувачення чи зневаження іншої. Один Бог знає Своїх правдивих свідків. Яким би не було минуле, воно мусить бути полишеним на Боже милосердя, і всі зусилля Церков треба скеровувати на те, щоб сучасність і майбутнє більше відповідали волі Христа щодо Своїх учнів»⁸³.

Церква справедливо славиться жертовністю своїх блаженних мучеників й ісповідників. Ми самі стараємось зібрати якнайбільше даних про мучеників й ісповідників недавнього переслідування, з надією на їх формальне прославлення як святих для Церкви. У цьому процесі треба нам пам'ятати, що мученики й ісповідники є завжди Божими дарами для *цілої* Церкви і свідками Христа перед усіма людьми. Цим свідченням не можна користуватись для зневаги наших християнських братів. Ми шануємо усіх, хто в часи переслідування засвідчили свою вірність Христові, незалежно від національності чи віроісповідання, радіючи ними і славлячи Бога за них з благодаренням.

Баламандська заява підкреслює, що треба шанувати сумління кожної одиниці, яка має право свobodно, без якогось силування рішати, до якого віроісповідування бажає належати, і зазначає: «Релігійна свобода зазнає насилля, якщо під виглядом фінансової підтримки будуть перетягувати вірних з однієї Церкви до іншої, коли, наприклад, їм обіцятимуть освіту й матеріальні переваги, яких бракує їхній власній Церкві. У зв'язку з цим необхідно, щоб соціальна допомога, а також будь-яка філантропічна діяльність були організовані за спільною згодою, аби уникнути виникнення нових підозр»⁸⁴.

На основі цих принципів започатковано низку заходів, особливо організацією «Церква в потребі», яка вже стільки допомагає нашій Церкві і щедрість якої Бог, певно, винагородить. Наша Церква в Україні є далеко не багатою, але старатимемось

⁸³ Баламандська заява, § 23.

⁸⁴ Там же, § 24.

ділитись тим, що маємо, з потребуючими. У зв'язку з цим ми запрошуємо інші християнські Церкви, які діють на території України, здержатись в харитативній діяльності від будь-якої дискримінації, що могло б видаватись як зловживання соціальною допомогою з ціллю прозелітизму чи змушувало б осіб міняти свою релігійну чи національну ідентичність.

Баламандська заява заохочує до відкритого діалогу зі створенням спільних комісій на різних рівнях, з особливою участю тих, які займають відповідальні місця в Церквах. Ми уже включились у деякі такі ініціативи і радо поглибимо й поширимо нашу участь у діалозі. Щодо конкретних проблем (які останніми часами значно зменшились, хоча й залишаються деякі труднощі) ми просимо лишень, щоб спільні рішення впроваджувались у життя в душі правди, любови, справедливости й миру.

Насилля не має жодного місця у відношеннях між християнами, а особливо між Церквами. Це відноситься й до державного насильства, інституційного насильства, фізичного й усного насильств. Без застереження ми закликаємо як наших вірних, так і всіх християн уникати не тільки насильства (чи то тілесного, чи то усного характеру), але й усього, що могло б витворювати презирство супроти других християн і стати анти-свідченням, цілковито противним ділу спасення, а значить, і примиренню в Христі⁸⁵.

«Віра в сакраментальну дійсність потребує вшанування всіх літургійних відправ іншої Церкви...; це переконання вимагає, щоб за певних обставин полегшити виконання обряду іншій Церкві, надаючи при цьому, за домовленістю, свою власну святиню в розпорядження іншої, що дасть можливість почергово в різний час відправляти в тому самому приміщенні...»⁸⁶.

⁸⁵ Там же, § 27.

⁸⁶ Там же, § 28.

У діаспорі наша Церква мала позитивний досвід такого спільного користування храмами, що могло тривати й кілька років. У нас таке спільне користування може допомогти створити відповідний настрій для екуменічної праці. У Західній Україні, де така практика завелась між нашою Церквою і автокефальними Церквами, вона часто виходить для кращого добра вірних усіх Церков. Оскільки серед підписаних під Баламандською заявою були представники Московського патріархату, ми осмілились у майбутньому приступити до київського митрополита, коли виникне потреба приміщень для духовного обслуговування наших вірних, розкинутих у Східній Україні. Очевидно, кожна така ініціатива, щоб бути успішною, мусить бути обоюдною, тому їй треба запроваджувати добровільно і свobodно, без сили чи натиску.

«Насамперед, усі повинні бути обізнані з апостольським наступництвом іншої Церкви і з автентичністю її sacramentalного життя»⁸⁷. Раз і назавжди, хай буде усім ясно, що Католицька Церква недвозначно визнає усі Святі Тайни канонічної Православної Церкви, без жодного застереження⁸⁸. Строго заборонено «перехрещувати» когось, хто одержав Святе хрещення в Православній Церкві. Так само відносно Святого миропомазання, Тайни священства і подружжя⁸⁹, уділених в Православній Церкві – не можна їх повторювати в будь-який спосіб. Ми не можемо діяти в спосіб, який вказував би на сумнів щодо важности православних Святих Тайн, бо це протилежало б ясному поученню Католицької Церкви в цій справі⁹⁰.

⁸⁷ Баламандська заява, § 30.

⁸⁸ Другий Ватиканський собор, *Orientalium Ecclesiarum*, № 25; Кодекс Канонів Східних Католицьких Церков, канон 897 і 899.

⁸⁹ Канонічне право відносно подружжя дещо різниться між Православною і Католицькою Церквами. Це не відноситься до важности самої Тайни, а радше до розуміння вимог, необхідних для уділення цієї Тайни Церквою.

⁹⁰ Деякі сумніви могли б виникнути у випадках Святих Тайн, уділених ду-

Коли в когось є сумніви, з огляду на підозріння співпраці з попереднім атеїстичним режимом, ми висловлюємо тут наше довіря до проводу Православної Церкви, що вона сама розуміє серйозність апостольського наслідництва і зуміє вжити відповідних кроків, коли б такі були потрібні. Щодо інших Святих Тайн, яких можна приймати й більше разів у житті – Покаяння, Пресвята Євхаристія і Єлеопомазання недужих, – ми не можемо й ці Святі Тайни ставити під сумнів. Самозрозуміло, Баламандська заява припускає подібну пошану зі сторони православних до таїнственного життя нашої Церкви.

Баламандська заява розглядає пекучу проблему оспорених церковних посіlostей, особливо храмових споруд⁹¹. Ми завжди готові розмовляти з нашими православними братами в цій справі, свідомі наших паралельних намагань утвердити історії наших Церков і вдоволити душпастирські потреби наших вірних, де б вони не знаходились. Водночас ми не вагаємось відкрито ствердити, що у світі заіснували обставини, особливо в Румунії, які вимагають нагальної розв'язки в ім'я справедливості.

Сили атеїзму, секуляризму і безрелігійності побільшили незгоди між Церквами, що принесло велику шкоду Святому Євангелію. Ми молимося і віримо, що рух до християнської єдності, спільне намагання відновлення повної спільності між католиками й православними і пошуки повного зцілення від поділів у нашій рідній Київській Церкві стане глибоко переконливим свідченням сили Євангелія Господа нашого Ісуса Христа й невідпорним засобом евангелізації поміж нашим

ховенством, яке перебуває не в повній єдності з Православною Церквою. Практика Католицької Церкви полягає у визнанні Святих Тайн усіх помісних Церков, що перебувають у сопричасті зі вселенським царгородським патріархом. Відносно Святих Тайн, уділених духовенством, яке перебуває не в повній єдності з Православною Церквою, треба звертатися до нашої патріаршої курії для розгляду конкретних випадків.

⁹¹ Баламандська заява, § 31.

українським народом, який прагне за Ісусом Христом після стількох років накиненої посухи. У такий спосіб ми всі, православні й католики, дамо спільне свідчення у відповідь на молитву нашого Господа «щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони були в нас об'єднані; щоб світ повірив, що ти мене послав» (Йо. 17, 21).

Ми дякуємо Вам усім, возлюблені брати і сестри нашого Спасителя, за Вашу увагу в цьому довгому представленню нашої праці для єдності Святої Церкви; ми надіємося, що на цю тему заговоримо ще при інших нагодах. І ми надіємось, що український Божий люд візьметься до цієї великої справи втропно й відважно, до чого нас заохочує ціла Христова Церква на всіх рівнях, до того часу, коли з Божою благодаттю і за молитвами Пресвятої Богородиці і всіх святих зітруться усі наші поділи, і одна Свята, Соборна і Апостольська Церква стане справді для світу знаком єдності, миру і любови.

Благословення Господнє на Вас!

Ковчег, ч. 2. Львів 2000, с. 461-484.

**ПРИВІТАННЯ БЛАЖЕННІШОГО ЛЮБОМИРА
КАРДИНАЛА ГУЗОРА,
ВЕРХОВНОГО АРХИЄПИСКОПА
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ,
ДО ПАПИ ПЕРЕД БОЖЕСТВЕННОЮ ЛІТУРГІЄЮ.
ЛЬВІВ**

27 червня 2001 року

*Благодать Святого Духа зібрала нас сьогодні
на цю спільну молитву, на цю Божественну Літургію
разом з Тобою, Святіший Отче. У попередні дні
Ти перебував у стольному граді України, звідки засяло
на всю давню Русь світло Христової науки. Сьогодні вітає
Тебе галицька земля – західні області України,
яким в останні десятиліття випала особлива доля
берегти цю віру особливим свідченням вірності Христовій
науці. Львів і галицька земля, на якій за різних історичних
обставин упродовж останніх двох століть зберігалась
і розвивалася католицька віра в її візантійській традиції,
упали жертвою окупації безбожним режимом
з усіма страхітливими її наслідками,
головно з переслідуванням релігії взагалі,
і нашої Української Греко-Католицької Церкви зокрема.*

Зібрані тут маси народу – і я є їхнім речником – свідчать безпосередньо про те, що наша Церква, понісши великі й надзвичайно болісні втрати, все ж щасливо вистояла і при першій нагоді відновила своє нормальне публічне існування. Ми дуже горді з цього приводу, але не приписуємо особливих заслуг собі. Ми усвідомлюємо, що це Божа благодать підтримала нас, явивши світові оте справжнє чудо – відродження нашої Церкви. Ласка Божа проявилася особливо в тих наших братах і сестрах, багато з яких тут присутні, – єпископах і священниках, монахах і монахинях, а також мирянах, – які повними пригорщами прийняли

Божий дар і при його допомозі засвідчили перед усім світом свою вірність Христові та Його Церкві. Декого з них, як першоплоди безлічі інших мучеників та ісповідників, що їх породила ця земля, Ти, Святіший Отче, проголосиш сьогодні блаженними перед зібраним тут народом і перед усіма, хто слідує за цим богослуженням. За це ми складаємо Тобі велику подяку.

Складаємо також велику подяку Тобі, Святіший Отче, за неоціненний дар особистої опіки над нашою Церквою, а в Твоїй особі також усім тим Твоїм попередникам, які підтримали нас у тужливі роки гонінь. Єдність із Римським Апостольським Престолом стала для нашої Церкви духовним скарбом і непохитною опорою.

При тій нагоді складаємо синівську подяку нашим великим Митрополитам Андрееві Шептицькому та Йосифові Сліпому за те, що вони старалися своєю дбайливою наукою та своїм героїчним прикладом ввірене їм стадо підготувати до жорстоких часів і їх пережити.

Може, виглядає дивним, незрозумілим і протирічним у такий момент прославлення Української Греко-Католицької Церкви згадати також, що історія минулого століття нашої Церкви знала й темні і духовно трагічні моменти. Вони полягали в тому, що деякі сини й дочки Української Греко-Католицької Церкви, на превеликий жаль, свідомо і добровільно заподіяли кривду своїм ближнім з рядів свого рідного народу чи інших народів. За них усіх у Твоїй присутності, Святіший Отче, від імені Української Греко-Католицької Церкви бажаю просити прощення у Господа, Творця і Батька нас усіх, як також у тих, кого ми, сини і дочки цієї Церкви, в будь-який спосіб скривдили. Щоб не тяжіла над нами жаклива минувшина і не затруювала наше життя, ми радо прощаємо тим, хто в будь-який спосіб кривдив і нас. Ми переконані, що в дусі взаємного прощення ми зможемо спокійно приступити до цього спільного з Тобою служіння Божественної Літургії в сподіванні, що так із щирою й кріпкою надією вступаємо в нове і краще століття.

Уже сьогодні, Святіший Отче, перед Тобою в любові й покорі стоїть Церква, готова до здійснення нових завдань, які випливають з нашої богоносної східної традиції й церковного управління, а також з почесного нашого обов'язку перед усією вселенською Церквою. Для кращого майбутнього в новому столітті ми, єпископи Української Греко-Католицької Церкви, підготовляємо план душпастирської праці, суть якого можна передати такими словами: святість об'єднаних людей у паломничанню на шляху до церковного сопричастя, щоб здійснити волю Христа-Спасителя.

Переступаємо поріг нового тисячоліття з повною довірою і упованням на Матірну Опіку Пресвятої Богородиці, під небесний покров якої наш нарід завжди прибігав упродовж багатьох століть.

Зібрані тут перед Господом, випробувані лихоліттями, спрагли Бога, ми просимо Твоєї люблячої підтримки наших зусиль і Твого батьківського слова.

Час настав правити. Святий Отче, благослови!

*Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 1 (Львів 2001) 52-53.*

**ЗВЕРНЕННЯ СИНОДУ ЄПИСКОПІВ
КИЄВО-ГАЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ
ДО ДУХОВЕНСТВА, МОНАШЕСТВА І ВІРНИХ
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
З ПРИВОДУ ВІЗИТУ ДО МОСКВИ
КАРДИНАЛА ВАЛЬТЕРА КАСПЕРА**

1 березня 2004 року

Дорогі у Христі!

Нещодавній візит Кардинала Вальтера Каспера до Москви, під час якого також розглядалися справи нашої Церкви, зокрема визнання Патріархату УГКЦ, став темою дискусій не тільки на нашій батьківщині, а й у цілому світі. Той факт, що обговорення справи внутрішнього розвитку нашої Церкви відбувалося не в Києві, Львові чи Римі, а в Москві – і, що головне, без нашої участі, – стривожив, а почасти й обурих багатьох греко-католиків. Бажаємо сказати декілька слів на цю тему, відповідаючи тим самим на численні запити наших вірних.

Перше, на чому хочемо наголосити, – ми повинні за будь-яких обставин зберегти розважливість і мудру налаштованість наших умів і сердець. Висновки, яких ми дійдемо, мають спиратися на всебічний і неупереджений аналіз реальних фактів. Пропозиції, які ми спрямуємо до зацікавлених сторін, мають містити не тільки слушну критику, а й позитивне бачення шляхів виходу з дуже непростого вузла протиріч. Переговори у Москві аж ніяк не перекреслюють той магістральний курс на розбудову Патріархату, який впливає з рішень Синоду Єпископів нашої Церкви. Цей шлях нами обрано давно, і він відображає виразну волю Божого народу нашої Церкви. Крім того, подія, що сталася, може мати й позитивні наслідки. Може статися, що загальна увага, яку привернув до себе згаданий візит, послужить поштовхом до глибшого вивчення аргументів

УГКЦ. І оскільки ніхто краще не представить нашу позицію, ніж ми самі, ми мусимо це зробити з ясным розумом і серцем, не затьмареним тривогою.

Ми твердо переконані у власній ідентичності. Особливість нашої Церкви полягає в тому, що, отримавши церковну формацію від Візантії, вона була і завжди прагнула бути у сопричасті з наступником святого апостола Петра, Єпископом Рима. Наші предки підкреслили це ще під час Берестейської унії наприкінці XVI століття. Українська Греко-Католицька Церква не тільки має багату й тривалу історію, що сягає часів Володимирового хрещення, а й зберігає і розвиває давню богословську, правову, духовну традицію, має свою завершену ієрархію. Згідно з церковним правом, Українська Греко-Католицька Церква є помісною Церквою, а не складовою частиною якоїсь іншої Церкви, тому й розвивається відповідно до своєї еклезіальної природи.

В історії нашої Церкви було багато складних періодів, коли її бажали вигнати з рідної землі, коли заперечували право на її існування, коли хотіли фізично винищити чи так обмежити адміністративними заходами, щоб вона поступово зникла. Попри всі ці жорстокі заходи, ми вижили. Напевно, це Божа рука підтримувала нас у найгірші моменти історії і сьогодні дає нам можливість успішно розвиватися.

Одним із проявів цього розвитку, цього прагнення бути вповні собою, відродити всі необхідні елементи церковного буття є наше бажання бути визнаними як Патріархат. Це не примха сьогодення. Думка про Патріархат Київської Церкви сягає своїм корінням щонайменше XVI – XVII століть, коли далекоглядні церковні мужі бажали об'єднати всіх українців-християн в одній Церкві у формі Патріархату. Цей задум має цікаву історію: він з часом немовби занепадав, а потім знову чітко виявлявся. У 60-ті роки минулого століття на Другому Ватиканському Соборі його виразно озвучив святої пам'яті Патріарх Йосиф Сліпий, і відтоді аж до наших днів

він не перестає розвиватися. І сьогодні ми, владика Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, глибоко переконані в потребі такого устрою для зміцнення єдності Церкви і народу та належного їх розвитку. Цю позицію всі владика нашої Церкви висловили на Синоді у 2002 році, і сьогодні ми тільки очікуємо її визнання Святішим Отцем.

Святіший Отець Іван Павло II від початку свого понтифікату заступався за нашу Церкву і тим доводив, що вона близька його серцю. Ще за комуністичних часів на міжнародному форумі представники Римської Апостольської Столиці за дорученням Папи обстоювали наше право на існування. За 10 років до святкування Тисячоліття Хрещення Київської Русі наші владика повідомили Святішого Отця про своє бажання відзначати цю дату. Він з великою радістю поблагословив цей намір і у відповідь на протест із боку представників Московського Патріархату листом від 1979 року підтвердив наше право на існування, – наше основне право. І пізніше, в 1988 році, Папа особисто взяв участь у наших святкуваннях, які в той час мусили відбуватися ще на території Риму. Після розпаду Радянського Союзу Святіший Отець Іван Павло II привітав наших владик, які діяли в обставинах підпільної Церкви, і захопив їх до її розбудови. І нещодавно, у 2001 році, незважаючи на різного роду протести, відвідав Україну і не раз звертався до нас зі своїм пастирським словом. Власне, за його дорученням у 2003 році Кардинал Вальтер Каспер, який є відповідальним за зв'язки з християнськими некатолицькими Церквами, представив Московському Патріархатові справу нашої Церкви. Це був делікатний жест із боку Папи, адже про можливе визнання Патріархату УГКЦ Папа з чемності повідомив заздалегідь.

На жаль, відповіді, які надійшли з Московського Патріархату та від інших Православних Церков, містили часто вислови, які слід вважати неприпустимими у міжцерковному діалогові. Достатньо згадати твердження про те, що Римо-Католицька

Церква мала б «поступово зменшувати присутність» нашої Церкви. Особистою образою для Святішого Отця прозвучали ультимативні попередження, які межують із шантажем, що в разі визнання Папою Патріархату УГКЦ будь-які можливі контакти між католиками і православними будуть перервані на довгі роки. Така реакція прикро вражає, оскільки засвідчує неготовність керівництва Православних Церков вирішувати історичні суперечності на підставі врахування законних потреб усіх зацікавлених сторін. Сподіваємося, що в майбутньому своє слово скажуть ті православні кола, які налаштовані на конструктивну співпрацю та порозуміння.

І все ж стверджувати, що законний розвиток Української Греко-Католицької Церкви не може бути предметом дипломатичних санкцій, – цього сьогодні замало. Нам треба спокійно і впевнено працювати над розвитком власної помісності, поглиблювати розуміння патріаршої структури, не зупиняючись виключно на зовнішніх її аспектах. Ми переконані, що патріархальний устрій корисний і для нас, і для інших Православних Церков та Східних Католицьких Церков. Тільки будучи собою, тобто діючи як помісна Церква, ми зможемо гідно виконувати своє служіння для блага Вселенської Церкви. Проведення неупереджених, рівноправних і багатосторонніх переговорів щодо нормалізації міжцерковних стосунків, зокрема у питанні подальшого розвитку Східних Католицьких Церков, може дати новий імпульс для екуменізму партнерів, який буде несумісний із дискримінацією та замовчуваннями. Проте екуменізм, вартий своєї назви, не може зводитися до безконечних і виключно словесних стосунків, які легко підпадають під тимчасовий настрій. Він мусить проявлятися у конкретних і тривалих ділах, які засвідчують добру волю партнерів.

Патріарший статус Церкви – це не тільки декрет Синоду Єпископів, підтверджений визнанням Святішого Отця. Цей статус – це передусім преображене життя Божого Народу, який усвідомлює свої нові обов'язки та відповідальності.

З якоїсь точки зору, нинішні дискусії довкола Патріархату УГКЦ є знаком Святого Духа, що цей Патріархат ми повинні утверджувати у житті усїєї Церкви. Проте в той же час життя Церкви – це Божа справа. Тому попри всі наші роздуми та зусилля ми мусимо покласти нашу надію на Господа. Звертаємось до Вас із щирим проханням про молитви і піст у цьому наміренні.

Благословення Господнє на Вас!

Від імені Синоду Єпископів

Києво-Галицької Митрополії

† ЛЮБОМИР

*Благовісник Верховного Архиепископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 4 (Львів 2005) 101-103.*

«ОДИН БОЖИЙ НАРОД У КРАЇ НА КИЇВСЬКИХ ГОРАХ»

Слово Блаженнішого Любомира,
митрополита Києво-Галицької митрополії
Української Греко-Католицької Церкви,
з нагоди започаткування повернення осідку
митрополита до Києва

13 квітня 2004 року

*«Скинь взуття з твоїх ніг, місце бо,
що на ньому стоїш, – земля свята» (Вих. 3: 5).*

Саме ці слова сказав Господь Мойсееві, коли той привів отару овець до Божої гори – Хориву. І схилився Мойсей лицем до землі, відчувши особливу присутність Господа. Про святість місця, на якому стоїмо сьогодні, згідно з «Повістю врем'яних літ», свідчив св. апостол Андрій, благословляючи київську землю й провіщаючи, що «на цих горах засяє слава Божа». І ми з глибокою пошаною також схилиємо голову до цієї святої землі, відчуваючи свою особливу відповідальність перед Господом і людьми.

Немає сумніву, що минулі велич і слава Києва були безпосередньо пов'язані з його Церквою. Місто на Дніпрових кручах змогло стати «матір'ю городів руських» і «новим Єрусалимом» Слов'янщини, тому що його Церква стала матір'ю для всіх християн на Сході Європи. Проте історія воплочення Слова Божого, його Доброї Новини серед нашого народу не лише знає здобутки та звитяги, а й сповнена болю і страждань. Згадуючи зі щирим жалем цей трагічний досвід, ми все ж не хочемо бути заручниками дня вчорашнього, а маємо будувати нове прийдешнє на підмурівку тисячолітньої спадщини віри Христової, дарованої нашим праотцям. Бо таки мав рацію римський паломник Іван Павло II, коли, відвідавши нещодавно українську столицю, сказав: «Видіння, яке мав апостол, стосується не тільки вашого

минулого; воно спрямоване також і в майбутність країни». Цю майбутність ми, українські християни, покликані «очима серця» побачити і добрими своїми руками виплекати.

У нинішній Україні серед усіх, хто відчуває приналежність до віковичної київської традиції, зріє усвідомлення, що оте нове саяво слави Божої «на нашій – уже своїй – землі» може і повинно променіти з єдиної Київської Церкви. До осмислення та узгодження її еклезіально-богословських, канонічно-правових, суспільно-політичних і духовно-культурних підстав доведеться докласти ще чимало наполегливої праці та щирої молитви. Та все ж сьогоднішнє повернення резиденції предстоятеля однієї зі спадкоємиць давньої Київської митрополії – Української Греко-Католицької Церкви – до свого осідку на берегах Дніпра є для нас доброю нагодою спробувати окреслити ті засадничі принципи, які могли б лягти в основу майбутньої спільної візії об'єднаної Церкви.

I. Минуле, яке залишаємо Богові

Наша спільна прадідна традиція сягає факту хрещення Руси-України 988 року. Характерною для неї була відкритість на ще не поділені центри християнства – Рим і Константинопіль. Ця тисячолітня історія має багато і складних, і славних сторінок. Дискусія про те, які її сторінки слід вважати позитивними, а які – ні, ще не завершена в середовищі самих істориків. Враховуючи це, ми як представники однієї з Церков київської традиції не хотіли б у цьому виступі пропонувати наше конфесійне бачення. Тому залишаємо минуле Богові у сподіванні, що в майбутньому українські християни досягнуть спільного бачення своєї церковної історії. Сьогодні, натомість, ми прагнемо, не входячи в деталі, виділити найголовніші її висновки.

- Історія береже цілу низку випадків, коли Церква Києва виразно засвідчила усвідомлення нею нероздільності Христового хітону. Ми віримо, що це усвідомлення живе й до сьогодні, служачи джерелом надії.

- Спогад про сопричастя з Римською Церквою в сукупній пам'яті Церкви Києва міг тимчасово пригасати (особливо коли його свідомо затирали), проте ніколи не вигас остаточно. Сьогодні ми увиразнюємо в церковній пам'яті лише те, що в ній збереглося й до нас.
- В минулі «ексклюзивістські» епохи приналежність конфесійних гілок Київської Церкви до різних християнських центрів призводила до значних втрат у духовних та інституційних виявах київського благочестя.
- В епоху бездержавності суспільне життя українських Церков під впливом чужоземних державних інтересів зазнавало значних спотворень.
- Не вигасло в церковній пам'яті й усвідомлення глибокої єдності Церкви стародавнього Києва. Її Божий Народ, хоч і поділений за конфесійними ознаками, остаточно все-таки не змірився з розколом.

II. Сучасність, у якій мусимо діяти

1) від юрисдикційної залежності до церковної помісності

Завдяки Божій благодаті та єдності з Римом наша Церква змогла не тільки вижити в несприятливих історичних умовах, а й збагачувати своє церковне мислення постійним діалогом з Церквами Заходу. Звичайно, труднощі, що їх переживала УГКЦ у її стосунках з Латинською Церквою, зокрема різні форми юрисдикційного підпорядкування, озивалися в тілі нашої Церкви відчутним болем. Проте слід визнати, що в періоди адміністративного ослаблення УГКЦ це підпорядкування відіграло важливу скріплюючу, а часом і захисну роль. Крім того, згаданий біль зрівноважувався усвідомленням особливої місії Східних Католицьких Церков: служити живим нагадуванням про ті рудименти ексклюзивізму, які нуртували і почасти все ще нуртують у житті Латинської Церкви, а також бути видимими знаками нерозділеного християнства.

Сьогодні, коли УГКЦ відновила й розвинула душпастирське служіння, свої церковні структури та щораз інтенсивніше богословське життя, вона відчуває, що готова, відповідно до східнохристиянської традиції, довершити свою структуру до рівня патріархату. Таке рішення було одностайно прийнято на Третій сесії Собору УГКЦ 2002 року, і того ж року це рішення благословив Синод єпископів. Цим самим наша Церква, відгукуючись на заклик Святішого Отця спільно працювати над сучасним тлумаченням принципу примату папи, пропонує Латинській Церкві перейти на сопричасну модель стосунків між обома Церквами. Це важливо не тільки тому, що ця модель була властива згаданим стосункам на етапі становлення Київської Церкви. Сопричасний принцип єдності має всі шанси стати новою пропозицією Вселенського Архидієєса для Православних Церков, яка дасть можливість не тільки пошанувати еклезіальну природу Східних Церков, а й водночас усунути з міжцерковного життя історичні антагонізми та упередження, що перешкоджали католицько-православному порозумінню.

Важливий досвід розвитку власної помісності набули наприкінці ХХ століття і Православні Церкви України. Греко-католики не беруть на себе місію оцінювати, який зі шляхів здобуття помісності є правильним і найбільше відповідає сучасній православній еклезіології. Обидва випробувані шляхи, а саме: шлях дотримання відповідної канонічної процедури, який віднедавна обрала УПЦ (МП), а також шлях одностороннього проголошення автокефального статусу, який обрала УПЦ-КП й УАПЦ (а до них – автокефальні Церкви православного світу) мають у своїй основі важливі еклезіальні та історичні аргументи, які не можна просто зігнорувати. Не вдаючись до згаданого оцінювання, Українська Греко-Католицька Церква все ж солідаризується з тими зусиллями з боку Православних Церков, які спрямовані на утвердження власної помісності. УГКЦ тлумачить ці зусилля як ознаки важливого процесу, характерного для всіх гілок Київської Церкви, що діють на території України.

2) від нівелюючого ексклюзівізму до сопричасного взаємодоповнення

В часи поділу Київської Церкви її конфесійні гілки потрапляли у різні форми залежності від важливих центрів християнства – Риму, Царгороду і Москви. Непрості відносини між цими центрами призвели до послаблення і, врешті-решт, до втрати єдності Київської Церкви. Епоха церковних ексклюзівізмів не дозволяла Київській Церкві досягти того, чого вона завжди прагнула, а саме: єдності й гармонійних зв'язків із християнським світом.

На нинішньому якісно новому етапі, коли міжцерковні стосунки зазнають радикальної зміни, те, що раніше було слабкістю українського церковного життя, може виявитися його силою. Кожна конфесійна гілка Київської Церкви, історично близька до одного з християнських центрів, не мусить втрачати свої освячені часом конфесійні зв'язки. Сьогодні можна переконано стверджувати, що вимога розірвати ті чи ті зв'язки, яку так часто озвучували в історії України, довела свою неспроможність. Як уже зазначалося вище, заміна юрисдикційної підлеглості на сопричасне сестринство дало б можливість не лише зберегти цінні аспекти дотеперішніх зв'язків, а й збагатити ними спільну скарбницю Київської Церкви.

Так, повертаючи осідок Києво-Галицької митрополії до Києва, УГКЦ приносить зі собою унікальний досвід сопричастя з християнським Заходом і відкритості на християнську Європу. На підставі цього досвіду УГКЦ утвердилась у переконанні, що сопричастя з Римською Церквою як «правилом віри» (св. Ігнатій Антіохійський) може стати виявом перебування у «вселенському православ'ї» нероздільного християнства першого тисячоліття, а також великим благом для української Церкви.

Крім того, наша Церква повертає до Києва скарб прямого спадкоємства киево-галицького митрополичого престолу. Не перерване від XI ст. служіння митрополитів є фундамен-

тальною історично-канонічною підвалиною помісності Київської Церкви.

Українські Православні Церкви є носіями спільної з УГКЦ київської традиції, окремі елементи якої краще збереглися саме в Православних Церквах. Тому все те краще, що вони зберегли зі спільної спадщини, не має бути втрачене. Навпаки, кожна з Церков несе відповідальність за те, щоб збережена ними частка спільного скарбу стала надбанням українського народу.

Для майбутнього Київської Церкви великою є роль Української Православної Церкви, що перебуває у єдності з Московським Патріархатом. Століттями перебуваючи у складі Московської Церкви як Київська митрополія, вона зробила дуже багато для піднесення і розвитку Московського Патріархату. Водночас вона отримувала різні духовні й богословські імпульси, перебуваючи у ширшому церковному контексті. Для формування майбутнього статусу Київської Церкви важливо буде взяти з досвіду УПЦ (МП) все позитивне, в тому числі можливість будувати з Московською Церквою сестринські відносини.

Українська Автокефальна Православна Церква та Українська Православна Церква – Київський Патріархат у різний спосіб втілюють важливу для всіх ідею автокефалії Київської Церкви. Осягнення цієї ідеї дасть можливість усім конфесійним гілкам Київської Церкви позбутися залишків так званого «уніатського» мислення, що проявляється у твердженні про неминучу необхідність підпорядкування Київської Церкви іншим Помісним Церквам – чи то Сходу, чи Заходу. Важливим для всіх є також набутий в УАПЦ досвід соборноправного устрою Церкви.

Отже, мислити про єдність Київської Церкви означає не відмовлятися від скарбу сопричастя з різними християнськими центрами, а навпаки – збагатити здобутками цього сопричастя сукупні духовні надбання Київської Церкви. Від цього збагатились би не тільки конфесійні гілки Київської Церкви, а й її Сестри, помісні Церкви Сходу і Заходу. Крім того, це дало

б можливість позбутися руйнівного для Церкви дроблення і втілити в життя сучасний еклезіальний принцип «єднання в багатоманітності».

3) від державного підпорядкування до суспільного служіння

На долю Київської Церкви не менш руйнівню впливало перебування українських земель, а відтак і різних гілок Київської Церкви у складі різних державних утворень. Кожні чергові чужоземні правителі прагнули перекроїти релігійно-церковний ландшафт України згідно зі своїми уявленнями. Це сприяло узалежненню церковного мислення різних груп Божого Народу України від політичних інтересів відповідних держав. Водночас, поборуючи негативні тенденції, українські Церкви набули важливого досвіду підтримки національно-визвольних змагань українців. Сьогодні державна незалежність України творить унікальну нагоду для її Церков осмислити своє ставлення як до самого явища української державності, так і до історичних форм попереднього державного поневолення.

Крім того, всі гілки Київської Церкви тою чи тою мірою зазнали чимало лиха від втручання в їхні внутрішні справи з боку авторитарних чи тоталітарних режимів, а то й оплатили вірність Христовим заповітам великим мучеництвом своїх слуг і дітей. У своєму прагненні захистити свою внутрішню свободу українські Церкви накопичили важливий позитивний і негативний досвід пошуку формули задовільних відносин між Церквою і державою. Такі відносини Київська Церква плекала ще з часів першої Київської держави в X–XIII ст. Втрата державності призвела до того, що окремі атрибути її були перенесені на Церкву; вона ставала символом державності в добу міждержав'я.

Факт відновлення державності 1991 року не був належно засвоєний українською церковною свідомістю, а тому постала необхідність знову чітко визначити як відмінності, так і сфери

співдії (симфонії) Церкви і Держави в служінні українському Божому Народові. Зокрема, належної уваги потребує усталена впродовж століть в окремих гілках Київської Церкви традиція внутрішньої свободи Церкви від впливів і тиску з боку державних структур, а відтак переорієнтування Церкви на працю для народу.

Однчасні зусилля Церков у зазначених напрямках дали б можливість досягти важливих цілей. Так, по-перше, нормалізація стосунків між історичними гілками Київської Церкви й формування цивілізованих державно-церковних стосунків допомогли б уникнути непотрібного витрачання сил на суперництво Церков одна з одною і всіх разом – з державою. Цим самим українські Церкви вагомим чином посприяли б консолідації української нації та подоланню її регіональних та ідеологічних суперечностей.

По-друге, згадана нормалізація міжцерковних стосунків не дозволила б у черговий раз перетворити Україну на поле суперництва між впливовими державами. Кожна з Церков, прощаючись із традицією підпорядкування політичним інтересам чужих держав, могла б спрямувати налагоджені взаємодійні зв'язки з різними народами на благо своєї держави. Вносячи євангельський мир і гармонію у свої стосунки, українські Церкви виконали б не лише свій християнський обов'язок, а й типово європейське завдання, властиве цьому континентові на нинішньому етапі його розвитку. Цим самим вони не тільки сприяли б утвердженню української державності, а й послужили б церковною підставою для усвідомлення належного місця України в Європейському домі.

4) від «єкуменізму ультиматумів» до партнерського діалогу

Зовсім недавно зусилля Української Греко-Католицької Церкви здобути у Святішого Отця визнання свого патріаршого статусу викликали збурення усього корпусу католицько-пра-

вославних стосунків. На адресу Ватикану з боку Православних Церков надійшли протести, сформульовані, на жаль, у виразно ультимативній формі: визнання Римом патріархату УГКЦ, на думку цих Церков, може спричинити розрив стосунків між Католицькою Церквою і Повнотою Православ'я.

Ще раніше зусилля Української Автокефальної Православної Церкви та Української Православної Церкви – Київський Патріархат здобути у Царгородського патріарха визнання свого автокефального статусу викликали серйозне збурення у стосунках між Церквою Царгороду і Церквою Москви. З боку останньої на адресу Константинополя прозвучали ультимативні попередження, що визнання ним канонічності згаданих Церков може спричинити розірвання євхаристійного сопричастя між обома Православними Церквами.

Так увиразнилися чи не найголовніші кризові лінії в сучасних міжцерковних стосунках, які можуть підважити дотеперішні здобутки екуменічного діалогу. Можлива невдача екуменічних зусиль у напрямі привернення єдності Сходу і Заходу відіб'ється і вже відбивається на українських Церквах, відносини між якими нині значною мірою залежать від відносин між визнаними центрами християнства. Отже, нормалізація міжцерковних відносин є імперативом нинішнього історичного моменту.

Ці відносини позначені інерцією прив'язання до схем і моделей минулого, які окреслювали «сфери впливу». Тепер, коли карта Європи виглядає зовсім інакше, схеми минулого більше не працюють. Адже вони не передбачали ні самостійної Української Держави, ані можливості існування єдиної Української (Київської) Церкви. Звідси ультимативність мови міжцерковних стосунків, а екуменічний діалог позбувається своєї головної й необхідної компоненти – діалогічної відкритості Церков на потреби одна одної.

Українська Греко-Католицька Церква пропонує помісним Церквам-Сестрам осмислити переваги іншого шляху подолання

існуючих суперечностей. По-перше, нинішні особливості української церковної ситуації слід трактувати не як порушення єдино можливого міжцерковного порядку, а як процеси, детерміновані природним розвитком українських Церков. Оскільки принцип сестринства Церков і справжнього єкуменізму виключає поділ їх на важливі і неважливі, слід серйозно поставитися до внутрішніх потреб згаданих Церков та уважно вивчити їхні пропозиції.

По-друге, надійний християнський мир в Україні – передумову подальшого єкуменічного діалогу – можна забезпечити лише на шляху врахування інтересів кожної із зацікавлених сторін. На користь такого підходу промовляє не тільки євангельська культура, яка вміє побачити силу у слабості, а й досвід сучасної цивілізації у сфері залагодження конфліктів.

По-третє, на зміну монопольним спробам вирішити проблему єдиної помісної Церкви в Україні на користь якоїсь однієї з конфесій має прийти об'єднання зусиль усієї християнської спільноти. Цивілізоване вирішення долі Київської Церкви може стати справжньою «лабораторією єкуменізму» (Іван Павло II), позбавленого ультимативності й сповненого духом співпраці та партнерства. Гармонійні, інклюзивні форми об'єднання Київської Церкви (наприклад, у формі єдиного Патріархату – наскрізній історичній візії українців ще з XVII століття) завдяки унікальній сучасній відкритості могли б стати шансом для центрів християнства зустрітися на його терені, щоб врешті-решт знайти нові єкуменічні моделі порозуміння. У цьому випадку можливість такого порозуміння буде реалізуватися не всупереч життєво важливим потребам українських Церков, а в міру готовності Риму, Царгороду і Москви до співпраці з Києвом і в міру готовності Києва до співпраці з ними.

5) від конфесійного взаємопоборювання до першості в любові

Нікому ще не вдалося виміряти глибини тієї травми, яку нанесли християнському почуттю полемічні форми богословствування та прозелітичні методи душпастирювання. Тисячолітня практика виховання вірних у душі після розкольного греко-латинського протистояння, а також 400-літня практика такого виховання у душі післяберестейського суперництва в Україні істотно затемнили в душах українських християн ікону євангельського благочестя. Втрати й поразки на шляху дотеперішніх об'єднавчих зусиль із боку українських Церков яскраво засвідчують, що приступати до вирішення майбутньої долі Київської Церкви з таким багажем неможливо.

На сьогодні жодна з українських Церков не може вважати себе вільною від відповідальності за ці духовні втрати. Повертаючи осідок Києво-Галицької митрополії УГКЦ до Києва, ми повторюємо слова вибачення, висловлені 2001 року у Львові: «У Твоїй присутності, Святіший Отче, від імені Української Греко-Католицької Церкви бажаємо просити прощення у Господа, Творця і Батька нас усіх, як також у тих, кого ми, сини і дочки цієї Церкви, в будь-який спосіб скривдили. Щоб не тяжіла над нами жадлива минувшина і не затруювала наше життя, ми радо прощаємо тим, хто в будь-який спосіб кривдив і нас».

Ми закликаємо наших братів з інших християнських конфесій спільно працювати над нарощенням у наших стосунках євангельської культури, яка виключатиме взаємну ворожнечу. Діалог між нами буде нелегкий, але від нас залежить, щоб при цьому він був спрямованим «до миру, а не до війни» (митрополит Андрей Шептицький). Це дозволить замінити дотеперішню практику обміну образами на взаємний і щирий обмін духовними дарами. Успіх прийде не зразу, проте досвід багатьох християнських спільнот Європи і світу свідчить про те, що це можливо.

III. Майбутнє, у яке хочемо вірити

Таким є бачення Українською Греко-Католицькою Церквою тих найголовніших і засадничих принципів, на основі яких можна було б будувати майбутню візію Київської Церкви. Зрозуміло, що наведений перелік цих засад і їхнє представлення не можна вважати вичерпними, а тому ми закликаємо вірних нашої Церкви, а також людей доброї волі в інших Церквах та спільнотах працювати над подальшим уточненням цієї великої мети. Сучасну схильність людей до зневіри ми пропонуємо замінити на відроджену віру в Бога й у святість того вибору, який зробили наші предки далекого 988 року. На нашу думку, шлях до відродження цієї віри лежить, зокрема, через відродження єдиної Київської Церкви у єдиному Патріархаті. Натхненна прикладом святих страсотерпців Бориса і Гліба, вона очистить свою пам'ять від болю історичних кривд і загоїть глибокі рани розколів. Обітницею того, що це високе завдання є можливим і досяжним у краї на Київських горах, є слова Всевишнього, сказані Ним за подібних обставин пророкові Єзекиїлу: *«І зроблю їх за один народ у краї на Ізраїлевих горах... і не будуть уже двома народами, і не будуть уже поділені на двоє царств... І будуть вони мені народом, а Я буду їм Богом!»* (37, 21-23).

Благословення Господнє на Вас!

+ ЛЮБОМИР

*Благовісник Верховного Архиепископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 4 (Львів 2005) 161-168.*

ПРО УТВЕРДЖЕННЯ ПАТРІАРШОГО УСТРОЮ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ПАСТИРСЬКЕ ПОСЛАННЯ

6 вересня 2004 року

1. Вступ

3 червня цього року Божого Постійний Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви у супроводі митрополитів і під проводом Глави Церкви відвідав Святішого Отця Івана Павла II. Головною темою розмови було створення патріархату УГКЦ. Святіший Отець так висловив своє ставлення до цього питання: «[...] Я поділяю Ваше прагнення, яке закорінене також у канонічних і соборових приписах, щоб мати повний юридично-церковний устрій. Поділяю це як у молитві, так і в терпінні, очікуючи визначеного Господом дня, в якому я, як Наступник святого Апостола Петра, зможу підтвердити дозрілий плід Вашого церковного розвитку». Дехто помилково зрозумів ці слова як крах усієї справи здобуття патріархату. Насправді ж Вселенський Архиєрей підтвердив законність такої потреби. Він підніс ідею патріархату понад чисто людські сподівання і нагадав нам, що, хоч справа патріархату УГКЦ і впливає на земну політику, вона все ж не визначається нею.

Цим листом ми хочемо пояснити, що означає «патріархат Церкви», щоб усі ми краще і глибше зрозуміли його суть, а усвідомивши, думали й діяли так, як передбачає патріарший устрій Церкви.

2. Історичні аспекти

Минуле століття було для нас страхітливою сторінкою історії. Важко охопити одним поглядом все те, що наш народ і наша Церква пережили за той час. Згадаймо лише про дві світові війни, які перекотилися через нашу землю, низку

окупацій, переслідування вірних нашої Церкви, голодомор, що поглинув майже одну чверть населення нашого краю та численні більшовицькі репресії, які винищили національну інтелігенцію.

Та водночас у ХХ ст. нам «світило» здійснення двох великих мрій. Перша мрія – державна, загальнонародна – незалежність держави. Спроби утвердити самостійну державу робилися вже в 1920-х, а пізніше – у 1940-х роках. Проте тільки наприкінці століття таке прагнення, за яке потерпіло, а то й віддало своє життя стільки людей, за Божою благодаттю стало реальністю: від 1991 року ми маємо свою самостійну, незалежну Українську державу. Отже, мрія державного характеру нашого народу здійснилася.

Друга мрія – церковна – повний розквіт нашої Церкви через створення патріархату. Ця мрія розвивалася паралельно у двох гілках київської традиції нашої Церкви: серед православних і греко-католиків. І одні, і другі думали про це, бажали цього, чекали нагоди для здійснення такої мрії.

Щодо Православної Церкви, то такі спроби робилися у 20-х роках минулого століття, однак лише в 90-х роках Українська Автокефальна Православна Церква та Українська Православна Церква – Київський Патріархат проголосили свою структуру патріаршою. І хоч її ще не зовсім завершено через відсутність всесвітнього визнання з боку інших Церков, саму думку про патріархат уже певним чином втілено в життя. Нам, однак, не личить детально розглядати ситуацію в українському православному світі.

Паралельно до цього в Українській Греко-Католицькій Церкві в різний період – у 1930-ті роки і згодом у 1940-ві роки – говорили про це дуже ясно, хоч іще у вузьких колах. Але з виходом на волю в 1963 році святої пам'яті тоді ще Митрополита Йосифа Сліпого і після його заклику, зверненого до всієї Церкви, ідея патріархату стала для нашої церковної спільноти чимось дуже важливим і реальним.

Почавшись дещо невпорядковано, ця ідея впродовж подальших сорока років проходила різні етапи свого розвитку. Святої пам'яті Митрополит Йосиф оголосив про це прагнення нашого народу на Другому Ватиканському Соборі. Проте тоді не вдалося його формально затвердити, бо не було ще опрацьовано процедури створення патріархатів. Однак патріархальні думка й бажання зростали, ставали щораз яснішими, кристалізувалися. Був певний час, коли дехто думав, що патріархат – це немовби сурогат незалежної Української держави (наш народ входив тоді до складу Радянського Союзу); інші вважали його розв'язком усіх церковних проблем. Але з плином часу ці думки прояснювалися, і те, що було неважливим, відпадало, а сама церковна позиція вдосконалювалася.

Тому якщо сорок років тому цю думку сприймали по-різному, навіть самі єпископи, то вже на початку цього століття ми дійшли до єдиного розуміння й до одностайного бажання, що наша Церква має утвердити патріарший устрій. У 2002 році представники всієї Церкви, зібрані з усіх країн, де живуть українці, одногосно ствердили, що той народ, який вони представляють на Патріаршому Соборі, бажає остаточного здійснення цього завдання. Цю думку також підтвердили усі зібрані на Синоді владики нашої Церкви й у формі синодального рішення передали Святішому Отцеві. На початку червня ц. р. Б. Святіший Отець прийняв наше бажання і, як ми вже цитували вище, підтвердив його слухність. Проте остаточного визнання патріархату в повному значенні цього слова ще немає. Але тепер це вже лише проблема часу: настане день, коли здійсниться також і друга мрія нашого народу.

3. Що таке патріархат?

Ісус Христос встановив одну Церкву, якій дав усі потрібні для спасіння засоби, пославши їй Святого Духа, встановивши у ній Святі Таїнства, давши їй свою науку та доручивши

апостолам проповідувати у світі (див. Мт. 28, 19; Мр. 16, 15; Лк. 24, 47), а також надавши Церкві конститутивну структуру – християнську спільноту під проводом єпископів. Така структура Церкви з Христової волі існувала від самих її початків у формі єпархій та існуватиме аж до кінця світу (див. *Світло народів* [*Lumen gentium, LG*], 3).

З волі її Засновника існує лише одна Христова Церква на Землі в багатьох місцевих Церквах-єпархіях. Та з Божого Провидіння, як навчає Другий Ватиканський Собор (*LG* 23), Церква також знає третю, посередню, форму – т. зв. помісних Церков. Це групи єпархій, які об'єднуються на підставі спільної території, мови, культури чи державної структури. Впродовж часу й на історичній підставі, підтвердженій компетентною церковною владою, помісні Церкви виробили свої богословські, духовні й літургійні традиції, власну канонічну дисципліну, а головне – ієрархічну структуру: зібрання єпископів з одним главою, якого називають патріархом або митрополитом.

Починаючи з найдавніших часів, такі помісні Церкви поставали у всьому християнському світі – на Сході й на Заході – під назвою і зі структурою патріархатів. На Заході ця форма групування Церков не поширилася, і там залишився лише один автентичний патріархат – Римський, та ще кілька – винятково почесних. Натомість на Сході вона стала звичайною структурною формою для багатьох помісних Церков, які приймали патріарший устрій за різних обставин та у різний час аж до минулого століття включно.

З огляду на притаманність цієї форми християнському Сходові, Другий Ватиканський Собор вказав, що помісним східним католицьким Церквам належить її надавати. Це бажання учасників Другого Ватиканського Собору недавно повторив Папа в постсинодальному повчанні про владу єпископа «*Пастирі стада*» (*Pastores Gregis*). [З огляду на важливість сказаного і на необізнаність вірних нашої Церкви з цим документом як в Україні, так і в діаспорі, подаємо довшу цитату:]

«Серед інституцій, характерних для східних католицьких Церков, є Церкви патріархальні. Вони належать до тих угруповань Церкви, які, як підтверджує Другий Ватиканський Собор, завдяки Божому Провидінню, з плином часу набули органічного для них устрою і мають як дисципліну і власні літургійні звичаї, так і спільне богословське й духовне спадкоємство, при цьому, однак, завжди зберігаючи єдність віри та єдиний Божий устрій вселенської Церкви. Їхня особлива гідність впливає з факту, що вони, будучи мало що не матерями віри, породили інші Церкви, які є ніби їхніми доньками [додамо від себе, для прикладу, що донькою патріаршої Церкви Константинополя, Нового Риму, була Церква Києва, а остання стала Церквою-Матір'ю для Церкви Москви. – + *Любомир*], а тому аж до наших часів поєднані з ними сильними зв'язками любові в таїнственому житті й у взаємному пошануванні прав та обов'язків.

Це стародавня патріархальна інституція в Церкві. Засвідчена вже першим Собором в Нікеї, вона була визнана першими вселенськими соборами й досі становить традиційну форму урядування у східних Церквах. Завдяки своєму походженню й особливій структурі, вона відповідає самій сутності Церкви. Тому Другий Ватиканський Собор висловив прагнення, щоб там, де буде в цьому потреба, створювати нові патріархати, право на встановлення [яких] залишається за Вселенським Собором або Римським Архиєреєм...» (п. 61).

4. Хто встановлює патріархати?

Упродовж століть патріархати поставали за різних обставин і в різний спосіб, але завжди як церковна структура на певній території чи в певній державі. Патріархати у II тисячолітті поставали зазвичай за рішенням відповідної помісної Церкви, яке канонічно визнавали інші патріарші Церкви, дуже часто підтримувані державною владою. На таке визнання іноді доводилося чекати тривалий час.

Католицькі патріархати історично визнавав Папа Римський. Сьогодні, згідно з чинними нормами, проголошеними Другим Ватиканським Собором, нові патріархати для Церков східної традиції встановлює Вселенський Собор або Папа Римський. Відповідно до Декрету про Східні Католицькі Церкви, зміни до устрою цих Церков можна вносити «лише заради їхнього власного й органічного розвитку» (п. 6).

5. Управління патріаршою Церквою

Патріарша структура дуже чітко реалізує внутрішню єдність помісної Церкви східної традиції, бо на чолі ставить одну особу, яка стає осередком усіх віруючих цієї помісної Церкви та через яку стає видимим сопричастя, тобто єдність із Наступником св. Апостола Петра, якого Ісус Христос поставив видимим знаком єдиності та єдності своєї Церкви.

Саме слово «патріарх» походить від грецького слова, корінь якого означає «батько». Навкруги патріарха збираються всі єпископи помісної Церкви і разом з ним та під його головуванням становлять Синод, який спільно дбає про всю Церкву.

6. Деякі критерії патріаршого устрою

Як було згадано попередньо, помісна Церква – це спільнота вірних, яку об'єднують літургійні, богословські й духовні традиції, канонічна дисципліна та спільна ієрархія. Помісна Церква має також свою окрему історію і сформовану християнську культуру. Вживаючи церковну термінологію, це є Церква свого права. Тому не кожна помісна Церква відразу відповідає критеріям Церкви патріаршої.

Попри всі богословські й канонічні елементи, помісна Церква повинна мати також зрілість свідомості вірних, виявлену через святість її духовних дітей і підтримку вірними життя у патріаршому устрої. Зрілість церковного життя включає також готовність допомагати іншим людям поза межами рід-

ної Церкви в їхньому релігійному житті і робити свій внесок у життя Вселенської Церкви.

Патріархат як нормальна форма існування й діяльності помісних Церков виражає і забезпечує повноту засобів, які необхідні для всебічного служіння Церкви.

7. Чи відповідає УГКЦ згаданим критеріям?

УГКЦ має усі вищезгадані прикмети, щоб стати патріаршою Церквою.

По-перше, наша Церква, належачи до східної традиції, вважає патріархат природною формою свого існування – у повній відповідності до Декрету Другого Ватиканського Собору про Східні Католицькі Церкви, який стверджує, що «патріарший устрій у Східних Церквах є традиційною формою управління» (п. 11).

По-друге, встановлення патріархату визначається потребами розвитку УГКЦ, про що одностайно заявили делегати Патріаршого Собору 2002 року. Наша Церква набуває сьогодні помісної зрілості, у чому ми вбачаємо виразну дію Святого Духа.

По-третє, наша Церква переконана, що, відповідно до вимоги Декрету Другого Ватиканського Собору про екуменізм, патріарший устрій «краще відповідає вдачі наших вірних і відповідніший для духовного добра» (пор. п. 16). Іншими словами, ми вважаємо патріархат засобом для досконалішого церковного життя. На патріархат слід дивитися очима віруючої людини як на релігійно-церковну дійсність, у якій кожний її елемент має відповідні права та обов'язки. Патріарший устрій у житті Східної Церкви на всіх її рівнях розвиває почуття більшої відповідальності за свої дії. Добро Церкви більшою мірою, ніж до того, стає справою кожного її вірного.

По-четверте, перехід на патріарший устрій є відповіддю Церкви на утвердження державної незалежності України. Тут

патріарший устрій Церкви мислиться як один із засобів реорганізації і нормалізації духовного життя вірних задля їхнього спільного блага і добра Церкви.

По-п'яте, наша Церква не обмежується існуванням на території рідної держави, а внаслідок історичних обставин поширена в різних країнах і має там місцеву ієрархічну структуру. УГКЦ в Україні й у діаспорі представляє собою кількісно поважну громаду, але не в чисельності полягає її сила та важливість, а в єдності та консолідації її духовних сил. Патріарший устрій Церкви дозволить якнайповніше досягти цієї мети. Це підтвердили у своєму Зверненні делегати Третьої сесії Патріаршого Собору УГКЦ, на думку яких проголошення патріархату зміцнило б «взаємодію між матірною Церквою та дочірніми Церквами на поселеннях».

Свого часу Патріарх Йосиф висловлював думку, що вагомою підставою для проголошення патріархату УГКЦ є велике мучеництво її вірних, проявлене ними у ХХ столітті. Цілком погоджуючись із думкою нашого славного Ісповідника віри, ми разом із тим хотіли б застерегти вірних від неправильно тлумачення цього аргументу. Факт героїчного мучеництва є яскравим свідченням зрілості віри членів нашої Церкви. Це духовний скарб, з якого щедро черпають наступні покоління вірних. Проте статус патріархату УГКЦ не має бути *нагородою* її вірним за мучеництво. Таке тлумачення згаданої християнської чесноти може спотворити її великий духовний зміст. Нагорода для мучеників – на Небесах, а тут, на землі, мучеництво стає фундаментом, на якому зростає Церква. Основоположними елементами у цьому фундаменті є любов до Бога і ближнього, вірність правді, вміння прощати кривдників, відчуття солідарності з тими, що в потребі, тощо. Патріархат, збудований на такому фундаменті, утвердиться навіки, бо його визнає сам Господь.

8. Екуменічні обставини

Проект створення патріархату УГКЦ нинішнім Папою Римським збудив хвилю протестів, які базувалися на таких закидах:

- Патріархат УГКЦ послаблюватиме сопричастя з Наступником св. Апостола Петра, а отже – послаблюватиме зв'язок з усією Католицькою Церквою.
- Патріархат означатиме створення націоналістично забарвленої Церкви, яка сіятиме ненависть супроти всіх інших.
- Патріархат УГКЦ став би великою перешкодою для об'єднання християн в Україні.
- Створення патріархату УГКЦ означало б нехтування прав Московського патріархату, який вважає Україну своєю канонічною територією.
- Патріарший статус УГКЦ призвів би до збереження «уніатизму», який в наші часи був засуджений як невідповідний шлях для досягнення єдності між усіма християнами.

Кожний закид, звичайно, викликає емоційну реакцію з нашого боку, але можна і треба дивитися на них інакшими очима, використовуючи їх, з одного боку, для кращого розуміння свого становища, а з іншого – для унаочнення правильних і потрібних заходів, до яких ми повинні вдатися. Бо ми не хочемо, щоб створення патріархату УГКЦ завдало страждань іншим. У нашій складній ситуації треба спокійно і виважено захищати свої права, поважаючи також виправдані права інших.

Не будемо відповідати на кожен пункт зокрема, натомість подамо лише загальне до них ставлення. У нинішній історичний момент з-посеред усіх згаданих закидів на перше місце вийшов аргумент екуменічний, а саме: побоювання, що визнання Папою патріархату УГКЦ може призвести до зриву екуменічного діалогу й замороження стосунків між Католицькою Церквою і Повнотою Православ'я. Це не є нашим наміром. Ми вважаємо, що наш патріархат буде важливим чинником для

покращання відносин між християнами та не вноситиме розбрату. Адже патріархат УГКЦ потрібен не лише нашій Церкві, а й усім помісним Церквам. Тому ми певні, що настане день, коли це усвідомить уся християнська спільнота.

Для нас дуже прикрою була реакція православних Церков, які, не вивчивши нашої історії й нашого нинішнього становища, не пізнавши наших духовних потреб, зайняли чітку немиролюбну позицію, яку через Московський патріархат переказали Святішому Отцеві. Проте створення нашого патріархату у жодному разі не задумане як загроза чи підступ супроти Православних Церков і нічим не обмежує їхні права. УГКЦ (в патріархаті чи без нього) не має претензій до православних. Так само й православні не можуть мати претензій до греко-католиків щодо території, устрою та способу життя. Коли йдеться про церковні вартості, для світських категорій не повинно бути місця, оскільки церковні вартості не можуть ставати предметом дискусій.

Київська Церква наприкінці XVI ст. вибрала свій особливий шлях для забезпечення єдності у Вселенській Церкві. Частина нашого народу в той час відкинула цей шлях, призвівши до поділу Київської Церкви. Однак та її частина, яку сьогодні називають Українською Греко-Католицькою Церквою, на цьому шляху скористала і збагатилася, оскільки могла зберегти свою віру і самобутність у критичні моменти свого існування. Звичайно, історія нашої Церкви має і чорні, і білі сторінки. Проте ми, греко-католики, не бажаємо нікому накидати наші розв'язки як єдино можливі й правильні. Це підтвердив ще на початку сорокових років минулого століття Митрополит Андрей Шептицький у своєму листовному діалозі з православними братами. Але мета, про яку говорили митрополити Петро Могила і Йосиф Рутський (вони шукали дороги до єдності у спільному патріархаті) була одна і та сама – відновити первісну єдність часів Володимира Великого. Наш патріархат сьогодні, у XXI ст., задуманий не як перешкода, а як шлях до

того стану, коли в Україні буде один патріарх у катедральному соборі Святої Софії у Києві.

Чи створення греко-католицького патріархату означало б, як дехто твердить, посилення ненависті до неукраїнців? Ні, бо патріархат, у якому плекають християнські чесноти, не може потурати шовінізмові. А християнський патріотизм є чеснотою. Бажати добра своєму народові – це нормально; порушенням християнської норми є лише прагнення такого добра коштом інших народів. Ми щиро сподіваємося, що життя в патріаршому устрої, якщо до нього ставитимуться з повагою усі сусіди, може тільки спричинитися до утвердження злагоди у нашій частині світу.

Проте чи не найпарадоксальнішим з усіх закидів, що їх висувують противники нашого патріархату, є твердження, що його створення задумане як «утеча від Рима». Такий закид є цілковитим запереченням нашої віри. Нема сумніву, що з отриманням нашою Церквою патріархату, як цього вимагають закони, зміниться характер стосунків з деякими римськими установами. Але ці зміни стосуватимуться тільки другорядної, адміністративної сфери. Основна риса кожної помісної Католицької Церкви – це сопричастя з Наступником св. Апостола Петра, Єпископом Рима. А цього ми ніколи не зречемося.

9. Різні погляди з приводу патріархату УГКЦ

Великої ваги в обговоренні патріархальної проблеми інколи набуває сама атмосфера такого обговорення всередині Церкви. Зусилля щодо утвердження патріархату часом набувають форм *боротьби за* патріархат, яка супроводжується надмірними пристрастями та невинуваченими звинуваченнями. Такими ж пристрастями та звинуваченнями супроводжується часом і *боротьба проти* патріархату. І в одному, і в другому випадках вірні Церкви мали б виявити належне смирення і любов одне до одного.

Так, з одного боку, Церква шанує ревність активістів патріархального руху та їхню відданість цій ідеї. Ієрархія Церкви благословляє утвердження патріархату в житті і свідомості своїх вірних – зокрема, шляхом активізації мирянського руху. Проте, висловлюючи нашу підтримку патріархальній ідеї, ми повинні усвідомлювати, що нецерковні методи такої боротьби та напружене психологічне тло, яке нею створюється, лише шкодять утвердженню патріархату. Вони ослаблюють Церкву і, зокрема, породжують сумніви в тому, що визнання патріархату УГКЦ є справою доцільною та своєчасною.

З іншого боку, завданням Церкви є водночас пошанувати сумніви в необхідності патріархату й дати на них аргументовану відповідь. Сумніви щирих людей самі по собі служать лише поглибленню і кристалізації нової візії, що визріває в Церкві. Проте згадані сумніви не повинні набувати форм непокори чи розколу, оскільки від цього страждає дух миру й любові, який обіймає Церкву.

Хоч про патріархат ми говоримо в категоріях церковного устрою, він є не тільки структурою. Патріархат – це стан душі, якнайкращий вияв суті й покликання Церкви. Тому прагнення нашого народу в минулому і тепер встановити патріарший устрій слід розглядати по-церковному, по-Божому, а не як самоціль. Адже патріархат – це шлях. А мета Церкви – це спасіння людей через служіння Богові та ближнім.

10. Завдання Божого Народу УГКЦ на майбутнє

Як велить християнський звичай, говорячи про обов'язки та завдання Божого Народу, єпископи УГКЦ хотіли б почати з себе. На цьому свого часу наголошував іще Патріарх Йосиф: «Єпископат повинен бути зразком однозгідності у правлінні Церкви і прикладом єдності в усіх ділянках церковного і народного життя!» Сьогодні ієрархія УГКЦ підтверджує свій спільний намір розбудовувати патріархат нашої Церкви, ви-

користовуючи для цього всі можливі церковні засоби. Також просимо Господа нашого Ісуса Христа освятити наші зусилля, а братів і сестер наших у Христі – спомагати нам повсякчас у довірі та однастайності.

Надзвичайно важливою у процесі становлення патріаршого устрою УГКЦ є позиція спільнот посвяченого життя. Про це також згадував у своєму Заповіті Патріарх Йосиф: «Бажанням Слуги Божого Андрея і благанням моїм, переємця його заповітів, є, щоб усі наші монаші чини і згромадження... суперничали між собою за ріст в особистій святості і за ревне і чесне служіння Христові і рідній Українській Церкві». Молитва за патріарха і патріархат УГКЦ, піднесена до Бога устами його обручників, буде обов'язково Ним почутою. Молитвою праведників буде випрошено прощення за гріхи, вчинені дітьми Церкви на її паломницькому шляху.

Важко переоцінити важливість ролі, яку має виконати у становленні патріархату УГКЦ її духовенство. З душпастирської точки зору, можна сказати, що ключ до сердець усіх вірних нашої Церкви знаходиться саме в їхніх руках. Тут знову важливим дороговказом будуть для нас настанови Патріарха Йосифа: «Тож благаю між вами пресвітерів... пасіть стадо Боже, що у вас, наглядайте не з примусу, але добровільно по-Божому, не для брудної наживи, а ревно, не пануйте над спадком Божим, але будьте для стада за взір. А коли Архипастир з'явиться, то одержите ви нев'янучого вінка слави (див. 1 Пт. 5, 1-4)». Важливо, щоб душпастирі всіляко утверджували своїх парафіян у вірі в благодатність патріархату й залучали їхні зусилля для розбудови патріархальних структур. Проте не менш важливим обов'язком душпастирів є повсякчас стежити за тим, щоб ці зусилля набували належних церковних форм і йшли на благо Церкви й народу.

Нарешті, слід згадати про завдання, які стоять перед тими, в чийх серцях зростатиме головний плід патріархату, а саме: про завдання мирян. Тут знову пророко звучать для нас слова

Патріарха Йосифа: «Завершення [окремих помісних східних] Церков патріаршим вінцем було завжди овочем дозрілої християнської свідомості у Божому люді, у всіх його складових частинах, у свідомості духівництва і пастирів, причому свідомість мирян, отого духовного стада, довіреного їхньому пастирському служінню, зіграла неабияку роль. Бо тільки дозріла свідомість своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних та історичних надбань і цінностей, своїх трудів і жертв, що входили в скарбницю цілої Вселенської Христової Церкви, створювали тверду основу для Патріархату!» Саме від доброї волі, розсудливої активності і водночас належного смирення мирян і буде остаточно залежати утвердження патріаршого устрою!

Новий струм динамізму повинен пробігти по всіх структурах Церкви. Мають ефективніше запрацювати патріарші та синодальні комісії, оскільки це головні органи, в яких формується душпастирське та адміністративне життя Церкви. Свіжою енергією має сповнитися діяльність церковних структур на єпархіальному, деканальному і парафіяльному рівнях. Тут розумна автономія, сперта на головні засади єпископського служіння та на принцип допоміжності (субсидіарності), має доповнюватися почуттям співвідповідальності, спільності мети й загальноцерковної солідарності.

Надзвичайно багато слід зробити для того, щоб роз'яснити мету і завдання патріархату вірним інших помісних Церков. Адже, кажучи словами Енцикліки Івана Павла II «Світло Сходу» (*Orientalis Lumen*, OL), «важливим моментом для зростання нашого взаєморозуміння та єдності є поглиблення знайомства між нами» (п. 24).

Недавно ми вже мали нагоду зауважити, що патріарший статус Церкви – це не тільки декрет Синоду Єпископів, підтверджений визнанням Святішого Отця. Це передусім преображене життя Божого народу, який усвідомлює свої нові обов'язки та відповідальності. Завданням усієї Церкви є не-

втомно працювати над таким преображенням. Важливою настановою на цьому шляху будуть для нас слова Івана Павла II: «Нехай Господь відчинить наші серця, наставить наші уми та вкаже нам конкретні, сміливі кроки, здатні, коли треба, подолати заяложені погляди, догідні компроміси чи застійні позиції» (OL, п. 19).

11. Значення благословення

Те, що наша Церква очікує благословення свого патріархату з боку Святішого Отця, часом викликає серед вірних нетерпеливе нерозуміння. Спробуймо поміркувати над цією справою, беручи за зразок один відомий факт із біографії Слуги Божого Митрополита Андрея.

Ми знаємо, як пристрасно і то навіть із дитячих літ тодішній Роман Шептицький прагнув стати василіанським монахом і священником Греко-Католицької Церкви. Знаємо, яким болем озивалося в його серці небажання його батька дати благословення на цей крок. Будучи вже в дорослому віці й маючи формальне право здійснити свою мрію, Роман умів усе-таки смиренно сказати: «Хай буде воля Твоя!» І смирення сина здійснило чудо: граф Шептицький не просто дав свій дозвіл, а повною мірою повірив у це покликання сина.

Висновок для нас очевидний. Так, ми поділяємо переконаність Патріарха Йосифа, що завершення нашої Церкви патріаршим вінцем є «овочем дозрілої свідомості» у її Божому Народі. І ми й далі утверджуватимемо в житті нашої Церкви належні патріархальні структури та патріархальну свідомість. Проте без благословення Святішого Отця і без належного в нас смирення наш патріархат міг би стати раною в тілі Вселенської Церкви, і саме це змушує нас бути обачними. Ми певні, що як дочекався вітцівського благословення Роман Шептицький, так дочекаємося його і ми: Святіший Отець обов'язково благословить Києво-Галицький патріархат. Момент, коли це станеться,

також має стати «дозрілим овочем», зрощеним у людських душах під дією Святого Духа. Тому тут проблема не в особистій згоді чи незгоді Папи, а, як ствердив він сам, у таїні Божого благословення. І саме тому з Його ласки цей патріархат, будучи благословенним, зможе стати тим, чим ми хочемо, щоб він був, а саме: святом для всієї християнської спільноти.

Благословення Господнє на Вас!

+ ЛЮБОМИР

*Благовісник Верховного Архиепископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 4 (Львів 2005) 48-57.*

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
ВЕРХОВНИЙ АРХІЄПІСКОП КИЄВО-ГАЛИЦЬКИЙ
СВЯТІШОМУ ПАТРІАРХУ МОСКОВСЬКОМУ
І ВСІЄЇ РУСІ АЛЕКСІЮ ДРУГОМУ

14 лютого 2006 року

Слава Ісусу Христу!

Ваша Святосте!

Цим листом Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви звертається до Вас особисто, до Святішого Синоду Російської Православної Церкви, а також до всіх вірних, які перебувають під Вашою духовною опікою і які шукають серед різноманітних знаків нашого часу саме ті, що ними Бог, Господь історії, накреслює подальші обриси майбутнього.

Ми переконані, що одним із таких знаків є 60-та річниця трагічного у своїх діях і наслідках Львівського собору 1946 року, що його ми цілком умотивовано називаємо псевдособором. Згадана річниця спонукає нас не лише дати об'єктивну оцінку обставинам, за яких цей собор було скликано і проведено, та його рішенням, що заклали умови для дальшого напруження у стосунках між нашими Церквами. Наш обов'язок перед Господом, який є Богом миру й любові, – використати відзначення цієї сумної дати як нагоду для зцілення болісних ран історії та утвердження в нашому житті тих слів, які ми щоденно промовляємо в літургійній молитві «За мир усього світу, добрий стан святих Божих Церков і з'єднання всіх Господу помолімся».

Неблагодатність і канонічна нелегітимність Львівського псевдособору 1946 року сьогодні очевидна. По-перше, ініціатором та організатором насильницької ліквідації Греко-Католицької Церкви в Галичині був атеїстичний за своєю суттю тоталітарний режим СРСР, який розробив і реалізував спеціальний план знищення цієї Церкви шляхом її нібито «добровільного возз'єднання» з Московським Патріархатом. Згодом

за подібним сценарієм, було «переведено» у православ'я греко-католиків на Закарпатті, а також в інших країнах Центрально-Східної Європи. Львівський «собор» було скликано в умовах страхітливого терору, внаслідок якого єрархію УГКЦ, а також значну частину духовенства було ув'язнено на підставі звинувачень, сфальсифікованих НКВД. Решта духовенства змушена була робити вибір між насильним «наверненням» до Московського Патріархату й перспективою репресій та переходу в підпілля. В усіх випадках переслідування з боку державної влади та її каральних органів унеможливили справжнє волевиявлення Божого народу Української Греко-Католицької Церкви. Ініціативна група, яка готувала і проводила засідання «собору», була створена і діяла в підневільних умовах, по суті, лише здійснюючи той план, що його накреслив Сталін та його владний апарат. Віримо, що Ви, Ваша Святосте, і Святіший Синод, так часто наголошуючи на неприпустимості будь-якого, навіть суто адміністративного, тиску на Церкву з боку держави, визнаєте, що рішення псевдособору, прийняті в умовах тотального терору, вважатися легітимними не можуть.

По-друге, це зібрання було скликано і проведено з неприпустимими порушеннями норм як загальноцерковного, так і тогочасного канонічного права Української Греко-Католицької Церкви. Ні митрополит, ні жоден інший єпископ нашої Церкви благословення на скликання собору не давали. Навпаки, навіть перебуваючи в ув'язненні, ієрархія Української Греко-Католицької Церкви в різний спосіб цей собор засудила, а після легалізації Церкви визнала його ухвали недійсними від самого початку. Учасників зібрання ніхто не обирав і вони не мали права представляти нікого іншого, окрім самих себе. Таким чином, рішення, які стосувалися усієї Повноти Церкви, були прийняті групою священників і мирян в умовах фізичного і психологічного тиску влади. Те, що лише під час проведення псевдособору його очолили два єпископи, яких напередодні з благословення Святішого Патріарха Московського було ви-

свячено з колишніх греко-католицьких священиків, жодною мірою не применшує його очевидної неканонічності, оскільки ці єпископи тоді вже стали членами іншої Церкви.

По-третє, рішення «собору» призвели до кардинальних порушень людських прав та релігійної свободи греко-католиків (не лише в Україні, а й у всьому геополітичному просторі, підконтрольному волі Кремля) і до їхніх численних фізичних і моральних страждань. Героїчний спротив насиллю безбожної влади аж до мученицької смерті, мужність і витривалість кількох поколінь греко-католиків у підпіллі, а також масове й добровільне повернення священиків і мирян, передусім Галичини, в лоно УГКЦ, що відбулося наприкінці 1980-х років, однозначно свідчать про те, що Львівський псевдособор 1946 року жодною мірою не віддзеркалював бажань більшості її клиру та вірних.

Історична дистанція, яка відділяє нас від трагічних подій березня 1946 року, дозволяє нам об'єктивніше підійти до осмислення ролі Московського Патріархату в зазначених подіях. З одного боку, неможливо заперечити той історичний факт, що, відповідно до плану комуністичної держави в ролі інституції, яка скористала з неправедних плодів цього псевдособору, виступив Московський Патріархат. Навіть більше, як було згадано вище, саме його єпископи й очолили цей «собор». На підставі рішень останнього до Московського Патріархату було насильно приєднано мільйони вірних нашої Церкви. Ми не можемо тлумачити ці факти інакше, як акти прозелітизму, і підстави для цього дає нам Робочий документ Спільної робочої групи Римо-Католицької Церкви та Всесвітньої Ради Церков (членом якої є й Московський Патріархат). У ньому, зокрема, записано: «Прозелітизм... включає в себе певні дії, спрямовані часто на те, щоб люди змінили свою належність до тієї чи іншої Церкви... Тут маються на увазі, зокрема, такі дії, коли... використовують різного роду фізичне насильство, моральний чи психологічний тиск...; використовують політичну, соціальну й економічну владу як засіб для залучення нових членів до власної Церкви...»

З іншого боку, неможливо також заперечити те, що в період сталінської диктатури в тодішньому СРСР не існувало зони вільного волевиявлення будь-якої етнічної, культурної чи релігійної групи. Ми усвідомлюємо, що Московський Патріархат, навіть з урахуванням привілейованого статусу, якого він набув з волі сталінського режиму в кризовий період Другої світової війни, також змушений був терпіти приниження та переслідування. Аналіз того, якою мірою участь ієрархії Московського Патріархату в проведенні Львівського псевдособору була добровільною чи вимушеною, мала б провести передусім православна сторона.

Наприкінці 1980-х років, коли на наших землях були встановлені умови релігійної свободи, греко-католики очікували, що Російська Православна Церква скористає з цієї нагоди й, подібно до багатьох Церков у країнах колишнього соціалістичного блоку, здобудеться на іспит сумління, висловлюючи жаль і покаяння за акти гріховного підкорення тоталітарному режимові, що травмували саму природу Церкви. Такий крок, без сумніву, свідчив би про духовну силу проводу Московського Патріархату й заклав би передумови для християнського порозуміння між нашими церковними спільнотами. Нам дуже прикро, що цього не сталося.

Зі свого боку, Українська Греко-Католицька Церква устами Блаженнішого Івана Мирослава Кардинала Любачівського ще 1987 року заявила про свою добру волю до примирення: «Ідучи слідами духа Христового, простягаємо нашу руку прощення, примирення і любові до російського народу і Московського Патріархату...» Також 27 червня 2001 року у Львові під час Божественної Літургії з участю Папи Івана Павла II Глава нашої Церкви Верховний Архієпископ Любомир проголосив: «...деякі сини й дочки Української Греко-Католицької Церкви, на превеликий жаль, свідомо і добровільно заподіяли кривду своїм ближнім з рядів свого рідного народу чи інших народів. За них усіх у Твоїй присутності, Святіший Отче, від імені Української

Греко-Католицької Церкви бажаю просити прощення у Господа, Творця і Батька нас усіх, як також у тих, кого ми, сини і дочки цієї Церкви, в будь-який спосіб скривдили. Щоб не тяжіла над нами жахлива минувшина і не затруювала наше життя, ми радо прощаємо тим, хто в будь-який спосіб кривдив і нас».

Упродовж цього місяця, який наближає нас до 60-ї річниці Львівського псевдособору, греко-католики знову переживають трагічні моменти того часу, вдячним словом поминаючи тих, хто поклав своє життя за вірність своїм традиціям віри та обов'язкам служіння чи будь-якою іншою жертвою відгукнувся на голос свого релігійного сумління. Ми вдячні Господу, що через мучеництво синів і дочок Української Греко-Католицької Церкви Він явив світові духовні скарби нашого народу й тим зростив Церкву, спроможну перетворити краплі мученицької крові у плодоносні зерна Христової любові. Ми складаємо Йому наші найщиріші вдячні молитви і за те, що наша Церква щасливо піднялася з руїн, відновила й розвинула свої структури і всебічно утверджує своє душпастирське служіння. Проте, відчуваючи, що ми і далі будемо спроможні нести до Господнього жертовника свої духовні скарби, не можемо не послухатися Його наказу, висловленого у Нагірній проповіді: «Якщо принесеш свій дар до жертовника і там пригадаєш, що твій брат має щось проти тебе, лиши там свій дар перед жертовником; піди спершу помирися зі своїм братом, а тоді вже приходь і принось свій дар» (Мт. 5, 23-24). Нинішнє наше звернення і є цією зупинкою на нашому шляху до Господнього жертовника, під час якої ми звертаємося до наших братів у Христі, які й до сьогодні «мають щось проти нас», тобто заперечують благодатність нашого церковного життя й ставлять під сумнів навіть наше право на існування.

Рана Львівського псевдособору залишається незагоєною, бо дух земної політики й ідеологічних схем все ще панує над духом Церкви. Щира скруха над своїми помилками і щире покаєння, що є глупотою в очах політиків і поразкою в очах ідеологів, в очах християнина є і мусить бути великою духов-

ною силою і найбільшою перемогою, яку може дарувати нам Господь. Ми закликаємо Провід і увесь Божий народ Московського Патріархату напередодні трагічної річниці переглянути своє ставлення до цієї історичної події, а відтак і до стосунків з Українською Греко-Католицькою Церквою загалом. Ми підтверджуємо свою переконаність у тому, що зцілити рани минулого й досягти примирення можна лише на шляху визнання історичних кривд і помилок, щирого каяття та взаємопрощення, уникання недружніх дій та висловів, пошуку площин довіри й співпраці як на рівні міжцерковних стосунків, так і на рівні душпастирської опіки над вірними Московського патріархату в Україні та греко-католиків у Росії.

Українська Греко-Католицька Церква, яка безмірно постраждала внаслідок Львівського псевдособору, вважає недопустимим переносити отруйний дух ворожнечі у наступні десятиліття. Вона готова працювати задля примирення та взаємного прощення і розуміє, що такі зусилля матимуть успіх лише за умови доброї волі обох сторін.

Ми просимо Всевишнього, щоб дух миру й порозуміння запанував посеред нас! «Бо Він – наш мир, що зробив із двох одне, зруйнувавши Своім тілом стіну, що була перегородою, тобто ворожнечу... вчинивши мир між нами» (Еф. 2, 14-16)!

Ваша Святосте! Маючи надію, що Ви та Ваші співбрати у єпископському служінні приймете це наше звернення у такому ж дусі, у якому ми його написали, а саме – у бажанні полишити Божому милосердю те, що було, і вступати у майбутнє готовими шукати спільних доріг.

*Від імені Синоду Єпископів
Української Греко-Католицької Церкви*

см. Любомир

*Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 6 (Львів 2006) 49-52.*

ЛИСТ БЛАЖЕННІШОГО ЛЮБОМИРА ДО ІЄРАРХІВ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ З ПРИВОДУ ВІДЗНАЧЕННЯ ШІСТДЕСЯТИРІЧЧЯ ЛЬВІВСЬКОГО ПСЕВДОСЕБОРУ

14 лютого 2006 року

Високопреосвященні і Преосвященні співбрати!

Дозвольте звернутися до Вас словами святителя Кирила, єпископа Турівського: «Милість Божу й чоловіколюб'я Господа нашого Ісуса Христа, благодать же Святого Духа, даровану щедро людському родові, кажу Вам, браття...» Ці слова дихають атмосферою славної київської церковної традиції й повертають нас у ті часи, коли всі ми належали до єдиної Церкви Христової, втіленої на нашій українській землі актом хрещення київського люду в добу рівноапостольного князя Володимира. Саме тоді наші предки стали дітьми однієї матері – Київської митрополії, в якій упродовж століть приймали скарб спільної віри і з натхнення якої створювали самобутню духовну культуру.

Нині ми хоча й конфесійно поділені, почуваємося спадкоємцями прадідівської віри, і на наших плечах лежить відповідальність за дотримання Христових заповідей і за спасіння душ наших вірних. До скарбу історичної спадщини додаються нові можливості для порозуміння та зближення, даровані нам Господом саме тепер. Милосердя Господнє і щедрість Його дарів – безконечні. Обмеженими є лише наші можливості досягнути їх. Тому такою важливою для нас є кожна нагода спільно замислитися над значенням тих історичних подій, які преображали життя наших Церков, спрямовуючи його чи то до мучеництва й страждань, чи до розквіту та прославляння.

Такою нагодою звернутися до Вас стала річниця сумної історичної події – Львівського псевдособору 1946 року,

проведення якого стало сигналом для знищення однієї зі спадкоємиць святоволодимирського хрещення, Української Греко-Католицької Церкви. Минає 60 років з часу події, внаслідок якої полилася кров багатьох тисяч мучеників за віру, і відколи розпочався терор проти Церкви, що захитав духовні й національні підвалини українського народу. Рішення про ліквідацію Берестейської унії 1596 року, прийняте з ініціативи і під тиском атеїстичної влади та її репресивних органів (хоч це рішення ніколи не було визнане самою Українською Греко-Католицькою Церквою) та передача в користування греко-католицьких храмів і церковного майна, здавалося б, свідчили про те, що так зване «уніатське питання» було розв'язане владою остаточно та назавжди. У світі тоді панувала вакханалія демонів тоталітаризму й насильства, і руйнація Греко-Католицької Церкви лише поповнила список тих «остаточних вирішень», які коштували людству незліченних жертв і страждань.

На той час Сталін та його каральний апарат набули в нищенні Церков уже значного досвіду. Боротьба з релігією та насадження атеїзму належали до визначальних засад комуністичної ідеології. Ми знаємо і пам'ятаємо, що безбожна влада вже на початку свого існування завдала незмірних страждань і гонінь нашим православним братам, які перебували під духовною опікою Московського Патріархату. Імперська сутність цієї влади проявилася також у знищенні наприкінці 20-х років ХХ ст. Української Автокефальної Православної Церкви, духовні діти якої прагнули відродити самобутність київської еклезіальної традиції. Саме тоді було апробовано лукавий механізм «самоліквідації», що його згодом застосували у підготовці сумної слави Львівського псевдособору. Диявольська підступність тоталітарного режиму тут виявилася ще й у тому, що для розправи над однією Церквою було цинічно використано іншу, ослаблену фізично та морально. Тому наша спільна історія не тільки в далекому минулому: ХХ століття об'єднало нас у мучеництві й стражданні Христа ради. Згадуючи сьогодні

новомучеників української землі, жертва яких є нашим спільним духовним скарбом, поділюся кількома думками про те, що означає, на наш погляд, їхній християнський подвиг для нас, живих, і як зрозуміти провидінне значення їхньої жертви.

По-перше, історія мучеництва наших Церков у XX столітті яскраво засвідчила, що саме Бог, а не вожді, партії чи армії, є Господом людської історії. Тому передусім Йому ми завдячуємо тим, що наші Церкви, як могли, вистояли у цих випробуваннях. Це Він служив опорою тим, хто прийняв мученицьку смерть у катівнях НКВД чи відійшов у вічність у безмежних просторах ГУЛАГу; а також тим, хто, поневіряючись світами, невтомно намагався бути голосом змушеної мовчати Церкви; і тим, хто у глибині серця зберігав віру та в тихій молитві крізь темряву катакомб і казематів проніс промінь надії на Воскресіння. І так сталося: молитви були вислухані, свідчення жертв – почуті, а на крові мучеників наприкінці 80-х і на початку 90-х років відродилися Церкви, які були приречені на небуття.

По-друге, історія свідчить, що плоди мучеництва й вірності Божим заповідям є більш тривкими за плоди державного свавілля й терору. Споглядаючи історію з перспективи Євангелія, ми не можемо не визнати: дух тоталітаризму, виявлений у спробах силового вирішення міжконфесійних непорозумінь, прирікає породжені ним феномени на неминучу загибель, а тому є неспроможним вирішити проблеми, успадковані нами з минулого. Як славне вінчання мучеників, так і піррові перемоги вождів спонукають нас відчуті особливу і спільну відповідальність за досі незагоєну рану поділу між нами – гілками колись єдиної Київської Церкви. До цієї відповідальності належить обов'язок мужньо відмовитися від позацерковних за своїм характером спроб використати політичні, адміністративні чи інші форми тиску задля обмеження діяльності «чужої» конфесії і створення привілейованого становища для «своєї». Ці спроби походять із того самого

силового арсеналу, до якого вдавалися наші мучителі й іржа якого проникла в мислення усіх наших Церков.

По-третє, білі шати, в яких мученики постали перед Богом, не мають на собі конфесійних ознак. Усвідомивши це, ми повинні з усією відповідальністю ствердити, що наші Церкви сповідують спільну віру, виражену в єдиному Символі віри. Ми маємо одну й ту саму літургійну традицію і взаємно визнаємо ті самі Таїнства, які залишені Спасителем «нашого ради спасіння». Кожна з наших Церков історично увійшла в різні форми церковного сопричастя з різними церковними центрами – Рима, Царгорода чи Москви, й розвинула їх, що почасти й спричинилося до теперішньої ситуації, з якої мусимо вийти по-Божому, по-християнськи. Тут може нам слугувати приклад наших славних попередників митрополитів Петра Могили та Йосифа Рутського: вони також шукали шляхів замирення «Русі з Руссю» і вчать нас, що повернення до первісної єдності є відповідальністю самих Церков, які служать одному народу. Їхній намір, хоч і не здійснений через несприятливі обставини поділеного тоді християнського світу, також є нашою спільною спадщиною.

Згадуючи Львівський псевдособор як хибний спосіб об'єднання, спробуймо сьогодні піднятися до висоти мислення наших предків і шукати тих шляхів до єдності, які були б гідними «друзів Христа» й синів та дочок Його Церкви. Хай дух скороминущих земних інтересів не посягає в наших серцях на плідну роботу Святого Духа, який єдиний здатний очистити людські помисли й подвигнути до творчого шукання «єдності у множинності». У цьому – наша відповідальність перед Богом, Церквою й Україною, відповідальність нас, живих, перед мертвими і замученими, піднятими до Царства Божого понад земними поділами. «Русь» греко-католицька звертається до «Русі» православної: «Одні одних обнімімо, скажімо: браття!» Перш ніж Господь сподобить нас знайти у майбутньому інституційні форми нашого об'єднання, ми покликані повсякчас працювати

над формуванням у наших душах духу миру і злагоди. Змінити історію нам не під силу, але не кривди історії мають кермувати нашими діями, а заклик до любові, що лине з уст Господа нашого Ісуса Христа. Лише почувши його, кожен із нас зможе сказати: «Готове серце моє, Боже, готове!» (Пс. 107, 2).

Ми сподіваємося, що Ви приймете ці наші слова в дусі тієї самої готовності виправляти помилки минулого, щоб йти вперед спільно, як гідні учні Небесного Вчителя.

*Від імені Синоду Єпископів
Української Греко-Католицької Церкви*

см. Любомир

*Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 6 (Львів 2006) 46-48.*

**ЛИСТ
БЛАЖЕННІШОГО ЛЮБОМИРА
ДО БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА
ВОЛОДИМИРА, ПРЕДСТОЯТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ**

*«Пасха – друг друга обіймімо
і всі промовмо: браття!»*

Ваше Блаженство!

Радісно звертатися до Вас у дні Пасхи Христової – початку нового творіння, що ним є і Воскреслий Христос, і ми – Його Тіло. Радісно, бо й ми спільно можемо дати благословення новому творінню – воскресінню єдиної помісної Церкви в Україні. Ця Церква – Київська митрополія – вже існувала в історії, взявши початок із Хрещення Руси-України святим рівноапостольним князем Володимиром. Після століть славного розвитку Київська Церква, подібно до самого Христа, пройшла через несправедні суди, приниження, аж до Голгофи переслідувань і болю роздорів. Тепер приходить час «триденного воскресіння», щоб, подібно до Христа, злучити всіх розділених у єдине воскресле церковне Тіло.

Нема потреби вкотре згадувати, наскільки важливо знову віднайти одні одних у церковній Повноті. Ми, українські греко-католики, не раз свідчили про готовність до співпраці у творенні єдиної помісної Української Церкви. Свій підхід до еклезіологічних її підстав ми висловили, зокрема, в нашій «Екуменічній концепції УГКЦ» та в посланні «Єдиний Божий народ на Київських горах», виданому з нагоди повернення до Києва осідку Глави УГКЦ. У цьому зверненні до Вас ми прагнемо наголосити на декількох принципових моментах:

1. Єдина Христова Церква існує сопричастям помісних Церков, вона є іконою Пресвятої Трійці, божественна єдність якої є сопричастям різних і рівних Іпостасей.

- Єдина помісна Українська Церква воскресне сопричас-
тям Церков київської традиції, які самі себе і одна одну
вважають спадкоємцями Свято-Володимирового Хре-
щення. Кожна з Церков іпостасно-самобутня у власно-
му очоленні і священноначаллі, кожна рівна у звершенні
Таїнства спасіння.
- Як жодна з Іпостасей Пресвятої Трійці не є цілою Трій-
цею, так і жодна з Церков київської традиції не є цілою
Київською Церквою чи її єдиною підставою.

Із визнання Церкви Христової сопричасною спільнотою
Церков впливають такі дії на шляху до створення єдиної по-
місної Церкви в Україні:

- Церкви київської традиції взаємно визнають себе Цер-
квами-Сестрами.
- На підставі літургійного Символу віри Церкви визнають
сповідування кожною з них однієї й тієї самої віри семи
Вселенських Соборів.
- Церкви визнають дійсність і благодатність Святих Та-
їнств у кожній з них і, як наслідок, правосильність ера-
рхічних структур усіх Церков київської традиції.
- Імена предстоятелів Церков-Сестер київської тради-
ції записуються в диптихи кожною з них. Предстоятели
Церков поминають одні одних на Великому вході Боже-
ственної Літургії.

Ці кроки в напрямку сопричастя Церков київської тра-
диції потребують свого доповнення у розвитку сопричастя
наших Церков із Церквами царгородської, римської і москов-
ської традицій, аби і з ними втілилась єдність рівних і різних.
Неприпустимо замість розвитку сопричастя розривати вже
існуюче спілкування УГКЦ з Римською, УПЦ з Московською
Церквами чи нехтувати історичною пов'язаністю усіх Україн-
ських Церков із Царгородською Церквою-Матір'ю. Натомість
нашим Церквам потрібно спільно розробити пропозиції щодо
розвитку сопричастя з Церквами Царгороду, Риму і Москви

і скерувати їх до предстоятелів цих Церков. За потреби ці пропозиції можуть бути підтримані державною владою, одначе, роль її не має бути вирішальною. Головні засади цих пропозицій, на нашу думку, мали б бути такими:

1. Помісна Українська Церква, яка існує сопричастям Церков київської традиції, визнає Царгородську, Римську і Московську Церкви Церквами-Сестрами.
2. Церкви Царгороду, Риму і Москви визнають об'єднану помісну Українську Церкву Церквою-Сестрою.
3. Помісна Українська Церква і Церкви-Сестри Царгорода, Риму і Москви спільно визнають одні в одних єдність віри семи Вселенських Соборів і благодатність святих Таїнств.

Взаємовизнання сопричастя віри і Таїнств між Церквами київської традиції (помісною Українською Церквою) з Церквами царгородської, римської і московської традицій (Вселенською Церквою) уможливить перехід Церков київської традиції до євхаристійного сопричастя між собою, тобто до співслужіння Євхаристії. Спільна Євхаристія – видимий прояв єдності помісної Української Церкви – стане підставою обрання єдиного патріарха Київської Церкви. Обраний єпископами всіх юрисдикцій, патріарх представлятиме Київську Церкву перед іншими Церквами, утверджуватиме сопричастя між предстоятелями українських Церков, прийматиме апеляції й вирішуватиме можливі спори. Предстоятелі українських Церков літургійно поминатимуть єдиного патріарха, а він – предстоятелів Римської, Царгородської і Московської Церков. Він також повідомлятиме їх про своє патріарше обрання і отримуватиме від них Акт сопричастя.

Перелік цих кроків, їхня масштабність потребують об'єднання зусиль і наших Церков, і державної влади, і широких верств українського суспільства. Разом з тим, спільна праця в напрямі творення єдиної помісної Церкви в Україні може стати потужним чинником суспільної консолідації, підставою

української національної ідеї. Помісність нашої єдиної Церкви матиме сопричасний характер, що дозволить зберегти все цінне, накопичене в сучасних Церквах київської традиції. Водночас сопричасний характер спільного патріархату стане зближувачим середником для Церков Царгороду, Риму і Москви. Християнська спільнота України зі своєї єдиної «яблука розбрату» перетвориться на «місце зустрічі» в правді і любові великих Церков християнського світу, а об'єднана Київська Церква стане активним промотором віднайдення «доброго стану святих Божих Церков та з'єднання всіх» у Христовій Церкві.

Як перший і важливий крок на цьому обнадійливому шляху, ми розцінюємо і вітаємо ідею створення Ради Українських Церков Володимирового Хрещення. Створення цього форуму для обміну думок та конкретної співпраці дає нам прекрасну нагоду ще раз переконатися в тому, що нас об'єднує життєдайна київська традиція, на підставі якої наші Церкви уже понад тисячоліття духовно окормляють Божий народ, тоді як роз'єднують нас лише немочі наші й нашарування минулих провин. Використаймо цю нагоду для подолання давніх упереджень і нарощення взаємної довіри! Хай не стане це нове утворення місцем для нових поділів та об'єднання супроти когось! Нашу співпрацю благословить Бог, якщо в її основі лежатимуть такі засади:

1. Право брати участь у зустрічах Ради зберігається за усіма Церквами, що походять із київської традиції.
2. Тимчасова неготовність якихось Церков брати участь у таких зустрічах не може служити підставою для вилучення їх із процесу співпраці.
3. Усі Церкви-учасниці наділені однаковими правами та поділяють спільну відповідальність.
4. Головною метою нашої співпраці є глибше пізнання, розвиток та утвердження в житті Божого народу нашого краю благодатної київської традиції.

Ваше Блаженство! Буду дуже радий почути Ваші реакції, а особливо пізнати Ваші підходи до творення єдиної помісної Церкви. На мій погляд, що прозорішим буде спільний шлях та інформованішим суспільство, то більші шанси матиме свята справа єдності. Ми свідомі власних немочей і, водночас, сили благодаті Святого Духа – Духа Церкви. Молитовно прикликаю на цю справу Боже благословення і Покров Пресвятої Богородиці.

Остаюсь об'єднаний у молитвах

см. ЛЮБОМИР

*Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 8 (Львів 2008) 116-118.*

**СИНОДАЛЬНЕ ПОСЛАННЯ
З НАГОДИ 20-ЛІТТЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ УГКЦ,
65-ЛІТТЯ З ДНЯ СМЕРТІ МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ТА 25-ЛІТТЯ
З ДНЯ СМЕРТІ ПАТРІАРХА ЙОСИФА СЛІПОГО**

8 грудня 2009 року

Дорогі у Христі!

Цього року, що наближається до свого завершення, ми відзначали 20-ту річницю легалізації УГКЦ після десятиліть тоталітарної заборони та переслідувань. Разом з тим на 2009 рік припало й дві інші ювілейні дати: 65-ліття з дня смерті слуги Божого Митрополита Андрея (Шептицького) і 25-ліття з дня смерті Ісповідника віри Патріарха Йосифа (Сліпого). Ми спільно просимо Бога прийняти наші молитви й упокоїти їхні душі «з духами праведних», спільно згадуємо славні сторінки нашої минувшини, яка ніби огранена силою їхнього духу й напоена жертвністю їхньої праці. Звертаємо особливу увагу на ці дві великі духовні постаті, не бажаючи призабути двох інших церковних провідників – святої пам'яті Блаженнішого Верховного Архієпископа Мирослава-Івана (Любачівського) та Архієпископа Володимира (Стернюка), яких Боже Провидіння поставило служити Церкві в оцьому трагічному, а водночас геройському ХХ столітті.

Відзначення річниць смерті Митрополита Андрея та Патріарха Йосифа нехай стане для нас приводом особливої задуми. Яким шляхом іти нам, щоб бути вірними заповітам цих великих достойників? Чи їхня жертва й далі надихає нас свідчити про Христа у найскладніших обставинах нашого життя? Відповідь на ці питання ми спробуємо знайти, розважаючи над діяннями, думками й настановами цих світочів Української Греко-Католицької Церкви, що віддавна мають для нас силу дороговказів.

Праведність життя й особиста жертва як «живі камені» християнської цивілізації

*Не кожен, хто промовляє до мене:
Господи, Господи! – увійде до Царства Небесного,
лише той, хто чинить волю Отця мого,
що на небі (Мт. 7, 21).*

Великою школою віри й любові для нашого народу стало саме життя Митрополита Андрея і Патріарха Йосифа. Так, іще юнацький вибір Романа Шептицького на користь Української Церкви та її скривдженого люду зігривав серця багатьох українців і скеровував їхні дороги у бік служіння своєму родові. Ледь не кожна галицька родина передавала з покоління в покоління зворушливу оповідь про тверде рішення юнака стати греко-католицьким ієромонахом і про тривале, але любляче переконування ним свого батька, графа Івана Шептицького, благословити цей намір. Ця оповідь і досі має силу зразка для наслідування, яким надихаються нові покоління покликаних до чернечого подвижництва.

Митрополитові випала доля провести Церкву через дві світові війни. Мінялися влади, зникали цілі імперії, занепадав звичний світ з його традиційними вартостями, на зміну яким приходив культ сили й спокуса всездозволеності. Проте ніщо не могло збити орієнтації Владики Андрея на Творця і Його заповіді: «Програма нашої праці така: Будемо повинуватися владі, слухати законів, оскільки вони не противні Божому законові; не будемо мішатись до політики і світських справ, не перестанемо жертвенно працювати для Христової справи в нашому народі» (Пастирське послання від 9 жовтня 1939 року).

І кожній владі він нагадував: «Від уряду... очікуємо мудро-го справедливого проводу та розпоряджень, які би враховували потреби та добро всіх громадян Нашого Краю, незалежно від того, до якого віросповідання, народності й суспільної верстви належать» (Пастирське послання з нагоди проголошення Акту відновлення Української держави 30 червня 1941 року).

Цим своїм свідченням слуга Божий Андрей промовляє до нас і в нинішні непрості часи. Нас приваблюватимуть нові геополітичні союзи і жахатимуть старі форми рабства, спокушатимуть блага сучасного світу й насторожуватимуть рецидиви давніх утопій. Але хай дух наш вознесеться понад цими буремними хвилями, щоб ми, як і наш великий Митрополит, незмінно бачили гавань Христового спасіння.

Не менш промовистим є і життя Патріарха Йосифа. Воно стало символом Хресної дороги всього українського народу в ХХ столітті: «Нічні ув'язнення, таємні судилища, нескінченні допити і підглядання, моральні і фізичні знущання й упокорення, катування, морення голодом; нечестиві слідчі і судді, а перед ними я, безборонний в'язень-каторжник, «німий свідок Церкви», що, знеможений, фізично і психічно вичерпаний, дає свідчення своїй рідній мовчазній і на смерть приреченій Церкві» (Заповіт).

Цей в'язень-каторжник став прикладом для багатьох мучеників української землі й великою духовною опорою для своєї пастви у найлютішу добу ГУЛАГУ. Мірилом вчинків і в цьому випадку не було кермо влади чи розкіш багатства. Навіть якщо й не знати, що цитовані думки взято із «Заповіту» Патріарха, вдумливий християнин відразу відчує, що ці слова звучать як заповітні: «Оця любов до Христа, любов до Святої Церкви... любов до рідного Українського народу... визначали мій життєвий працелюбний шлях, моє думання та мою працю, на волі й у неволі. Упродовж цілого свого життя був я, і таким відходжу з цього світу, в'язнем Христа!»

Ось чому заповітом обох великих мужів нашої Церкви – і Митрополита Андрея, і Патріарха Йосифа – є на перший погляд дивний, але мудрий парадокс: бути «в'язнем Христа» – це єдиний шлях здобути справжню духовну свободу!

Придивляючись до життя цих видатних Предстоятелів УГКЦ ХХ століття, можемо помітити, що їхня мова, така звична для тогочасної епохи, стає деколи майже незрозумілою для

прагматичної логіки епохи нинішньої. Вслухаймося, для прикладу, в молитву чернечого новика Романа Шептицького, якою він поручає Богові свою родину: «Дай їй християнських матерів, котрі вчили б дітей Твоєї служби, дай їй батьків, щоби вони явно і відважно визнавали Твою святу віру і жили в душі Твоїх законів. Нехай за неї гинуть, як св. Йосафат».

«Просити в Бога, щоб моя родина гинула за віру? Що за глупота?» – сказав би якийсь «герой нашого часу», що обманом і безчестям стягає для себе і своїх близьких усе золото світу, будучи свято переконаний, що тим самим чинить їм добро. Або інші слова тієї ж молитви: «Зволь, Господи, вибрати собі з нашої родини священиків, апостолів, святих мучеників».

Просити в Бога мучеництва? А чому не просити матеріального достатку, високих посад, влади і слави? Цілком іншою логікою просякнуті діяння обох світочів нашої Церкви. Навіть своє високе становище і належну їхньому санові владу наші великі попередники вважали насамперед великою відповідальністю та жертвним служінням. Так, уже в своєму Пастирському посланні до вірних Станиславівської єпархії молодий Владика Андрей переконливо сформулював кредо усього свого дальшого архиерейства: «Від сеї хвилі я, з приказу Христа, маю бути не лише вашим братом, але вашим пастирем, вашим вітцем; маю вже лиш для вас жити, для вас з цілого серця і цілої душі працювати, для вас все посвятити, за вас, як буде того треба, життя своє положити».

Чи не можна б ці слова, сказані єпископом про своє служіння, віднести до кожного з нас, кому доручено відповідальність за долю і благо своїх ближніх?

Подібним духом жертви було сповнене служіння Патріарха Йосифа, яке він так підсумував у своєму «Заповіті»: «Як ніколи раніше, розкрилася мені таємниця слів Христа: «І будете мені свідками...» (Ді. 1, 9)». Свідчити Христові – сповідувати Його перед людьми (пор. Лк. 12, 8), не відрікатися Його, нести хрест

свій, страждати за Христа і з Христом, бути готовим на муки і навіть життя своє віддати за друзів своїх, не лякаючись тих, що «тіло вбивають» (Лк. 12, 4).

«Але доки ж можна носити хрести?! Коли ж ми будемо просто жити?» – знову можуть запитати зневірені й нетерплячі. І поставлять собі за мету будь-якою ціною вирвати в долі безтурботне існування, не обтяжене усвідомленням власної гріховності та відповідальності...

Із цих прикладів постає перед нами уся міра дехристиянізації наших душ. Ми вже не готуємося до мучеництва й жертви, оскільки останні є для нас ознаками релігійного фанатизму й життєвої поразки. Чимало наших сучасників, захоплених здобутками секуляризованого світу, натхненно говорять про пріоритет ефективності й розумного використання ресурсів над тим, що вони зневажливо називають моралізаторством. Услід за цим світом, ми ставимо собі за мету будь-якою (а значить – і недозвільною) ціною уникнути страждань, які вже не є для нас Божим випробуванням та Богом даним шляхом до блаженства, і правдами чи неправдами здобути бажаний результат. Метою життя людини сьогодні часто стає не наслідування Христа, який через Свою жертву став Спасителем світу, а пошук якнайбільшої вигоди та задоволення. Тому якщо би «героеві нашого часу» довелося на місці Бога вирішувати, де саме мало б народитися Боже Дитятко, він обрав би не бідну яскиню, а царські палати як «найефективніше вкладення людського капіталу».

Проте таке намагання уникати у своєму житті морально-етичного виміру обертається тим, що саме воно стає головною причиною наших життєвих поразок. Церква не виступає проти ефективності, віри в свої можливості чи розумного використання ресурсів: все це є речі, які, якщо вони впливають з віри в Бога, справді стають чинниками успіху. Однак ключем тут є віра в Бога, яка формує нашу позицію і відсікає з наших дій ті, що суперотивні Божій волі. Інакше ми стаємо «своїми»

для гріховного світу і разом з ним котимося в духовну пастку. І тоді нам так чи інакше треба буде платити – скажімо, чи не платить сьогодні світова спільнота велику ціну за безконтрольну аморальність у фінансових справах? Своєю енциклікою «Любов у Правді» (Caritas in Veritate) Папа Венедикт XVI якраз нагадав нам, що людська нечесність має фінансовий вимір. Але цього разу нам доводиться розплачуватися за своє небажання зважати на Божий закон.

Тому заперечувати потрібність жертви – це думати так, як Юда, який по-своєму також любив Христа, але прагнув для Нього розкошів влади й пишноти царського трону, бо ставив він їх понад усе. Саме цю земну логіку Юди ми часом не хочемо визнати в собі самих. Натомість мати за взірець Христа – означає бути духовно готовим до жертви, якщо Господь нас до неї колись покличе. Навмисне шукання страждань є спокушенням Бога, але смиренна й довірлива готовність прийняти їх з Божої волі як дар, що наближає нас до Царства Небесного, – це єдино можлива позиція, завдяки якій ми справді стаємо християнами.

«Шукайте горішнього!»

*А коли ви з Христом воскресли,
то шукайте того горішнього, де Христос перебуває,
сівши по правиці Бога.
Думайте про горішнє, а не про земне (Кол. 3, 1-2).*

Обидва згадані предстоятелі нашої Церкви, здійснюючи своє служіння та відчуваючи відповідальність перед Богом, ставили перед собою і своєю паствою великі завдання.

Митрополит Андрей (Шептицький) був будівничим граду Божого – великої християнської цивілізації, одним із наріжних каменів якої є свідчення «аж до пролиття крові». Ще на початку ХХ століття йому розкрилася головна мета його служіння, яка була частиною Господнього промислу для його народу, а саме: духовно підготувати Церкву до мучеництва: «Може

прийти хвиля, в якій треба буде кров пролити за святу віру. На ті тяжкі часи, що настають, треба Вам і мені приготуватись» (Пастирське Послання до духовенства «О достоїнстві і обов'язках священства», 30 січня 1901 року).

З усією ревністю і енергією Христового Пастиря Митрополит узявся за це важливе діло духовного скріплення і утвердження свого народу у вірі. А коли приходила пора випробувань, сам він подавав приклад стійкості та мужності, незважаючи на загрозу для себе. Так, на початку Першої світової війни Владика Андрей звернувся до своєї пастви з гарячим закликком зберігати вірність своїй Церкві, «хоч би мали для неї багато посвятити, а навіть власне життя», за що змушений був витерпіти ув'язнення. Коли ж під час Другої світової війни радянські війська окупували Західну Україну, галицький архиєрей звернувся до Папи Пія XII з особистим проханням уділити «апостольське і батьківське благословення і наказати, уповноважити і призначити мені вмерти за Віру і Церкву... Ми сповнимо наше завдання і Голіаф радянського комунізму відійде». У цьому запевняв Митрополит Андрей з глибоким переконанням, що пекельні ворота не здатні здолати Обручниці Христової, а перемога сил темряви не може бути вічною.

З цією ж заснованою на глибокій довірі до Господнього промислу мужністю він захищав святість людського життя, звертаючись з листами до провідників нацистської Німеччини та організовуючи акцію порятунку євреїв. Цю впевненість у торжество Істини, попри усвідомлення неминучості жорстоких переслідувань, що очікують ієрархію та вірних УГКЦ, він висловив на своєму смертному ложі: «Наша Церква буде знищена, розгромлена большевиками. Але держіться, не відступайте від віри, від св. Католицької Церкви. Тяжкий досвід, який впаде на нашу Церкву, є хвилевий. Я виджу відродження нашої Церкви. Вона буде гарніша, величавіша від давньої та буде обіймати цілий наш народ».

Без духовного гарту епохи Шептицького ми, вірні його Церкви, напевно, не змогли б вистояти перед натиском богоборчих режимів, а головне – не могли б сподіватися, що після такої страшної руїни можливе відродження. Так Господь діяннями Митрополита Андрея згуртував наш народ перед великим випробуванням.

Це неймовірно важке, але не менш величне завдання: провести Церкву через мучеництво і катакомби та підготувати її до воскресіння випало на долю його наступника на Галицькому престолі – Патріарха Йосифа (Сліпого). Як у неволі він повною мірою усвідомлював цей незбагнений задум Божого Промислу – «дати живе свідчення нашій Церкві», так і, визволившись із лабет червоного змія, почав докладати усіх своїх зусиль, щоб далеко поза межами батьківщини «завершувати те, чого не міг довершити як в'язень». У своїх діяннях він також черпав натхнення з віри: «Я вірив, що з руїн повстануть наша Церква і наш Нарід! З усіх сил намагався я шукати виходу з цього майже безвихідного становища, щоб підняти Церкву і Нарід з руїни, щоб їх відродити» (Заповіт).

Щоб збагнути усю пророчу силу цих слів, потрібно пам'ятати, що сказані вони були тоді, коли ще тривала «Страсна п'ятниця». Що більше, з глибокого Сибіру, з каторги Патріарх пише своє славне послання «Великого бажайте!», в якому закликає своїх переслідуваних духовних дітей вірити у Бога. Бо те «велике», про яке він говорить, це не мрія про земні багатства і славу, а віра в Бога, в руках якого перебувають долі людей і народів; це святість, до якої Бог закликає кожну людину і кожного Христового учня. «Великого бажайте!» Це незвичайно змістовний і гідний Христовий вислів і зазив! Що ж можна великого бажати, очевидно, маючи перед очима Бога? ... Співдіяти з Божими поривами, не губити їх і не тратити сил на дрібниці і переминаючі речі, не спинюватися на марницях, поширювати і закріплювати Христову Церкву, а передусім – здобути велику святість, бо призвав нас Бог не до нечистоти,

але до святості (1 Сол. 4, 7), – оце те велике в головних зарисах, якого повинен бажати Христовий ученик.

Що робити сьогодні нам, нащадкам цих великих провідників Церкви? Спочивати на здобутих ними лаврах? Прагматично обмежитись куцим здобуттям можливого? Чи, як і вони, відчути велику відповідальність перед Богом, а тому «забажати великого»?

Зовсім недавно, у дні паломництва Слуги Божого Папи Івана Павла II до України, коли величала літургійна молитва зібрала у Львові майже півтора мільйона молільників, дух наш знову вознісся понад повсякденними турботами, а наша Церква заявила про готовність «до здійснення нових завдань, які впливають з нашої богоносної східної традиції й церковного управління, а також з почесного нашого обов'язку перед усією вселенською Церквою»: «Для кращого майбутнього в новому столітті ми, єпископи Української Греко-Католицької Церкви, готуємо план душпастирської праці, суть якого можна передати такими словами: святість об'єднаних людей у паломничанню на шляху до церковного сопричастя, щоб здійснити волю Христа-Спасителя» (Привітання Блаженнішого Любомира).

Ми – народ, духовно травмований безбожним тоталітаризмом і занапащений вічними роздорами, – маємо стати народом святим та об'єднаним, щиро прагнучи церковного сопричастя з усіма християнами. Отож тримаймо свій дух високим, щоб не стратити з поля зору цю велику й гідну мету – «святість об'єданого народу».

У перспективі єдиного патріархату

*Ось нове творю все
(Одкр. 21, 5).*

Кожна Церква звершує свою місію серед конкретного народу, в певному історичному часі та географічному просторі. Подібно як Ісус Христос, ставши людським дитям, «зростав мудрістю, літами і ласкою в Бога та в людей» (Лк. 2, 52), щоб

осягнути вік зрілого мужа, так і св. Церква – Його Тіло – має різні етапи свого розвитку та ступені зрілості. Різні форми організаційної структури ми по-церковному називаємо єпархіями, митрополіями та патріархатами. Серед останніх особливою пошаною втішаються п'ять найдавніших патріархатів: Рима, Царгорода, Олександрії, Антіохії та Єрусалима (т. зв. Пентархія), які були встановлені Вселенськими Соборами в першому тисячолітті християнської історії. Упродовж другого тисячоліття патріаршої гідності, насамперед за підтримки відповідної державної влади, домоглися Московська, Сербська, Болгарська й Румунська Церкви.

Ідея патріархату Київської Церкви зродилася на початку XVII століття у дещо інших обставинах та мала свою унікальну специфіку, оскільки визрівала не з політичних мотивацій, а з насущних потреб церковного життя. Ця ідея, за задумом її видатних речників – Митрополитів Йосифа Веляміна (Рутського) та Петра (Могили), – полягала насамперед у тому, щоб поєднати дві гілки колись єдиної українсько-білоруської Церкви, які внаслідок незгод щодо укладення Берестейської унії опинилися під різними юрисдикціями: Рима й Царгорода. Спільний патріархат мав би, за тодішнім висловом, не лише поєднати «Русь із Руссю», а й спричинитися до відновлення єдності між християнським Сходом і Заходом, підтримуючи сопричастя з Першим і Другим Римами та допомагаючи їм подолати гіркі наслідки церковного розколу. На жаль, конфесійна упередженість тодішнього проводу великих Церков та фанатизм загалом не дозволили втілити в життя таку «універсальну унію», але її здатність стимулювати екуменічний діалог і сприяти церковному порозумінню й поєднанню в Україні не згасла з плином часу і не згубилася в глибині віків.

У XX столітті її палким промотором знову стає унійний Митрополит – Андрей (Шептицький), який, подібно до свого великого попередника Йосифа Веляміна (Рутського), готовий був навіть зректися особистих амбіцій заради єдності

Української Церкви та її поєднання з Вселенською Церквою, хоча саме йому уряд Української Народної Республіки у 1918 році пропонував патріарший титул. Згодом у своєму зверненні до православних співбратів з 1942 року слуга Божий писав: «При відновленні Київської митрополії та при майбутньому, дасть Бог, піднесенні київського престолу до гідності патріархату, ми будемо канонічно підпорядковані тому патріархові, коли він визнає владу Вселенського Архієрея.

Не тільки ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною стратою їм підчинитися, так що й повна злука двох українських віроісповідань виглядала би так, що радше треба б говорити про підчинення греко-католиків під владу Київського Патріярха».

Але і цього разу плани поєднання і патріаршого довершення ієрархічної структури Української Церкви були брутально перервані насиллям безбожної комуністичної влади, яка не лише придушила спроби відновлення Української державності, а й піддала жорстоким переслідуванням і заборонам усяку релігійну діяльність, а УАПЦ й УГКЦ офіційно ліквідувала. Однак відразу після звільнення з ув'язнення тогочасний Митрополит Галицький Йосиф (Сліпий) порушив питання про визнання Києво-Галицького патріархату перед отцями Другого Ватиканського Собору, покликаючись на те, що: «Київські митрополити, хоч не носили патріаршого титулу, управляли Церквою наче патріархи, користуючись патріаршими правами по взору інших Східних Церков. Вони були свідомі, що патріархат Церкви – це видимий знак зрілості і самобутності помісної Церкви та могутній чинник в церковному і народному житті».

У 1975 році він же започакував процес фактичного творення патріархату УГКЦ, який триває й досі.

Коли 1991 року постала незалежна Українська держава, свій рух до патріархату відновило й українське православ'я. Між православними Церквами немає однозгідності щодо спо-

соби досягнення патріаршого статусу: одні вибрали шлях самопроголошення його (як-от УАПЦ у 1991 році), інші віддають перевагу шляху через «дарування автокефалії». Натомість спільним є те, що усі спадкоємці історичної Київської Церкви в Україні визнають, що вона дозріла для досягнення патріаршого статусу. Практичне втілення патріархальної ідеї в обох – греко-католицькій і православній – гілках Київської Церкви виразно свідчить також про те, що ця ідея насправді має понадконфесійну природу. У цьому випадку навіть найменший успіх однієї з гілок водночас стає успіхом усіх, оскільки крок за кроком прокладає шлях до кінцевої мети – патріархату єдиного, сучасного.

Останнє двадцятиліття засвідчило, що домогтися визнання патріархатів, проголошених нащадками Київської Церкви, не легко. Що в цій ситуації робити спадкоємцям Святоволодимирівського Хрещення в Україні: впадати в розпач? знеохочуватися? жити в серці образу на уявних винуватців?

Передусім цей виклик вимагає від нас і духовного гарту, і євангельського смирення. Зокрема, ми, греко-католики, мусимо зрозуміти тих, для кого проголошений нашою Церквою патріархат видається порушенням освячених часом еклезіальних традицій, і невтомно переконувати їх, що це – воля її Божого народу упродовж уже чотирьох століть. Водночас ми покликані сповнити заповіт Патріарха Йосифа: «Ніколи не відмовляйтеся від Патріархату своєї Страдної Церкви, ви ж живі, існуючі її діти!» Це завдання передбачає, що ми мали б із розумінням, але при цьому й наполегливо переконувати світову християнську спільноту, що Києво-Галицький патріархат міг би стати «серцем» для західної та східної «легень» одного Тіла Церкви Христової, або, як про це писав Патріарх Йосиф, «[об'єднаний] Київський Патріархат мав бути, і з певністю став би ним, рятунком церковної єдності у Вселенській Христовій Церкві і рятунком нашої української, церковної і національної єдності» (Заповіт).

Проте всього цього було би все-таки замало. Прислухаймося знову до голосів автора «Заповіту»: «Завершення [окремих помісних східних] Церков патріяршим вінцем було завжди оwoчем дозрілої християнської свідомости у Божому люді, у всіх його складових частинах, у свідомости духівництва і пастирів, причому свідомість мирян, отого духовного стада, довіреного їхньому пастирському служінню, зіграла неабияку ролю. Бо тільки дозріла свідомість своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних та історичних надбань і цінностей, своїх трудів і жертв, що входили в скарбницю цілої Вселенської Христової Церкви, створювали тверду основу для Патріярхату!»

Іншими словами, великих наших цілей, зокрема патріярхату, ми досягнемо не інакше, як працею над нашим духом, який повинен бути гідним цих великих завдань. Патріярхат є для нашого Божого народу не самоціллю і не політично умотивованою метою. У ньому зосереджені питання не лише устрою Церкви, а й єдності її Божого народу та його святості. Тому не дивно, що в епіграф до цього розділу винесено відомий новозавітний вислів: «Ось нове творю все». До «творення нового» нас спонукають особливості нашої геополітичної та екуменічної ситуації, а головно – ті духовні виклики, які стоять перед нами. Отож нашим завданням є не лише вимурувати «стіни» патріярхату, а й наповнити їх живим вогнем нашої віри – і тоді наша патріярша «оселя» буде визнана у світі як благословенна Богом. Саме це й мали на увазі наші єпископи, звертаючись із Пастирським посланням «Про утвердження патріяршого устрою Української Греко-Католицької Церкви» (2004) до вірних: «Патріярший статус Церкви – це не тільки декрет Синоду Єпископів, підтверджений визнанням Святішого Отця. Це передусім преображене життя Божого народу, який усвідомлює свої нові обов'язки та відповідальності. Завданням усієї Церкви є невтомно працювати над таким преображенням».

«І будете мені свідками... аж до краю землі»

*«Мої очі бачили твоє спасіння,
що ти приготував перед усіма народами»
(Лк. 2, 30-31).*

Як уже було сказано, до практичної реалізації своїх патріарших устремлінь наша Церква приступила на поселеннях, коли вірні в Україні були брутально позбавлені права на існування. Та жертвна місія, яку взяли на себе наші країни у вільних частинах світу, викликає в наших серцях почуття великої вдячності та спонукає нас придивитися ближче до цієї сторінки нашої церковної історії та сучасного буття Церкви.

Починаючи з кінця ХІХ століття Бог у своєму Промислі повів нашу Церкву і народ зовсім новими шляхами, простеляючи їх далеко поза межі рідної землі. Відтоді й дотепер мільйони наших співвітчизників покидали і покидають свій дім, волею чи неволею опиняючись далеко від України, практично на всіх континентах нашої планети. Такими дивними Божими шляхами – головно через мирян, а згодом і через своїх священнослужителів – дісталася Київська Церква й до народів і культур, до яких ніколи раніше не йшла і серед яких ніколи не сподівалася працювати.

Реагуючи насамперед на духовні потреби українських заробітчани та переселенців, уже Митрополит Сильвестр (Сембратович) доклав чимало зусиль, щоб послати до вірних своєї Церкви греко-католицьких душпастирів. Стараннями Митрополита Андрія, який двічі особисто відвідав заокеанські поселення, наші одновірці отримали й своїх архиєпископів: Владика Сотера (Ортинського) у Сполучених Штатах Америки (1907) та блаж. священномученика Микиту (Будку) у Канаді (1912). Після Другої світової війни, коли до першої та другої хвиль заробітчанської еміграції додалася справжня лавина політичних скитальців, греко-католицькі єпархії у цих державах було піднесено до рангу митрополій, а ієрархічні структури УГКЦ поширено на Південну Америку, Західну Європу та Австралію.

Динамічний розвиток українського церковного життя на поселеннях мав важливе значення з огляду на несприятливі умови на рідних землях, особливо після того, як внаслідок тоталітарного насилля Греко-Католицьку Церкву було заборонено в Україні та в інших державах комуністичного блоку. Неоціненною є допомога, яку надала Церква на поселеннях своїй приреченій на мовчання Церкві на батьківських землях, ставши її голосом у вільному світі. Цього року, відзначаючи 20-ліття легалізації нашої Церкви, ми не раз вдячно згадували, як спрагло припадали вірні катакомбної Церкви до своїх радіоприймачів, з яких через передачі Радіо Ватикану до них линули рідний літургійний спів і теплі слова духовної підтримки. Ми вдячно відзначали також, що Церква на поселеннях немало спричинилася до виходу УГКЦ з підпілля наприкінці 80-х років ХХ століття і до розбудови її структур упродовж подальшого двадцятиліття релігійної свободи.

Відтоді ситуація Церкви разюче змінилася, і у своєму Посланні з приводу 60-ї річниці Львівського псевдособору 1946 року Синод Єпископів Церкви на матірних землях відзначив: «Сподіваємося, що тепер Українська Греко-Католицька Церква, поступово розвинувши можливості душпастирської опіки й послідовно відстоюючи право на релігійну свободу на всіх теренах колишнього Радянського Союзу, зможе відновити свій духовний зв'язок і належно послужити тим своїм вірним, які цього бажають».

Ці слова, звернені передусім до греко-католиків у країнах їхнього новітнього розселення (включно з Росією й Казахстаном), цілком закономірно можна віднести й до вірних нашої Церкви на всіх залюднених континентах. Зміцнення духовного зв'язку й розбудова тісніших взаємин мають стати плодами здобутої свободи й відновленого чуття єдиної християнської родини.

Проте тут укотре виринає запитання: як це правильно робити? І тут знову може прислужитися досвід історії та приклад

наших великих попередників. Зокрема, слуга Божий Андрей (Шептицький) не лише ініціював проведення спільних нарад греко-католицьких єпископів для узгодження найважливіших питань розвитку богослужбового життя чи вдосконалення канонічного правопорядку, а й не переставав від імені «єпископів Галицької церковної провінції» закликати «передовсім преосвященних єпископів нашого обряду й наш нарід Закарпатської Русі, Югославії, Сполучених Держав Північної Америки й Канади, Румунії й Бразилії», а також «вірних наших єпархій, а відтак і розпоросених по цілому майже світі емігрантів» уникати «всього того, що ділить і роз'єднює», а шукати «всюди того, що лучить і єднає» (Спільне послання до 950-ліття Хрещення Русі-України, 1938 рік).

Після визволення з ув'язнення Патріарх Йосиф доклав великих зусиль, щоб згуртувати «в розсіянні суцях», скликаючи конференції греко-католицьких єпископів, а згодом і Синоди помісної УГКЦ, «щоб злучити те розсіяне стадо воедино, об'єднати його біля свого Глави і Батька, щоб цьому об'єднанню дати вияв в нашому традиційному правлінні, в священних церковних Синодах» (Послання з нагоди завершення 90 літ життя).

Для Патріарха була безсумнівною нерозривна єдність УГКЦ в усьому світі: «В єдності рятуйте нашу Церкву від загибелі і руїни! Нехай Ваша єдність, єдність всього єпископату Української Католицької Церкви, буде стимулом і надхнінням для всіх тих пастирів, духовників і мирян, яких батьків і прадідів родила Церква-Мати, Київська митрополія» (Заповіт).

На його переконання, всі діти цієї Церкви, хоч куди закинула їх доля, втішаються духовними скарбами тисячолітнього київського християнства. Водночас вони покликані плекати свою церковно-історичну традицію у контексті культур країн свого поселення. Тому перед ними стоїть нелегке завдання, щоб, належно представляючи свою традицію, збагатити культури своїх нових батьківщин. Своєю чергою, органічно

синтезуючи цінні елементи місцевих культур, УГКЦ може ширше відкритися на духовні запити інших народів, давати на них відповіді на підставі київської традиції.

Отож, підхід Ісповідника віри Патріарха Йосифа до розуміння сучасної УГКЦ є справді пророчим. З одного боку, він дає змогу уникнути надмірної централізації, наслідком якої було би зведення Церкви на поселеннях до українських анклавів, які перебувають у релігійно-культурному гетто, штучно ізольованому від повноцінного життя в новій країні та приреченому на асиміляцію. З другого боку, збереження єдності Церкви в Україні із ієрархією та спільнотами вірних поза її межами дає змогу завжди ділитися з ними своїми скарбами, а їм – щедро черпати з її віковичного джерела і завдяки цьому продовжувати духовно приваблювати до себе нові покоління вірних та відкрити для себе глобальні духовні, культурні й цивілізаційні перспективи.

Єдиним вознесеним духом до єдиного Бога

*Я зроблю з них один народ на моїй землі,
на горах ізраїльських...
вони не будуть більше двома народами,
і не будуть більш розоділені на два царства...
Вони будуть моїм народом, а Я – їхнім Богом!
(Єз. 37, 21-23).*

Останніми роками в Україні розгорнулася широка дискусія щодо проблеми Київської Церкви, тобто об'єднання нинішніх Церков давньої київської традиції в одну Київську Церкву. Точиться ця дискусія і в середовищі греко-католиків – і, як це буває завжди при осмисленні чогось незвичного, не бракує критицизму. Одні вбачають у цій пропозиції нездійсненну утопію, інші – «зраду».

Проте високі ідеї тому й називаються так, що для свого осмислення вимагають певної висоти духу. Бо приземлений дух неспроможний сягнути за найближчі обрії. Чи не називали

«зрадою Закону», скажімо, вчинок Христа, коли Він зайшов у хату до митаря Закхея (Лк. 19, 1-10)? І тільки ті, хто зумів осягнути велич Христового посланництва, могли знайти й несуперечливе пояснення Його несподіваним крокам. Так і сьогодні перешкоди для об'єднання українських Церков цілком очевидні, а загрози – безсумнівні. Ми повинні їх бачити і їх враховувати. І все ж бачити лише їх – це ніби віддати себе земному тяжінню, принувши свій дух до присадибного тину.

Чи є ідея єдиної Київської Церкви новою й досі незнаною? Прислухаймося до голосів наших славних попередників.

Митрополит Андрей (Шептицький): «Релігійна єдність була б могутнім товчком в осягненні національної єдності. Тому, думаю, що кожний український патріот повинен зробити все, що може, до здійснення такої релігійної єдності» (Лист до всіх Високопреосвящених і Преосвящених православних архиєреїв в Україні і на Українських Землях, грудень 1941 року).

Патріарх Йосиф (Сліпий): «Найближчими нам за вірою і кров'ю є наші православні брати. Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячолітня культура! Нас єднає спільне змагання за самобутність рідної Церкви, за її Повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріархат Української Церкви!» (Заповіт).

Чуючи ці голоси з минулого й ніколи не забуваючи про ці заповіді, наша Церква упродовж останнього часу розробила цілу низку документів, у яких крок за кроком формулювала й уточнювала своє нинішнє розуміння нашого історичного завдання – «поєднання Русі з Руссю».

Так, уже в першому з цієї серії документі – «Концепції єкуменічної позиції Української Греко-Католицької Церкви» – були сформульовані засадничі положення, які слугували відправними точками у нашому русі вперед. Зважаючи на тему, яку обговорюємо, наведемо, зокрема, такі положення: «Церковна єдність із Вселенським Архиєреєм стала однією з фундаментальних засад ідентичності УГКЦ, а тому будь-які подальші

екуменічні кроки не можуть підважувати значення цієї єдності й мають розбудовуватися з її урахуванням (17); УГКЦ виходить із засади, що всі три Церкви [УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ] мають спільну історичну спадщину Київської Церкви (32); УГКЦ, проте, не вважає нинішні поділи в православ'ї в Україні бажаними чи узаконеними. Навпаки, УГКЦ вітатиме будь-які кроки до всеправославного примирення в Україні та об'єднання нинішніх гілок православ'я в одну Православну Церкву, вважаючи, що таке примирення та об'єднання стануть важливими чинниками на шляху духовного відродження України (33).

Наступною важливою віхою стало Послання з нагоди повернення осідку предстоятеля УГКЦ до Києва «Один Божий народ у краї на Київських горах» (2004). Тут згадані вище положення знайшли не лише підтвердження, а й логічне концептуальне продовження: «Кожна конфесійна гілка Київської Церкви, історично близька до одного з християнських центрів, не мусить втрачати свої освячені часом конфесійні зв'язки. Сьогодні можна переконано стверджувати, що вимога розірвати ті чи ті зв'язки, яку так часто озвучували в історії України, довела свою неспроможність. Як уже зазначалося вище, заміна юрисдикційної підлеглості на сопричасне сестринство дало б можливість не лише зберегти цінні аспекти дотеперішніх зв'язків, а й збагатити ними спільну скарбницю Київської Церкви» (II.2).

Цілком очевидно, що, подаючи такі несподівані, а для когось і революційні пропозиції, треба було уточнити мотивацію, яка за ними стоїть, і передумови, що їх вони передбачають. У цьому документі це зроблено так: «По-перше, нинішні особливості української церковної ситуації слід трактувати не як порушення єдино можливого міжцерковного порядку, а як процеси, детерміновані природним розвитком українських Церков... По-друге, надійний християнський мир в Україні – передумову подальшого єкуменічного діалогу – можна забезпечити лише на шляху врахування інтересів кожної

із зацікавлених сторін... По-третє, на зміну монопольним спробам вирішити проблему єдиної помісної Церкви в Україні на користь якоїсь однієї з конфесій має прийти об'єднання зусиль усієї християнської спільноти. Цивілізоване вирішення долі Київської Церкви може стати справжньою «лабораторією екуменізму» (Іван Павло II), позбавленою ультимативності й сповненою духом співпраці та партнерства. Гармонійні, інклюзивні форми об'єднання Київської Церкви (наприклад, у формі єдиного Патріархату – наскрізній історичній візії українців ще з XVII століття) завдяки унікальній сопричасній відкритості могли б стати шансом для центрів християнства зустрітися на його терені, щоб врешті-решт знайти нові екуменічні моделі порозуміння...» (П.4).

Цей документ не залишився непоміченим в Україні, і чи не вперше у новітній час з православного боку почали надходити певні офіційні й неофіційні відгуки. Стало зрозуміло, що запропонована УГКЦ «інклюзивна» модель Київської Церкви потребує огранення в суто еклезіальних і богословських термінах. Це було зроблено 2008 року у Зверненні до Предстоятелів українських Православних Церков, зокрема було подано важливе богословське підґрунтя греко-католицького розуміння єдиної помісної Української (Київської) Церкви: «Єдина помісна Українська Церква воскресне сопричастям Церков київської традиції, які самі себе і одна одну вважають спадкоємицями Святоволодимирового Хрещення. Кожна з Церков іпостасно-самобутня у власному очоленні і священноначаллі, кожна рівна у зверненні Таїнства спасіння» (2).

Ініціативи УГКЦ щодо обговорення шляхів відродження Київської Церкви стимулюють внутрішньоправославні процеси, але не є їх єдиною причиною. Пошук шляхів відродження Київської Церкви охопив сьогодні усі її нинішні гілки, що, безсумнівно, є важливим «знаком часу». Щоправда, пропозиції українських православних обмежуються лише створенням єдиної помісної Української Православної Церкви.

До пропозиції УГКЦ, яка передбачає вихід за вузькоконфесійні рамки, українські православні ставляться з осторогою, оскільки в ній вони вбачають давню модель «уніатизму». Це свідчить про те, що в Україні визріла серйозна потреба усвідомити різницю між «уніатизмом» як конфесійним підляганням і сепаратною єдністю рівних у гідності Церков.

Утім, певні сумніви виникають з обох боків: якщо православні трактують будь-яку єдність з греко-католиками як відступ від ортодоксії, то греко- і римо-католики часом побоюються, що ця понадконфесійна модель може підважити єдність греко-католиків із Єпископом Рима. Відповідь на ці тривоги повинні дати, звичайно ж, ми самі через іспит нашого сумління.

Корисним для нас, греко-католиків, і тут було б звірити свою позицію з візією наших попередників.

Митрополит Андрей (Шептицький): «Я не протиставляю католиків і православних... Я тільки хочу сказати, що любов у католиків чи православних діє у напрямі поєднання, а все те, що по обидвох сторонах є ненавистю, браком любові... діє за роз'єднанням» (Заключне слово на Унійному тижні в Брюсселі, 1925 рік). «Можна було говорити про різні способи порозуміння без зливання в одно віросповідання. Можна було подумати й про злуку православних віроісповідань із греко-католицьким... Я хотів, аби приналежні до різних віросповідань старались до себе взаємно наблизитися, заховуючи, очевидно, свою окремішність» (Лист до української православної інтелігенції, 1942 рік).

Патріарх Йосиф (Сліпий): «Найчисленніші Церкви в нас є Православна й Католицька, і, безсторонньо кажучи, нема між нами суттєвої догматичної різниці, як це вказують теологічні студії і свідчить історія. Правду кажучи, розлам і поділ є піддержувані тільки ззовні, від тих, які знають, що тим ослаблюють Український Нарід і Церкву... Будьмо собою! Дивімося на своє власне духовне добро, на спасіння наших душ – і тоді буде між нами єдність, в першу чергу на церковному полі,

а опісля на національному і державному!» (Послання «Про поєднання у Христі», Рим, 3 червня 1976 року).

Отже, і в цьому випадку нинішні об'єднавчі візії та зусилля, які виходять з середовища нашої Церкви, не суперечать традиційному самоусвідомленню Церкви, що вироблялося упродовж попередніх століть. Своїми пропозиціями ми не творимо якоїсь нової тоталітарної «імперії» чи конфесійної «цивілізації», яка б претендувала на роль Четвертого Рима. Особливістю пропонованої УГКЦ візії Київської Церкви якраз і є прагнення жити нарешті в мирі зі своїми сусідами.

Замість монопольного володіння християнською Україною, що було характерним знаком минулих епох, ми пропонуємо сопричасну єдність сьогодні ще поділеної Київської Церкви. Однак ця єдність, щоб принести в Україну мир і порозуміння, мусить вирости зсередини, у лоні кожної гілки Київської Церкви. Власне цей процес і започаткувався 1989 року, що став визначальною віхою в житті як греко-католиків, так і православних в Україні. Цей шлях буде непростий, він знатиме вагання й, можливо, відступи, але, як засвідчує наша історія, він насправді невідворотний, бо проліг через жертву і мучеництво, силу духу й висоту помислів, вогонь віри і щирість молитви.

Благословення Господнє на вас!

В імені Синоду Єпископів

Української Греко-Католицької Церкви

† ЛЮБОМИР

*Благовісник Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького
Української Греко-Католицької Церкви 9 (Львів 2009) 58-71.*

«НАША СВЯТА СОФІЯ»
Послання Блаженнішого Святослава
з нагоди століття відновлення
Соборності українського народу
та його держави

14 січня 2019 року

*Високопреосвященним і Преосвященним Архієпископам
та Митрополитам, боголюбивим єпископам,
всечесному духовенству, преподобному монашеству,
возлюбленим братам і сестрам, в Україні
та на поселеннях у світі суцям*

Мудрість розумного – свій шлях знати.
Приповідки 14, 8

Дорогі в Христі!

Вступ

1. Пильно проймаючи поглядом століття, яке минуло з часу відродження соборності українського народу та його держави, ми споглядаємо предвічний Божий задум щодо них і нашої святої Церкви. Ми відчуваємо, що стоїмо на порозі нової епохи, повної несподіваних викликів. Ці новітні виклики спрямовані до всіх людей. Людство входить у цілковито незвіданий – невідомий і тривожний, але сповнений надії – етап глобальних перетворень: релігійних, культурних, економічних, технологічних і суспільно-політичних. Особливо ж гостро ці нові виклики відчуваємо ми, діти і спадкоємці Київської Церкви.

2. У новітньому контексті нашого духовного та культурно-національного буття щиро запрошую кожного скерувати очі власного серця і ума до Божественної Премудрості. Цю Премудрість у Різдві Христовому предвічний Отець являє

світові у своєму воплощеному Сині та відкриває у Святому Дусі. У цій Божественній Софії, Премудрості Божій, ми бачимо глибоку мудрість нашого національного та державного буття – Софії Київської, що є іконою та воплощенням Премудрості Божої. Софія, Премудрість Божа, прийшла на київські пагорби з Володимировим хрещенням і лягла в основу всієї київської цивілізації. Ідеться про євангельські цінності та моральні принципи, що осяяли культуру наших предків і стали міцними підвалинами для об'єднання українського народу та розвитку нашої державності. Дивовижним втіленням, непорушною святинею Премудрості Божої стала Свята Київська Софія, собор, що донині є промовистим символом первинної цілісності й повноти єдиної та неподільної Київської Церкви.

3. Упродовж тисячолітньої історії ця мудрість залишалася фундаментом софійної цивілізації київського християнства, основою державотворчих прагнень нашого народу, коліскою його моралі. Отож збагнути нашу мету й відповідальність у новітній час – означає зробити Софію Київську видимою, живою та діяльною. Ця Премудрість є дороговказом для особистого життя, способом здійснення морального та політичного вибору. Саме вона, за силою і діянням Святого Духа, є джерелом національної снаги та відповіддю на актуальні запити сьогодення, на нові виклики: тобто проектувати, втілювати цю Божу Премудрість нашими вчинками в нові часи – означає прокладати українському народові шлях у майбуття.

Софія Київська – християнський фундамент українського народного буття

4. У своїх спасенних стражданнях, смерті та воскресінні наш Спаситель здійснив остаточну перемогу над самою смертю та її причиною, гріхом, і дарував світові мир, що перевершує всяке розуміння (пор. Фл. 4, 7). Премудрість Божого задуму виявилася в незбагненній красі жертвовної любові самого Творця. Адже Він через власного Сина у Святому Дусі довершив

таїнственне спасіння людства, визволивши його з полону гріха та вічної смерті. Церква Христова – таїнство Божої звитяги, що покликане крізь віки луhati переможним співом, сягаючи водами святого хрещення та животворною благодаттю всіх часів і народів. Ми, християни, – відгомін Його перемоги, живий образ Його відвічної та всеблагі Премудрості, яка раз і назавжди замешкала поміж людьми, торуючи шлях окремій людині та цілим народам до незглибимих обширів Божої любові через сповіщення людству Христа розп'ятого – «Божої могутності і Божої мудрості» (1 Кор. 1, 24).

5. «Безвісною ж бо до часу і затаєною Премудрість Божа була од ангелів і людей, не як не існуюча, а як прихована, щоб виявитись наприкінці віку»¹, – писав був київський митрополит Іларіон. Коли ж для нашого народу настала визначена Божим промислом «повнота часів» (Гал. 4, 4), відгомін тієї спасенної проповіді залунав на київських пагорбах. Він сягав глибини сердець наших пращурів, просвітлював їхні уми та скріплював волю, з множини формував єдність і цілісність. У хрещальних водах Володимирової купелі Премудрість Божа воплотилася в тіло нашого національного буття – стала кров'ю і плоттю історії українського народу. Звідси щедро почало бити єдине джерело Світла та Істини для об'єданого Божою благодаттю люду. Із цього джерела наші предки черпали знання, і це дозволяло їм формувати передане нащадкам розуміння себе та світу. Із цього джерела зродилася наша тотожність – церковна, національна та державна. Завдяки цьому джерелу сформувалися ціннісні засади організації особистого та суспільного життя. На них упорядковувалися господарство, навчання та виховання молоді. Нові засади визначили ставлення до родини, нужденних і чужинців, розуміння справедливості та краси, суспільної відповідальності й турботи про спільне благо. Тут

¹ Іларіон Київський. Слово про закон і благодать / Іларіон Київський // *Філософська думка*. – 1988. – № 4. – С. 89-101.

гартувався ратний дух українського війська та формувалася ціннісний кодекс українського воїна – захисника рідної землі. Звичне та буденне набувало виміру сакрального та Богом явленого.

6. У саяві Премудрості Божої, втіленої в долю нашого народу, формувалися засади внутрішнього устрою українського суспільства, етичні принципи його інституційної організації, зрештою – самі засади нашої державності. Звідси походить наше усвідомлення соціальної справедливості та покликання влади служити інтересам народу й захищати його добробут. У лоні Софії Київської сформувалися наша культура, наша книжна мова, визначився напрям нашого розвитку. Київська Церква не була заручницею політичних інтересів державної влади чи слугинею могутніх світу цього, бо не грішила обоженням світського правління. Вона залишалася душею і сумлінням свого народу, навчаючи його оцінювати земну владу відповідно до того, наскільки ця влада служить Божій правді та вічному закону Творця. Саме так, у світлі Софії Київської та добра Божого люду, була оцінювана «Руська правда» великого князя київського Ярослава, недаремно званого Мудрим. Та сама Церква і понині збирає в єдине ціле дітей однієї Істини, однієї Мудрості, однієї Софії. Так на кручах Славути-Дніпра Божа Премудрість «дім собі збудувала» (Прип. 9, 1), заклала в серцях наших пращурів непохитні ціннісні основи для впорядкування нашого сьогодення та побудови спільного майбуття. Премудрість Божа стала Мудрістю – Софією – Київською, що сформувала основи нашої цивілізації.

7. Упродовж століть звідси силою і діянням Святого Духа впливали струмки Божественної благодаті, що зрошували й навколишні землі. Саме звідсіля, із Софії Київської, життєдайні промені Божої Премудрості просвітили всі околиці Київської держави. Приймавши, однак, благодать хрещення, не всі вони стали здатними цілком преобразитися глибиною Божої Премудрості і так, як у Києві, у її світлі будувати свою

церковну тотожність та суспільні інститути. Навіть коли вони імітували, а часом і посідали собор Премудрості Божої в Києві, своє буття визначали агресивністю кочовиків-завойовників, за словами апостола Павла: «Маючи вигляд благочестя, сили ж її відреклися» (2 Тим. 3, 5).

Київська Церква – ікона Божественної Премудрості

8. Нерукотворним храмом Божої Премудрості на берегах древнього Борисфену стали душі наших пращурів, серцем софійної цивілізації – престол київських митрополитів. Храм Святої Софії Київської, Премудрості Божої, втілює у собі мудрість наших предків, осяяну Божою істиною, і став «дивом і славою на всі навколишні країни»². Упродовж століть тут звершувалося таїнство спасіння нашого народу. «Ріки води живої» (Ів. 7, 38) текли з цього храму до серця й розуму кожного українця. Наші прадіди отримали благодать із духовної спадщини святого всехвального апостола Андрія Первозваного, святих слов'янських просвітителів Кирила та Методія, блаженної Ольги, княгині Київської. У визначений Провидінням час завдяки усвідомленій волі святого рівноапостольного великого князя Володимира наші пращури стали учасниками хрещальної купелі. Відтоді Божественна Премудрість – одвічна Істина – просвітлює наш шлях. А собор Святої Софії залишається вірним свідком освяченої цією благодаттю єдності Київської Церкви.

9. Неподілена Київська Церква, перебуваючи в повному сопричасті зі стародавніми Церквами Рима та Царгорода, стала для нас вірним шляхом до вселенського братства християнських народів. Її народження не було затьмарене братніми роздорами. Її містична пам'ять несе в собі повсякчасний літургійний спомин неподіленого розбратом християнства першого тисячоліття. Її місія – вірно втілювати в собі Божий

² Іларіон Київський. Слово про закон і благодать.

задум спасіння людини поміж «єдиним Божим народом у краю на київських пагорбах»³, як про це нам пригадував Блаженніший Любомир, та служити вселенській єдності всіх християн. Її євангельський благовіст мелодійно лунав у повній симфонії з голосами стародавніх апостольських Церков, аби єдина Істина неподільної Христової Церкви просвітлювала цілий світ, вірно виконуючи заповідь самого Спасителя «щоб усі були одно» (Ів. 17, 21). Софія бо – символ нездоланної єдності та мудрості, що сягає високо понад мури тимчасових непорозумінь і роздорів.

10. Софійна Церква – свята земля примирення та порозуміння, завжди відкрита до вселенської єдності розпорошених по світу дітей Божих. Бо Премудрість Бога не знає меж, вона єдина та обіймає всіх і все, «простягається від краю і до краю та керує всім доладно» (Мудр. 8, 1). Саме тому сьогодні, як і тисячоліття тому, наша Київська Церква залишається в повному сопричасті з намісником апостола Петра, покликаним самим Спасителем служити єдності Його Вселенської Церкви та цілісності відкупленого Божого люду. Разом із єпископом Рима наша Церква перебуває в сопричасті з іншими Східними Церквами. У цьому відкривається особливе екуменічне покликання нашої Церкви – свідка неподіленого християнства та мучениці наших часів.

11. Ісповідник віри, довголітній в'язень сталінських таборів патріарх Йосиф Сліпий залишив невмирущий маніфест ідентичності нашої Церкви як спадкоємниці та правонаступниці повноти київського християнства. Цим маніфестом

³ Блаженніший Гузар Любомир. Один Божий народ у краї на київських пагорбах: Слово Блаженнішого Любомира, Митрополита Києво-Галицької митрополії Української Греко-Католицької Церкви з нагоди започаткування повернення осідку митрополита до Києва, 13 квітня 2004 року // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира кардинала Гузара*. – 2004. – № 4. – Львів: Друкарські куншти. – С. 161-168.

є величний собор Святої Софії у Римі, золотий ювілей освячення якого ми святкуватимемо 2019 року. Зведення римської Софії разом із заснуванням Українського католицького університету є свідченням живої та діяльної Софії Київської, виявленої в самому існуванні Української Греко-Католицької Церкви-мучениці як в Україні, так і на поселеннях. Безсмертне послання патріарха Йосифа «Urbi et orbi» (Вічному місту і світу), викарбуване на фронтоні університету: «Истина й любов до науки собирає в розсіянні суцхих». Будуючи собор Святої Софії в Римі, освячуючи його разом зі святим папою Павлом VI, цей подвижник Христової віри споглядав Софійський собор у Києві як материнський храм нашої Церкви, в якому молилися і його великі попередники. Київський храм патріарх Йосиф бачив видимим собором невидимої Софії, церковної та національної мудрості, що перетривала тисячоліття в тілі й крові його рідної Церкви, а сьогодні переможно сяє на всю Україну та весь світ. Патріарший собор у Римі є промовистим символом вселенськості Софії Київської, втіленням жаги українського серця до повноти єдності в Христі, дарованої нашому народу в хрещальній купелі князя Володимира. Він є знаком невмирущості осяяного Божою благодаттю українського духу – того самого, що його власним життям втілював патріарх Йосиф.

12. Великий ісповідник віри смиренно заповідав своїм нащадкам: «Поховайте мене в нашому Патріаршому Соборі Святої Софії, а як воплотиться наше видіння і постануть на волі наша Свята Церква і наш Український нарід, занесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну Українську Землю... Якщо такою буде воля Божа і бажання Українського Божого люду, складіть мою домовину в підземеллях оновленого собору Святої Софії»⁴. Патріарх Йосиф відчував, що Божественна Мудрість нагадує про завдання відновити первісну єдність нині

⁴ Патріарх Сліпий Йосиф. Завіщання // *Будьмо собою! Життя і Заповіт патріарха Йосифа Сліпого.* – Львів: Видавництво УКУ, 2017. – С. 70.

поділеної Київської Церкви. Лише тоді ми побачимо воістину оновлений собор Святої Софії в Києві. Доки цієї єдності ще немає, жодна із Церков-спадкоємниць цієї Церкви не може одноосібно посідати стародавній собор Премудрості Божої, Софії Київської. Він має радше бути місцем зустрічі всіх нащадків софійної Київської Церкви, бути нагадуванням, закликом, будителем і надією на наше поєднання в Христі.

13. Через проповідуване слово Премудрість Божа проникала до серця кожного, формуючи нерозривну єдність, нездоланну спільність великої родини, поглядом зверненої до непорушної святині – Софії Київської. Наша Церква словом і ділом навчала своїх вірних дітей відважно брати на себе відповідальність за долю всього народу, за нашу державу. Вона завжди була державницькою та державотворчою, безупинно наголошуючи на ціннісних принципах функціонування державних і суспільних інститутів, обґрунтування яких шукала значно глибше – у скарбниці Премудрості Божої. Натхнений її мудрою традицією, праведний митрополит Андрей Шептицький писав: «Церква, зрозуміла як інституція чисто національна, що обіймає тільки один народ і відлучає його від усіх інших, стає орудником до піддержування роздору, підсичує національні пристрасті та допомагає до гніту інших націй. Вона веде до боротьби, а не до миру; до розлуки, а не до з'єднання, отже й не є Христовою»⁵. Софійне мислення нашої Церкви повсякчасно скеровувало її синів і доньок до подолання внутрішніх непорозумінь, до об'єднання зусиль, до консолідації українського народу, гуртуючи навколо завжди дійсних євангельських цінностей. Софія – мудрість втіленої в особисте та суспільне життя Істини, що творить архітектуру історичного буття народу, дозволяє в гаморі поколінь і цивілізацій

⁵ Митрополит Шептицький Андрей. Правдива віра: Пастирське послання до вірних на Буковині // *Про Віру: Вибрані послання Митрополита Андрея та Патріарха Йосифа Сліпого*. – Львів: Артос, 2013. – С. 22.

закріпити інституційне оформлення його самобутності, «збудувати Рідну хату»⁶.

14. У затишку софійної традиції київського християнства сформувалася особлива літургійна, богословська, духовна та канонічна спадщина. Ця багата духовна культура все ще, на жаль, мало вивчена та досліджена. Сьогодні ми разом із нашими православними братами, співспадкоємцями Київської Церкви, покликані заново відкрити цей наш спільний скарб, досліджувати та розвивати його як дорогоцінний фундамент нашого духовного єднання. Київському благочестю понад усе властива увага до серця людини як її найглибшого виміру, в якому сконцентровані здатність відчувати та осмислювати дійсність і приймати рішення під натхненням Святого Духа. Саме там Премудрість Бога трудиться над відновленням у людській істоті затьмареного колись первообразу. Відтак серце людини, як і навколишня дійсність, вимагає ціннісно-орієнтованого розвитку. Ідеалом сформованої за таких умов аскези стає фізична праця, що дозволяє людині відчувати себе ближчою до сотвореного світу та водночас спонукає приймати відповідальність за нього. Із людського серця – «безодні, усіх вод і небес ширшої»⁷ – Премудрість Бога сягає всього внутрішнього світу людини усвідомленим відчуттям відповідальності за іншого. Важка праця стає ціннісним ідеалом, знаряддям соціального служіння.

15. Відповідальність за спільне благо та служіння нужденним залишаються двома визначальними рисами соціального виміру київського благочестя. Ми знаходимо численні свідчення про них у життях великих святих нашої землі, зокрема

⁶ Митрополит Шептицький Андрей. *Наша Державність. Як будувати рідну хату*. – Львів: Артос, 2010.

⁷ Сковорода Григорій. Книжечка про читання Святого Письма, названа «Жінка Лотова». У 2-х т. // *Трактати, діалоги, притчі, переклади, листи* / За ред. Олекса Мишанич. – Т. 2. – Київ: УНІГУ & НАН України, 1994. – С. 34-60.

преподобного Теодосія Печерського та інших подвижників із «Києво-Печерського патерика». Цей вид благочестя формує властивий нашій духовній культурі дух ціломудрія як відновленої Духом Святим цілісності людської особистості – *святиця як носія та свідка* Божественної Премудрості. Молитва, піст, праця та вчинки милосердя дозволяють людині стати живим втіленням незбагненої Мудрості самого Творця. Першим плодом софійної святості є духовний подвиг святих мучеників братів Бориса та Гліба. Із глибин цього особливого дару для нашого народу Божественна Премудрість проклала собі шлях до сердець незліченних мучеників за єдність Христової Церкви – як у часи гоніння Київської Церкви в Російській імперії, так і в часи комуністичного терору ХХ століття: їхня «мученицька кров свідчить перед небом і землею про непохитну вірність Богові»⁸. У серці, в якому замешкала Божа Премудрість, євангельські принципи стають життєвими орієнтирами для нашого сьогодення, а звідтіля, з келії власного серця, прямують у широкий світ, щоб його преобразити, привести людське суспільство у відповідність до об'явлених цінностей. Так упродовж століть Київська Церква, вірна своїй спасенній місії, освячує Божою благодаттю серце кожного українця та всього народу, яскраво сяючи перед світом дивовижною іконою Божественної Премудрості.

Софія Київська – ціннісна парадигма побудови державності та суспільних інститутів українського народу

16. Етика суспільних відносин, сформована в контексті софійної логіки нашої історії, визначає особливе місце для провідника народу. Функція державної влади та суспільного проводу в київській традиції набуває властивих саме їй ознак. У «Повчанні» Володимира Мономаха легко помітити: великий князь не керується у своїй діяльності лише власним інтелектом

⁸ Стихира з Вечірні Неділі всіх святих українського народу.

і загальнолюдським досвідом. Він шукає Божих орієнтирів, мудро визнаючи примат Божественного Промислу над власною волею. Влада – це передусім служіння, що спонукає до турботи про довірений Богом люд, особливо ж про вдів і сиріт, про убогого та немічного. Лінощі – чи не найбільший із гріхів. Кожна людська діяльність має бути невтомною й осяяною Божою благодаттю. Саме тому князь звертається в молитві до Бога з проханням зміцнити його серце мудрістю. Моральні та богословські чесноти лежать в основі його особистого життя та суспільного служіння: «А се вам основа всього: страх Божий майте вище над усе»⁹. Князь не узурпує влади, дарованої йому Всевишнім для захисту рідної землі та забезпечення добробуту підлеглих. Він покликаний мудро нею розпоряджатися задля миру та злагоди в країні. У нашій софійній системі цінностей саме Божий народ залишається носієм Божої Премудрості, а відтак – голосом, здатним нагадувати князеві про його священну місію та застерігати від зловживання владою.

17. Упродовж століть світло Христового Євангелія щедро осявало кожен вимір життя та побуту нашого народу. Слово Боже закладало ціннісні засади суспільних і державних інститутів, поглиблювало розуміння свободи та гідності людської особи, прав і обов'язків громадян, відповідальності влади, допомагало узгоджувати громадську та господарську діяльність із об'явленими істинами. Важливим відгомонам Божої Премудрості в історії українського народу, підхопленим Київською Церквою, є беззаперечна повага до знань. Митрополит Андрей якимось відзначив: «Всі українці високо цінують науку та освіту»¹⁰. Сам митрополит і його наступники докладали

⁹ Повчання Володимира Мономаха (за Лаврентіївським списком) // *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Руси епохи Середньовіччя IX – X століть*. Кн. 2 / За ред. проф. Василя Яременка. – Київ: Аконіт, 2002.

¹⁰ Митрополит Шептицький Андрей. *Божа Мудрість, I том // Твори морально-аскетичні*. Том XLV-XLVII. – Рим: Видання УКУ імені Св. Климента Папи, 1978.

чималих зусиль, щоб в українському народі не згасла жага до мудрості. Адже знання провадять до глибшого розуміння себе самого та довколишнього світу, дозволяють людині плідно взаємодіяти з дійсністю. Наука та освіта допомагають народові захистити свою самобутність, вберегти власну душу, творити квітуче майбуття. Просвіта є запорукою економічного розвитку та соціального прогресу. Однак лише тоді, коли керується істинними цінностями. «Якщо любиш прибуток, шукай його пристойним шляхом», – писав Григорій Сковорода¹¹. Входячи в людську дійсність, Божа Премудрість просвітлює уми та скеровує людську волю до правильної дії, допомагаючи мудро керувати довірем ій скарбом Божого творіння.

18. Особливим чином наш народ і його Церква стали свідками воплочення у власну історію Премудрості Божої в невимовних стражданнях і гоніннях, з вірністю та гідністю перенесених заради Христа та Його справедливості. Ми – Церква мучеників за Божу Істину. Випробовування, що рясно спадали на долю українського народу, ставали місцем об'явлення Божої сили та мудрості. Вони зіткали нашу самобутність, визначили нашу ідентичність. Ми бо не проповідуємо мудрість цього світу, а власною історією автентично звіщаємо «мудрість Божу в тайні, закриту, що її Бог призначив перед віками нам на славу» (1 Кор. 2, 7). Це та сама таїна Божественного задуму, що явилася світові з висоти хреста та осяяла його світлом Христового воскресіння. Це та мудрість, що дарує повноту життя і долає саму смерть.

19. Свіглої пам'яті патріарх Йосиф Сліпий у своєму пастирському посланні до духовенства нашої Церкви, написаному ще в Красноярському краю, порівнює історію Церкви Христової з «хрестоносним походом» праведників і мучеників за Божу Істину. «А серед того хрестоносного походу окремих ряд

¹¹ Сковорода Григорій. *Розмова, названа алфавіт, або буквар миру.* – Київ: Наукова думка, 1983. – С. 200-249.

становлять визнавці нашої Греко-Католицької Церкви... Там бачите і Ваших дідів і прадідів, батьків і кривних, численних Ваших духовних дітей, друзів і знайомих... За тими гідними, достойними і святими предками ступаєте і Ви зі своїми важкими хрестами, падаєте під ними не раз і не два, щоби знову повстати. Всі вони у Вашій боротьбі за Церкву та її єдність, у двиганні Вашого важкого хреста духом і молитвою з Вами!»¹² Софія Київська – це також мудрість нашого народу, що об'являється в час страждань і надає силу переобразити біль і смуток гонінь у невимовну радість вірності Христові, у духовну звитягу над силами страху та мороку, у тріумф воскресіння. Наша Церква завжди усвідомлювала свою місію перед власним народом і цілим світом сповіщати Євангеліє «і то не мудрістю слова» (1 Кор. 1, 17), а любов'ю до хреста Господнього, який для нас, що спасаємося, є «сила Божа»».

Софія Київська – дороговказ до вічної мети дітей Української Церкви та народу

20. Свою славнозвісну «Молитву про Божу мудрість» праведний митрополит Андрей Шептицький завершує проханням: «Дай мені ту мудрість, що мені та моему народові найбільше недостає. Дай мені мудрість правдивого вдовolenня, правдивого щастя»¹³. У цих словах наш великий праведник ніби звертає очі власного серця в те майбуття, яке ще слід вибороти молитовним подвигом і спільною наполегливою працею. Тут виявилася вся мудрість українського народу, котрий крізь столітні випробування дивиться вперед і впевнено

¹² Патріарх Сліпий Йосиф. Пастирське послання до духовенства «Про становище духовних та вірних Української Греко-Католицької Церкви після 1946 року та закликом бути стійкими під час переслідувань» // *Про Віру: Вибрані послання Митрополита Андрея та Патріарха Йосифа Сліпого.* – Львів: Артос, 2013. – С. 104.

¹³ Митрополит Шептицький Андрей. Молитва про Божу Мудрість // *Моли-товник «Прийдіте поклонімся».* – Львів: Свічадо, 2004. – С. 74.

прямує до повноти свого покликання бути «знаменом, піднятим перед народами» (Іс. 11, 12), бути народом Божим, що нездоланною надією торує шлях до власної обіцяної землі, до повноти Божої любові та миру. І дороговказом йому на цьому шляху зоріє Премудрість Божа, втілена в його історію, – наша Софія Київська.

21. Софія Київська – мудрість народу, що народився у благодатних водах Володимирового хрещення. Відтоді євангельські цінності лягли в основу властивого нам світогляду, стали нормами організації суспільного побуту. Плекання української родини як домашньої Церкви, що зберегла наше церковне життя впродовж років найсуворіших переслідувань, передавання віри батьків майбутнім поколінням як найдорожчого національного скарбу та навіть сам процес державотворення в нашій історії пройняті сяйвом Божої Премудрості. Її світло вчить нас любити свій народ і його соборну державу, а водночас збуджує свідомість того, що ми, за словами апостола Павла, є небесними громадянами і тут, у цьому світі, постійного місця не маємо, а смиренними паломниками прямуємо до нашої Небесної Батьківщини (пор. Фил. 3, 20). Саме ця висока мета й покликання кожної людини дозволяють нам правильно оцінювати дочасне життя та добре готуватися до вічності. На шляху до Небесної Батьківщини ми покликані втілювати Софію Божу в нашу українську дійсність, будувати справедливий світ, творити цивілізацію миру та любові.

22. Дорогі в Христі брати і сестри! Упродовж своєї тисячолітньої історії наша Церква та наш народ уповні пережили у своєму тілі досвід пасхального таїнства нашого Спасителя. Ми пройшли крізь важкі терпіння, неодноразово пережили смерть і воскресіння. Перемогу та радість воскресіння ми бачимо на власні очі у вільній, незалежній та соборній Україні. Сьогодні, вкотре дивлячись в очі завойовникам, ми запитуємо в Господа: «Для чого Ти нас воскресив? Яким є Твій Промисел щодо нас?» На ці запитання Божественна Премудрість дає

нам відповідь нашою власною Софією Київською! Сьогодні ми, як і тисячу років тому, щоразу глибше усвідомлюємо себе як помісна і водночас глобальна Київська Церква – Церква українського народу в єдності з наступником апостола Петра, як невід’ємна складова соборної Вселенської Церкви з місією об’єднання всіх християн. Ми впевнено прямуємо до повноти Божого Царства. У наших витоках – *наші* цінності, *наш* спосіб мислення та діяльності, *наша* традиція та стратегія розвитку, *наш* досвід. Наша спільна пам’ять, наше вповні відкрите серце та дружня рука, простягнута до православних братів, наш шлях у майбуття, наша мудрість – це наша Софія, Софія Київська.

23. Ця Мудрість Церкви та народу є запорукою нашої перемоги, нашої снаги та невмирущості. Саме вона в силі й благодаті Святого Духа проведе нас через відповідальний вибір у цьому році, оновить і зміцнить нашу державу та забезпечить перемогу й мир, розвиток і процвітання українського народу. Софія Київська є тією внутрішньою силою, яка без тривоги та страху веде наш народ у майбутнє особливим цивілізаційним шляхом. За своєю природою вона є універсальною – великою цінністю людства, що допомагає всім народам входити в нову епоху не з порожніми руками, а з Вічною Мудрістю, яка лежить в основі історії. Наша Софія Київська є її автентичним відблиском, вічним сяйвом Божественного Промислу, що відкриває нам істину про людину та її призначення у всесвіті.

Пресвята Богородице, Престоло Премудрості, Київська Оранто та наша Нерушима Стіно! Веди нас, небесних громадян, дорогами цього земного буття до нашої Небесної Батьківщини!

+ СВЯТОСЛАВ

Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви
(<http://news.ugcc.ua/documents/>), 24 січня 2019.

АНТОЛОГІЯ ДОКУМЕНТІВ УГКЦ НА ЕКУМЕНІЧНУ ТЕМАТИКУ

Випускове редагування

Рената Кивелюк

Коректура

Ярина Карапінка

Макетування

Ростислав Рибчанський

ВИДАВНИЦТВО

УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

вул. Іл. Свенціцького, 17, м. Львів, 79011

тел./факс: +38 (032) 240 94 96

www.press.ucu.edu.ua, e-mail: ucupress@ucu.edu.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 1657 від 20.01.2004

Підписано до друку 03.10.2022. Формат 60×84/16.

Папір офс. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 8,6. Обл.-вид. арк. 6,2

Наклад 500. Замовлення № ВУК 2022/11

Друк: Приватне підприємство «Коло».

82100 Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Бориславська, 8.

Свідоцтво про реєстрацію ДК 498 від 20.06.2001